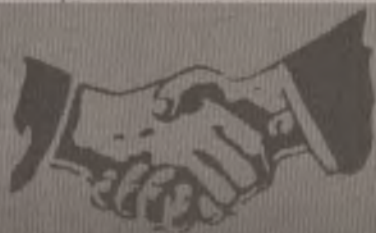

66.4/4(Укр)
Г 98

Ю.І. ГУЗИНЕЦЬ

**ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН**

Ю.І. Гузинець

**ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН**

Монографія

НБ ПНУС

792967

Ужгород

2011

УДК 66.5 (4УКР=УГО)

ББК 327 (477:439)

Г93

Рецензенти:

С.Б. Кіш, доктор історичних наук, професор;
О.Я. Красівський, доктор історичних наук, професор;
В.В. Марчук, доктор історичних наук, професор

Науковий консультант:

М.І. Панчук, доктор історичних наук, професор

*Рекомендовано Вченою радою гуманітарно-природничого факультету
Ужгородського національного університету
(протокол №08 від 29.10.10)*

Монографія – одна з перших наукових робіт в українській, угорській, а також іншій зарубіжній політичній науці, де комплексно і системно здійснено науковий аналіз ролі і місця України в системі східної політики Угорщини на сучасному етапі. Вперше на основі порівняльного підходу розкрито роль етнополітичних факторів у політиці праволіберальної і ліволіберальної угорської влади стосовно України.

Досліджено основні етнополітичні чинники і суб'єкти, які вирішальним чином впливали і на сьогодні мають потужний вплив на формування і реалізацію зовнішньої політики Угорщини щодо України.

Дістав подальший розвиток компаративний аналіз взаємодії Угорщини з Україною в системі міжнародних відносин у регіоні Центральної та Східної Європи на етапі постсоціалістичної трансформації, проаналізовано основні напрями, методи, види і форми угорсько-українського міждержавного співробітництва.

Центральна бібліотека національного університету

імені Василя Стефаника

код 02125226

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Inv. № ISBN 978-617-596-025-7

© Ю.І. Гузинець, 2011

© Поліграфцентр "Ліра", 2011

ПЕРЕДМОВА

Угорська Республіка на межі ХХ-ХХІ століть продемонструвала один із найуспішніших у Центральній Європі наочний приклад системної суспільно-політичної посткомуністичної трансформації, ефективних ринкових економічних перетворень та кардинальної переорієнтації основного курсу зовнішньої політики із Сходу на Захід, передусім на євроатлантичні структури. З 1999 року демократична Угорщина є повноправним членом НАТО, а з 1 травня 2004 року – Європейського Союзу.

Разом з тим, упродовж 1990-х – початку 2000-х років Угорська Республіка продуктивно відігравала активну інтегруючу роль в системі міжнародних відносин субрегіону Центральної та Східної Європи. Угорщина була з-поміж засновників міжнародного політичного об'єднання центральноєвропейських країн – Вишеградської групи (1991 р.) і регіонального економічного об'єднання – Центральноєвропейської угоди вільної торгівлі (1993 р.). Вони стали своєрідним „підготовчим” класом для вступу Угорської Республіки та інших центральноєвропейських держав до Європейського Союзу.

Слід підкреслити послідовність і незмінність основних напрямів угорської зовнішньої політики в період посткомуністичної трансформації незалежно від того, які за ідейним характером політичні сили знаходилися в той чи інший час біля керма державної влади. Така константа забезпечувалася насамперед суспільним консенсусом щодо необхідності „повернення” Угорщини до Європи, визнанням всіма провідними політичними си-

лами країни незмінності угорських стратегічних національно-державних інтересів на міжнародній арені.

Поряд з курсом на загальноєвропейську і регіональну інтеграцію посткомуністична Угорщина в період 1990-х – початку 2000-х років інтенсивно розбудовувала нову систему взаємовідносин з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД). Важливе місце в угорській східній політиці посіла незалежна Україна. По-перше, Угорщина і Україна – безпосередньо межують одна з одною і є геополітичними сусідами першого порядку. З огляду на пріоритет для будь-якої держави розвитку стосунків із найближчим міжнародним оточенням, уже в першій половині 1990-х років дві країни сформували систему міждержавних добросусідських відносин та її договірно-правову основу. По-друге, Угорщина з самого початку підтримала процес унезалеження України і була однією з перших держав світу, яка визнала новітню українську державність і встановила з нею офіційні дипломатичні відносини. По-третє, угорська сторона надала предметну допомогу Україні в утвердженні на міжнародній арені, особливо в її інтеграції до нової системи європейської безпеки та загалом до глобальних постбіполярних міжнародних відносин із набуттям без'ядерного і позаблокового статусу.

Саме в Будапешті великі світові держави у відповідь на згоду України здійснити одностороннє ядерне роззброєння дали договірні гарантії української національної безпеки та суверенітету. Основним спонукальним чинником угорської зовнішньої політики щодо України було прагнення забезпечити сприятливе міжнародне середовище для успішного здійснення внутрішніх реформ та інтеграції Угорської Республіки до Європи. Незалежність та стабільність України гарантували для угорської держави зняття так званої „загрози зі Сходу” в геополітичному плані. Водночас угорська дипломатична активність на українському напрямі є проявом більш ширшої стратегії східної політики Угорської Республіки – утвердитися як зв'язуюча ланка, своєрідний „міст” між Сходом і Заходом.

Втім, крім геополітичних чинників, приязну політику Угорщини до України обумовлюють і більш прагматичні зовнішньоекономічні інтереси. В 1991 році розпалася система економічної інтеграції в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) і Угорщина раптово втратила об'ємні східні ринки та спрощену модель взаємообміну типу „продукти за сировину”: експорт продовольчих товарів угорського виробництва та імпорту стратегічної сировини і енергоносіїв – радянського. Але й за цих несприятливих умов угорській стороні вдалося значним чином замкнути на собі господарські зв'язки між новими незалежними пострадянськими державами і Заходом. Угорська Республіка фактично досить ефективно для себе з початку 1990-х років виконувала роль міжнародного економічного посередника. На цій основі за обсягом і вагою в зовнішньоекономічних стосунках з Україною Угорщина спочатку вельми успішно конкурувала навіть з більш економічно могутньою посткомуністичною Польщею. Проте, як показав подальший розвиток, ставка угорської сторони на посередництво в міжнародних економічних відносинах, яка в стосунках з Україною в основному обмежувалася торговим посередництвом, була неефективною і малоперспективною. Через це уже в другій половині 1990-х років Угорщина була серйозно потіснена центральноєвропейськими конкурентами з українського та інших сегментів східного ринку. А внаслідок світової та російської фінансової кризи кінця 1990-х років угорсько-українські економічні стосунки взагалі потрапили в смугу спаду. Постало питання про новий формат взаємин двох держав у господарській сфері. Кардинальні зміни потрібні були і з огляду наближення вступу Угорської Республіки до Європейського Союзу.

Набувши повноправне членство в НАТО і ЄС Угорщина активізувала політику зближення з Україною і підтримки її євроінтеграційних планів. Будапешт неодноразово публічно декларував, що готовий бути “адвокатом” українських інтересів у керівних загальноєвропейських і трансатлантичних структурах. Політичний істеблішмент і громадськість Угорської Республіки однозначно

підтримали Помаранчеву революцію і процес демократичних перетворень в Україні. З початку 2000-х років новий імпульс отримали угорсько-українські економічні стосунки. Не виправдався також “катастрофічний” сценарій можливого негативного впливу входження Угорщини до спільного економічного простору ЄС – єдиного внутрішнього ринку, митного та торговельного союзу Євроспільноти на розвиток господарських взаємин з Україною. Навпаки, вони значно розширилися і угорсько-український зовнішньоторговельний обіг стабільно зростає, наближаючись до 2 млрд. дол. США за рік. Поряд з нарощенням обсягів взаємної торгівлі, з’явилися прогресивні форми виробничого кооперування та інвестування.

У цілому, з початку 2000-х років політика Угорщини щодо України набрала більш системного і цілеспрямованого характеру. Після розширення Європейського Союзу угорсько-український кордон став ділянкою нового східного кордону ЄС, який безпосередньо наблизився до України. Тому в стосунках з Україною Угорщина зараз представляє собою важливий центр реалізації не лише власних зовнішніх інтересів, але політики “нового сусідства” Євросоюзу в цілому. На сучасному етапі в угорсько-українських взаєминах поступово відбувається перехід на якісно вищий рівень співробітництва – до парадигми інтеграції.

В контексті еволюції зовнішньої політики Угорщини щодо України, однак, особливо актуальним з наукового погляду представляється не проста констатація зміни етапів, напрямів видів і форм угорсько-українського співробітництва. За кожною з якісних змін у двосторонніх стосунках відчувається не лише вплив зрушень в системі європейських і регіональних міжнародних відносин, але й дії конкретних суб’єктів – активних акторів двосторонньої співпраці. Ще більш ширшим в Угорщині є коло суб’єктів, які формують угорську зовнішньополітичну лінію до України. Сюди відносяться не тільки інституційовані державні структури – уряд, парламент, президент, центральні, регіональні і локальні органи державної влади і самоврядування. В Угорській Республіці існують також вагомні політичні, економічні та

інші неформальні структури – прошарки, кола, об'єднання осіб тощо, тобто, групи впливу, які лобіюють не тільки національно-державні, але й власні групові інтереси в сфері міждержавних відносин з Україною.

Водночас, особливою специфікою політики Угорської Республіки на міжнародній арені є значний вплив на її формування та реалізацію етнополітичних чинників. Під етнополітичними чинниками в контексті досліджуваної теми слід розуміти складний і суперечливий комплекс факторів, пов'язаних із угорською національною ідеєю та її роллю у розбудові новітньої угорської демократичної державності, а також з геополітичною стратегією Угорської Республіки у Карпатодунайському басейні й Центральній Європі в цілому, вагомим місцем національно-патріотичних сил у постсоціалістичній трансформації Угорщини з межі 1980-1990-х років, стратифікацією політичної системи і її партійно-політичної структури в етнополітичному ракурсі, політикою Угорської Республіки щодо одноплеменників за кордоном, передусім представників багаточисельної угорської національної меншини в сусідніх країнах, у тому числі в Україні. Аналіз реального впливу етнополітичних чинників на угорську зовнішню політику стосовно України ні в українській, ні в угорській політичній науці поки що не здійснено, що вирішальним чином і обумовлює актуальність та новизну дослідження.

Враховуючи, що перший етап становлення стосунків Угорщини з Україною та роль в ньому національно-патріотичних сил двох держав достатнім чином висвітлено в угорській і зарубіжній історіографії, у монографії досліджено спільне та особливе в етнополітиці України та Угорщини в питанні захисту національних меншин, етнополітичні чинники міждержавних відносин. У вітчизняній історичній науці в такому компаративному ракурсі проблематика визначення спільного і особливого в підході різних за ідейним спрямуванням угорських правлячих сил до формування і реалізації курсу щодо України на східному напрямі зовнішньої політики Угорської Республіки ще не розглядалася.

У монографії розкрито основні етнополітичні чинники формування і здійснення зовнішньої політики Угорської Республіки стосовно України.

Практична цінність роботи полягає в можливості використання матеріалів монографії у практичній роботі місцевих органів влади та центральних дипломатичних служб при координації міждержавного співробітництва.

Автор глибоко вдячний завідувачу відділу національних меншин Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України доктору історичних наук, професору М.І. Панчуку, науковим співробітникам відділу за допомогу та підтримку в написанні цієї монографії.

Корисними також були поради і рекомендації провідних українських політологів та істориків докторів наук Кіш Є.Б., Красівського О.Я. та Марчука В.В., за що автор їм щиро вдячний.

РОЗДІЛ 1.

Теоретико-методологічні засади та джерела дослідження етнополітичних процесів у постсоціалістичних країнах

Вивчення проблем зовнішньої політики Угорської Республіки (далі – УР) в умовах постсоціалістичної трансформації, глобалізації та європейської інтеграції угорською, українською та світовою наукою поки що залишається недостатнім. Незважаючи на публікацію впродовж 1990-х – початку 2000-х років в УР і за кордоном великого масиву наукових праць з питань системної суспільно-політичної і ринкової трансформації угорської економіки та соціально-економічного розвитку країни, її участі в процесах регіональної і загальноєвропейської інтеграції, світогосподарських зв'язках, спеціальних узагальнюючих робіт щодо цих процесів ще не видано.

Зрозуміло, що і така важлива, але відносно периферійна у контексті загальної зовнішньої політики Угорщини тема, як розвиток українсько-угорських міждержавних відносин, місце і роль етнополітичних чинників в цій системі відносин, залишається поки що значним чином поза увагою вчених, політологів Угорщини та України.

Тому нами на базі аналізу найбільш вагомих публікацій угорських і зарубіжних вчених узагальнено ступінь висвітлення політичною наукою головних аспектів досліджуваної в монографії теми та виділено нові концептуальні підходи і теоретико-методологічні засади дослідження специфіки системних пере-

творень в Угорщині протягом останніх півтора десятиліть. У цьому контексті заслуговує уваги, насамперед, загальноновизнана оцінка вченими угорського варіанту суспільно-політичних і ринкових перетворень, як градуалістських, тобто, поетапних, поступових і еволюційних. Це значним чином обумовило і послідовний еволюційний характер політики Угорщини щодо України на зламі другого і третього тисячоліть.

1.1. Концептуальні підходи

Задля досягнення ґрунтовного висвітлення визначених конкретних наукових завдань дослідження існуючі наукові публікації, які тим чи іншим чином стосуються досліджуваної теми, варто згрупувати за наступним принципом значимості і рівня та глибини висвітлення окремих аспектів проблеми:

- узагальнюючі наукові публікації з досвіду системних посткомуністичних перетворень, закономірностей і особливостей переходу Угорщини та інших держав Центральної та Східної Європи до громадянського суспільства, парламентської демократії та ринку;
- концептуальні роботи з питань глобалізації, загальноєвропейської інтеграції і міжнаціональних, міжнародних відносин;
- дослідження щодо еволюції угорської зовнішньої політики наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, зокрема її етнополітичних чинників українського вектора;
- нові публікації з питань зовнішньої політики Угорщини в ході розширення ЄС;
- роботи про стан і перспективи угорсько-українського співробітництва щодо захисту прав етнічних меншин.
- Разом з тим, у ході характеристики кожної з цих груп наукових публікацій варто акцентувати увагу на особливостях підходів до висвітлення різноманітних аспектів

теми провідними теоретиками-гуманітаріями і вченими як в окремих державах – Угорщині, Україні, Росії тощо, так і в розрізі конкретних наукових шкіл і персонально праць найавторитетніших дослідників. Меншим чином, насамперед через обмежений обсяг монографії, автором розглядаються загальновідомі положення надзвичайно великого масиву публікацій угорських і зарубіжних вчених з теорії і практики системних суспільно-політичних і ринкових перетворень. Хоча і ці положення також викладені в тексті монографії, правда, концентровано чи оглядово – в узагальнююче-синтезованому вигляді.

Процес системних суспільно-політичних перетворень як і ринкової трансформації економічної системи в Угорщині мав поступовий та еволюційний характер. В науковій літературі угорський досвід, як правило, наводиться в якості прикладу так званої еволюційної – поступової і плинної трансформації економічної сфери на відміну від країн, де господарські трансформаційні процеси в 1990-ті роки відбувалися шляхом здійснення радикальних заходів, які отримали назву “шокових” [92; 118; 217].

Перш ніж надати вичерпну характеристику еволюції зовнішньої політики Угорщини, вважаємо за доцільне з точки зору політологічного аналізу виокремити з теоретичної точки зору, засоби реалізації зовнішньої політики держави, в даному разі Угорщини.

Безумовно, зовнішня політика держав, як складова між-державних відносин, є надзвичайно багатограним явищем, що охоплює і етнополітичний чинник, особливо у контексті захисту прав і свобод національних меншин.

Зважаючи на присутність диверсифікованого бачення державами Європи методів та засобів реалізації загальноприйнятих міжнародних норм та стандартів у сфері дотримання прав і свобод національних меншин, можна окреслити два основних підходи, які застосовуються у практиці більшості європейських країн на царині державної внутрішньої та зовнішньої етнополітики:

1. етнодержавницький, що має на меті створення для окремих груп своїх громадян, які становлять національну меншість у рамках усього населення країни, рівноправних умов для вияву ними як їх власної етнічної ідентичності, так і свідомого почуття громадянсько-державницького патріотизму;

2. етнічний протективізм, який полягає у засвідченні моральної підтримки, налагодженні та розвитку культурно-духовних зв'язків, наданні фінансово-матеріальної допомоги власній закордонній національній меншині [122, С.67-68].

Переважає більшість держав Європи застосовують саме комбінований варіант імплементації обох підходів з наданням очевидної переваги етнодержавницькій позиції. Імплементація політики підтримки власної національної меншини в іншій державі регулюється внутрішнім законодавством, двосторонніми міждержавними домовленостями, а також міжнародними документами, в яких визначено норми і стандарти дотримання та захисту прав і свобод національних меншин. Зокрема, про це йдеться і в Європейській Конвенції захисту прав національних меншин, в якій передбачено право осіб, котрі належать до національних меншин, налагоджувати та підтримувати вільне спілкування з їх етнічною вітчизною [122, С.68].

Стосунки Угорщини із сусідніми країнами великою мірою залежать від становища угорської національної меншини, що проживає в цих державах. Після підписання Тріанонського мирного договору (04.06.1920) Угорщина втратила значну частину своєї території. Як сьогодні говорять угорські політики "не угорці залишили свої землі, а вони залишили їх". Колишньому прем'єр-міністру Угорщини Йозефу Анталлу (1990-1993) належать слова: "Біль Тріанона стукає в серці кожного угорця". Угорці справедливо почувають себе скривдженими двічі. В 1920 році, коли країни Антанти покарали їх за підтримку більшовицької Росії, та в 1947 році, коли країни антигітлерівської коаліції в Парижі ще раз підтвердили для Угорщини незмінність тріанонських кордонів [216, С.78-79].

Специфікою успішності ринкового трансформування 1990-х років в Угорщині був тривалий попередній досвід здійснення економічних реформ. Ще в рамках командно-адміністративної системи були зроблені кардинальні кроки з переходу до економічних регуляторів розвитку господарства, зокрема, за допомогою таких важелів, як ціна, прибуток, зарплата, податкові та інші платежі. Початком переходу до заміни директивних методів управління системою економічного регулювання в Угорщині вважається реформа 1968 р. Реалізація її положень поступово створила сприятливе підґрунтя для розгортання ринкової трансформації угорської економіки.

Суспільно-політичні і соціально-економічні зміни в угорських умовах були тісно пов'язані. Політичні рішення і кроки з відмови від адміністративно-директивних методів управління економікою приводили до формування прогресивних елементів і механізмів, наближених до ринкової системи. Інтенсивно йшов процес становлення господарських суб'єктів і соціальних прошарків, орієнтованих на ринок. А це, у свою чергу, викликало необхідність зміни законодавчої бази та суспільно-політичних умов, як і соціально-економічних механізмів для успішного функціонування нових носіїв ринкових відносин.

Як справедливо вказує академік Я.Корнаї, шлях угорської економіки від централізованого планування до ринку характеризується, порівняно з іншими посткомуністичними державами Центральної та Східної Європи, деякими принциповими відмінностями. Розглядаючи проблему еволюційного (градуалістського) типу системної посткомуністичної та ринкової трансформації в Угорщині в теоретичному політекономічному ракурсі, Я.Корнаї вказує на чотири специфічні характеристики, які в Угорщині діяли комплексно і одночасно [118; 365].

1. Пріоритетом економічної політики Угорщини було підвищення матеріального добробуту, а в наступний період наростання економічних проблем, стагнації або спаду виробництва – протидії зниження життєвого рівня. Угорську ситуацію йменували

раніше “гуляшним комунізмом”. На протязі декількох років після зміни політичного режиму в УР угорська державна політика і надалі зберігає цей пріоритет і тому її можна назвати “гуляшним посткомунізмом”.

2. За попередні десятиліття розвивалася патерналістська “державна добробуту”, яка охоплювала все населення. За питомою вагою соціальних затрат у ВВП і за колом загальнодоступних соціальних благ Угорщина не поступається найбільш розвиненим скандинавським державам, набагато поступаючись останнім обсягом ВВП на одного жителя країни. Хоча схожа тенденція у свій час проявлялася у всіх східноєвропейських країнах, Угорщина далеко випередила їх і не має рівних в регіоні.

3. Процес перетворень в Угорщині розтягнувся на декілька десятиліть: перші кроки були зроблені в 1960-ті роки. Хоча тут варто вказати на декілька важливих моментів. Процес у цілому був еволюційним, чи як зараз стверджують – градуалістським. Схожий процес серед посткомуністичних держав мав лише розвиток Словенії. З погляду тих, хто робить різницю між “шоковою терапією” і “градуалістською стратегією”, Угорщина уособлює крайній взірць другого шляху, до того ж своєрідного – градуалізм угорського стилю.

4. Впродовж багатьох десятиліть Угорщина відрізнялася політичною стабільністю. Якщо в деяких посткомуністичних країнах трансформація набирала майже характеру громадянської війни, то в УР не було жодного пострілу. Якщо в деяких країнах Центральної та Східної Європи зміна політичної системи на межі 1980-1990-х років відбулася миттєво і супроводжувалася бурхливими подіями – демонтаж берлінської стіни, багатотисячні демонстрації в Празі, страта румунського диктатора, в Угорщині справа обмежилася так званою “тихою революцією”, тобто, тривалими переговорами, в ході яких провідні діячі попереднього режиму і раніше гнаної опозиції досягли домовленостей про проведення вільних демократичних виборів і про нову конституцію. В Угорщині не відбувалося жодних страйків і демонстра-

цій. Хоча з відступом часу економічна ситуація погіршилася, угорські уряди, які змінювали один одного, віддавали перевагу паліативам, а не рішучим заходам, які могли б породити масове невдоволення і ризик політичної дестабілізації.

Таким чином, академік Я.Корнаї розглядає у методологічному плані посткомуністичну трансформацію в Угорщині комплексно – як взаємозв'язок політики і економіки. Такий підхід характерний і для більшості інших представників угорської науки. Цього методологічного принципу намагався притримуватися і автор у ході аналізу ключових проблем, що порушуються у монографії.

Схожу позицію щодо специфіки посткомуністичних перетворень і переходу Угорщини до ринку займають і провідні вчені Російської Федерації. Концептуальні положення наукової оцінки передумов, перебігу і наслідків угорського шляху переходу до ринку і громадянського суспільства містять фундаментальні колективні монографії російських вчених щодо системної трансформації в країнах Центральної та Східної Європи, опубліковані в Москві на початку 2000-х років. Серед них найбільшої уваги заслуговує трьохтомник “Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века”. Вони містять узагальнюючий регіональний аналіз ринкових економічних перетворень та інтеграції посткомуністичних держав до європейських і глобальних господарських процесів, а також спеціальну – країнознавчу оцінку системних соціально-економічних і політичних змін 1990-х років у кожній з країн регіону, в тому числі Угорщині [238].

Серед загальнорегіональних закономірностей трансформації економічної системи в країнах Центральної та Східної Європи на шляху переходу до ринку російські вчені виділяють наступні:

- лібералізація господарської діяльності;
- приватизація економіки та формування адекватних ринку суб'єктів господарювання;
- становлення інститутів та інфраструктури ринкової економіки тощо [238, С.420-424].

Сучасна російська економічна наука звертає також увагу на ринкові перетворення в окремих секторах народного господарства країн Центральної та Східної Європи. Наприклад, уже опубліковано низку узагальнюючих робіт з реформування в регіоні аграрного сектору. Серед них варта уваги порівняльна колективна монографія “Аграрная реформа в странах Центрально-Восточной Европы и России” (М., 2003), де міститься не лише порівняльний розділ про аграрні перетворення в регіоні в цілому, але й окремо аналізується аграрна політика в посткомуністичній Угорщині [2].

Окрема велика група робіт сучасних російських економістів присвячена участі країн Центральної та Східної Європи в загальноєвропейських інтеграційних процесах. Особливо зріс масив таких публікацій у зв'язку із вступом держав регіону, в тому числі Угорщини 1 травня 2004 р. до Європейського Союзу [188; 189; 205; 209; 210]. Уже в 2002 р. Інститутом міжнародних економічних і політичних досліджень РАН була видана ґрунтовна наукова монографія “Страны Центральной и Восточной Европы на пути в Европейский Союз”. Окремий розділ цієї роботи присвячено результатам трансформації в Угорщині та основним етапам інтеграції її до ЄС, а також формуванню зовнішньоекономічних і торговельних зв'язків УР [210]. Російський академічний Інститут світової економіки і міжнародних відносин у 2003 р. видав комплексну роботу “Расширение ЕС на восток: Предпосылки, проблемы, последствия”, де окремим підрозділом подається аналіз позитивів і проблем інтеграції посткомуністичних країн, зокрема й Угорщини до ЄС [189].

З-поміж принципово нових концептуальних ідей економістів РФ, що торкаються соціально-економічного розвитку держав регіону на перехідному етапі на особливу увагу заслуговує обґрунтування причин і наслідків так званої “трансформаційної кризи” економіки, в смузі якої в 1990-ті роки знаходилася і УР. Загалом, однак, сучасна російська економічна наука в оцінці процесів системної ринкової трансформації в Угорщині нерідко керується низкою усталених стереотипів.

По-перше, дещо перебільшується рівень економічних свобод і лібералізації угорської економічної системи в 1970-1980-ті роки, що приводить до стверджень майже про тогочасний її ринковий характер. Так, найбільш відома московська дослідниця угорської проблематики – економіст М. Усієвич вважає, що Угорщина після початку реформ в 1968 р. продемонструвала всьому “соціалістичному табору” можливість ефективного застосування виключно економічних, а не адміністративних регуляторів розвитку планового народного господарства. Тому, як вважають деякі російські вчені, початок угорських ринкових реформ варто рахувати з кінця 1960-х років [234].

Можна погодитися, що економічні реформи попереднього періоду заклали підвалини поступового переходу Угорщини до ринку. Але це відбулося протягом більш тривалого часу – із піком реформаторських зусиль на межі 1980-1990-х та наступних за політичними змінами років. І навряд чи є підстави вважати угорську економічну систему 1970-1980-х років повністю ринковою, хоча нерідко для її характеристики вченими і політиками застосовується поняття «ринковий соціалізм». Так, вона була найбільш ліберальною, але за головними системними характеристиками – ще одержавленою і централізовано-директивною. Справедливіше буде говорити про формування та існування певного ринкового потенціалу в угорській економіці до суспільно-політичних змін кінця 1980-х років.

По-друге, російські економісти далеко неоднозначно кваліфікують результати ринкових перетворень межі ХХ-ХХІ століть в Угорщині, особливо в різних народногосподарських галузях країни. Зокрема, майже стандартною в російських наукових публікаціях останніх років є оцінка про нібито колапс угорського сільського господарства внаслідок аграрної реформи. Звідси виводиться висновок про занепад всього агропродовольчого комплексу Угорщини та підрив його експортного потенціалу, який поглибився і внаслідок зовнішньоекономічної переорієнтації країни на Захід (ЄС) та втрати східних ринків.

Певна рація у цих твердженнях є. Але абсолютизувати такі аргументи не потрібно. Навряд чи відбулося б інтенсивне включення Угорщини в європейські і світогосподарські зв'язки в 1990-ті роки, якщо експортна політика країни продовжувала б орієнтуватися на консервативну угорсько-радянську модель зовнішньої торгівлі “продовольство – за сировину”.

У цілому, концептуальний підхід російських економістів до вивчення і висвітлення особливостей ринкової трансформації економіки УР має політекономічний, політичний характер. Це, з-поміж іншого, викликано і тим, що нерідко до угорського досвіду вчені РФ звертаються в пошуках аргументів для обґрунтування стратегії або критики суперечливої практики ринкових реформ у самій Росії.

Українська гуманітарна наука, також, як і російська, в основному через внутрішні чинники та інтереси сучасного реформування в Україні, основну увагу надає політико-економічному аналізу специфіки посткомуністичних перетворень в Угорщині. Навіть більше – слід констатувати, що в Україні виразно переважають політологічні студії системної посткомуністичної трансформації в Угорщині [35; 36; 92; 96; 201; 215; 216; 217; 224]. Тому, нерідко, також не зовсім правильно, в концептуальних оцінках передумов перехідного періоду в Угорщині переважають тези про прямий взаємозв'язок політичної лібералізації 1970-1980-х років в умовах угорського прокомуністичного режиму із нібито елементами ринкової трансформації. І, відповідно, на фоні сучасного певного реформного відставання України від Угорщини, тим більше у зв'язку із вступом УР з 1 травня 2004 року до Євросоюзу та дещо віддаленою перспективою європейської інтеграції української держави, інколи даються дещо перебільшені позитивні характеристики успішності угорських реформ.

Але об'єктивно потрібно визнати, що суспільно-політичні та й ринкові перетворення в Угорщині останніх двох десятиліть не були позбавлені суперечностей, проблем, помилок або й конфліктів. Слід вказати у цьому контексті, що цілком справедливою

є критика академіком Я.Корнаї політики різних за ідейним спрямуванням правлячих коаліцій і урядів УР новітнього періоду за половинчаті рішення в сфері економіки та її ринкової трансформації.

Позитивно вирізняється серед робіт українських вчених, присвячених системним змінам в Угорщині періоду 1990-початку 2000-х років, монографія Ткача Д.І. “Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій”, опублікована в Києві в 2004 році. Автор, до речі, колишній і теперішній посол незалежної України в УР, за фахом – політолог, і, відповідно його наукова праця має переважно політологічний характер, ця солідна і змістовна монографічна робота містить великий масив фактичного і теоретичного матеріалу щодо закономірностей і особливостей трансформації угорської соціально-політичної та економічної системи за останні півтора десятиліття [217].

Аналіз взаємозв’язку трансформації політичної, економічної і соціальної системи в Угорщині Ткач Д.І. здійснює в спеціальному – четвертому розділі публікації. З-поміж іншого, особливої уваги заслуговують наступні положення і висновки українського дослідника.

Реформування економіки Угорщини відбувалося дещо за іншим сценарієм порівняно з окремими країнами ЦСЄ. Пов’язано це було насамперед з тим, що угорці в кінці 1980-х років уже мали досить розвинений порівняно з іншими країнами перехідного періоду ринковий потенціал, сформований ще за соціалістичних часів.

Уряд М.Немета (1989-1990 рр.) розробив антикризову програму, в якій було сформульовано основні напрямки економічної реформи на базі ринкових принципів. Ця програма лягла в основу “Програми національного відновлення”, прийнятої правоконсервативним урядом Угорщини у вересні 1990 року, і “Програми перебудови угорської економіки (Стабілізація й конвертованість)”, прийнятої у квітні 1991 року. Здійснення програм у сфері лібералізації господарської діяльності, приватизації еконо-

міки та формування адекватних ринку суб'єктів господарювання, становлення інститутів та інфраструктури ринкової економіки, впровадження аграрної реформи тривало упродовж діяльності всіх урядів Угорщини.

Лібералізація господарської діяльності – перший крок на шляху економічних трансформацій в Угорській Республіці.

В Угорщині перша – так звана проста стадія переходу до ринку, зокрема процес ліквідації механізмів та інститутів старої системи, пройшла швидко й безболісно. На практиці це означало відмову від системи державного директивного планування, а також від централізованого розподілу матеріально-технічних ресурсів [217, С.224-225].

Наступним кроком стала лібералізація виробничої та комерційної діяльності в Угорщині. За формою це була відмова держави від більшості заборон та обмежень, якими зловживали в умовах директивної економіки, а за суттю це означало ліквідацію обмежень на створення і функціонування приватних підприємств, відмову від контролю за цінами, від обмежень у зовнішній торгівлі, запровадження конвертованості валюти, відхід від контролю за процентними ставками.

Лібералізація в Угорщині відбувалася на трьох рівнях. У галузі внутрішніх національних ринків – лібералізація внутрішніх цін і поступове скасування державної монополії на торгівлю. У галузі зовнішніх ринків – лібералізація міжнародного торгового режиму, конвертованість валюти тощо. І нарешті, відкритість економіки для розвитку приватного сектору.

Автор також аналізує роль і функції держави в умовах угорської ринкової економіки, становлення адекватної ринку банківсько-фінансової системи, прилив іноземних інвестицій, особливості і етапи приватизації в УР. Окремі підрозділи роботи присвячені малому і середньому підприємництву в УР та перетворенням в аграрному секторі. Базуючись на положеннях, сформульованих насамперед російськими вченими-економістами, Ткач Д.І. розглядає перехід Угорщини від трансформаційної кри-

зи до стабілізації та соціально-економічного зростання. У компаративному плані автором детально висвітлено особливості та моделі соціальної політики в ринкових умовах [217, С.226-229].

У субрегіоні ЦСЄ на перехідному етапі посткомуністичної трансформації економічна інтеграція зіграла важливу об'єднуючу роль. Уже в 1992 році держави ЦСЄ – Угорщина, Польща, Словаччина і Чехія заснували Центральноевропейську угоду вільної торгівлі (аббревіатура англійською – СЕFTA). Пізніше до угоди приєдналися Болгарія, Словенія, Румунія та інші держави. Це міжнародне регіональне економічне об'єднання, крім основної функції – впровадження режиму вільної торгівлі у взаємних торговельних стосунках, зіграло роль своєрідного “підготовчого класу” перед вступом центральноевропейських держав до Європейського Союзу.

Саме в такому ракурсі розглядають ефективність участі Угорщини в СЕFTA угорські дослідники Я.Кіш та З.Везер. У змістовному науковому матеріалі, вони наводять узагальнюючі цифри, які засвідчують суттєве зростання обсягу торгівлі Угорщини з партнерами по СЕFTA в другій половині 1990-х років. Наприклад, угорський експорт до найбільших з них в 1995-1999 роках зріс наступним чином: до Польщі – з 337,1 до 519,3 млн. дол. США, Румунії – з 357,4 до 467,6 млн. дол. США, Чехії – з 207,3 до 369,9 млн. дол. США [358].

Попередньо – в 2000 році ще більш ґрунтовно ключові питання і основні тенденції розвитку взаємної торгівлі країн ЦСЄ висвітлили в своїх наукових статтях Т.Реті та М.Степанек [444; 468].

Незважаючи на певні проблеми з впровадженням режиму вільної торгівлі в рамках СЕFTA, з яких Угорщину найбільшим чином турбувала повна лібералізація торгівлі агропродовольчою продукцією, на що тривалий час не погоджувалися деякі країни-учасниці об'єднання, Центральноевропейська угода про вільну торгівлю, на думку більшості дослідників, зіграла позитивну роль в економічній інтеграції країн ЦСЄ та підготовці їх до всту-

пу в ЄС, про це, наприклад, визначають українські економісти Будкін В.С. [20], Бураківський І.В. [21; 22], Балян А.В. [10].

Потрібно зауважити, що і Угорщина з вступом у 2004 році до ЄС припинила своє членство в СЕФТА та вийшла із цього об'єднання, як і інші центральноевропейські держави – нові члени Євросоюзу, так як участь в інших інтеграційних економічних структурах несумісна з членством у ЄС. Проте більш ніж десятирічне успішне функціонування СЕФТА підвередило вирішальне значення об'єднання для інтенсивного включення Угорщини та інших країн-учасниць в регіональні і загальноєвропейські інтеграційні економічні процеси.

У теоретичному плані, в цілому тенденцією зростання комерційного туризму порушується один із базових принципів торгівлі – не товари рухаються до споживачів, а споживачі рухаються за товарами. Хоча потрібно визнати, що така своєрідна “маятникова” індивідуальна прикордонна торгівля – не угорський феномен. Вона характерна для більшості центральноевропейських держав – нових членів ЄС, у т.ч. у стосунках з Україною. Крім того, ще до їх вступу в ЄС спостерігалися аналогічні масові людіннопотоки з ФРН і Австрії за дешевшими товарами і послугами до Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Вони частково продовжуються і зараз. Навіть між самими розвиненими державами ЄС та їх сусідами існують аналогічні процеси. Різниця в цінах і доходах, купівельній спроможності населення, зумовлені, зокрема об'єктивними відмінностями в рівні розвитку економіки кожної із країн, спонукають споживачів до використання таких, на їх погляд, більш ефективних нетрадиційних форм задоволення власних потреб. Характерно, що до цієї “маятничкової” прикордонної торгівлі і комерційного туризму в Угорщині вдаються жителі найменш економічно розвинених прикордонних областей.

Слід вказати на те, що українська і угорська політична та інша гуманітарна наука поки що не зовсім достатньо уваги приділяє дослідженню цих новітніх прагматичних життєвських проблем двосторонніх стосунків. Навіть більше, в останні роки за-

гальмувалося вивчення всього комплексу питань співробітництва між УР і Україною. Викликане це, з-поміж іншого, попередньою орієнтацією Угорщини на пріоритетний розвиток міждержавних зв'язків з країнами-членами ЄС та центральноєвропейськими і балканськими державами, відносно невеликою питомою вагою України, наприклад, в загальному обсязі угорської зовнішньої торгівлі та рядом інших об'єктивних і суб'єктивних причин.

З другої половини 1990-х років в Угорщині найбільшим чином зростає масив публікацій з різноманітних аспектів європейської інтеграції та чергової хвилі розширення Європейського Союзу. Особливо збільшилася кількість опублікованих робіт з цієї тематики безпосередньо перед та після вступу УР до ЄС в 2004 році. Вони мають широкий характер – від оглядових та інформаційних видань до серйозних наукових монографічних досліджень і статей А.Ага [255; 256], А.Іногаї [332; 333; 334], в тому числі щодо перспектив і наслідків входження Угорщини до єдиного внутрішнього ринку, торговельного і митного союзу в рамках ЄС – це роботи економіста Б.Кадара [346] і монографії та публікації відомого економіста Л.Чаби [290; 291].

Можна вважати, що в угорській науці уже сформувалися серйозні дослідницькі школи з вивчення євроінтеграційної проблематики. Зокрема це праці присвячені безпосередньо питанням євроінтеграції в контексті дослідження зовнішньої політики Угорщини – монографічні видання І.Ромшіча [441; 442; 443], наукові розвідки колишніх міністрів МЗС Угорщини Г.Єсенського та Я.Мартоні [411; 412] про зовнішню політику Угорщини у центральноєвропейському регіоні [336; 337; 338; 339], монографії за редакцією Л.Кіш щодо проблемних питань з вступу Угорщини до ЄС, питань ідентичності [250; 359], критичні публікації щодо непослідовності зовнішньополітичного курсу в Угорщині П.Дунаї [298; 299; 300; 301].

Потужний масив наукової літератури з питань національних меншин є наявним і в Угорщині. Це не тільки монографічні видання з проблемних питань меншин в Європі, в Угорщині,

зокрема А.Гергея [246; 247; 248], Л.Сарка [456; 457; 458; 459], історичні екскурси Ф.Глатца [315; 316; 317], а також і вельми значний за масивом публіцистичний матеріал сконцентрований у періодичних виданнях з питань меншин, як “Регіо”, “Кішебшег-кутаташ” тощо.

Питання захисту прав національних меншин у центральноевропейському регіоні, включно і на Україні, досліджують Ч.Табайді [463; 464], Ф.Геребен [314], питання представництва меншин в органах самоврядування висвітлено у монографії та публікаціях П.Ковача [427; 428].

Впродовж останніх років інтенсивність українсько-угорського економічного співробітництва суттєво зросла. В 2003 році обсяг взаємного товарообігу вперше перевищив 1 млрд. дол. США. Подальший ріст спостерігався і в 2004-2007 роках. В експортній політиці Угорщина реалізує курс на рішуче повернення на східні ринки, зокрема і український. Крім того, після вступу до ЄС за дорученням загальноєвропейських органів УР виконує важливу координуючу роль в здійсненні політики добросусідства Євросоюзу з Україною, в тому числі в економічній сфері на нових східних кордонах розширеної євроспільноти. З огляду на це, особливо актуальним потрібно вважати предметне дослідження зміни умов і режиму угорсько-українського співробітництва після вступу УР до ЄС.

У цьому контексті, варто особливо відзначити принципово інноваційну наукову роботу колективу українських і зарубіжних вчених щодо співробітництва України з центральноевропейськими державами – новими членами ЄС, опубліковану в травні 2004 року в Києві – “Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноевропейськими сусідами”. Вона була підготовлена міжнародною групою українських і зарубіжних європейських експертів в рамках спільного дослідницького проекту Інституту Схід-Захід та Інституту регіональних та євроінтеграційних досліджень “ЄвроРегіо Україна” за темою: “Вплив розширення ЄС на відносини України з центральноев-

ропейськими сусідами”, здійсненого протягом 2002-2004 років [199].

Розділ і підрозділи щодо Угорщини, угорсько-українського кордону, українсько-угорського транскордонного співробітництва і розвитку гуманітарних зв'язків, і що особливо важливо – аналіз проблемних питань національних меншин в Україні і в Угорщині, здійснено Є.Кіш (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України), якій належить також і низка політологічних студій з українсько-угорських зв'язків [94].

Висвітлення економічних проблем посідає належне місце у цій багатогранній публікації. По-перше, в роботі вказаним аспектам присвячені наступні тематичні розділи: зовнішня торгівля товарами і послугами, іноземні інвестиції, співробітництво в сфері транспортної інфраструктури і транзиту енергоносіїв, транскордонна співпраця тощо. По-друге, кожна тематична частина публікації містить підрозділи з конкретно-економічним аналізом стану і перспектив вказаного виду господарських стосунків України з певною центральноєвропейською державою, в тому числі з Угорщиною. По-третє, в країнознавчих підрозділах вказаного видання виділяються положення стосовно оптимізації кожного з видів двосторонньої господарської співпраці, а наприкінці всіх тематичних частин сформульовані узагальнюючі висновки і рекомендації щодо підвищення ефективності основних видів і напрямів економічного співробітництва України з центральноєвропейськими державами – новими членами ЄС [199].

Більшість узагальнюючого аналітичного матеріалу економічного характеру та висновків і відповідних рекомендацій у цій колективній публікації написана відомим українським спеціалістом з питань зовнішньоекономічних зв'язків Бураковським І.П., який, до речі, є також автором однієї з перших в незалежній Україні теоретичних робіт з проблем зовнішньої торгівлі в умовах перехідного періоду. Підрозділи колективної монографії “Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами” щодо конкретних ви-

дів економічного співробітництва Угорщини і України написані угорським спеціалістом Шандором Реті.

Як вважає Ш.Реті, після вступу Угорщини до ЄС очікується суттєве збільшення двосторонньої зовнішньої торгівлі з Україною з наступних причин:

- Імовірний вступ України до СОТ сам по собі стане промощним фактором такого збільшення.
- Промислове мито має суттєво знизитися в Угорщині, що мусить призвести до збільшення експорту українських готових виробів.
- За умов ринкової конкуренції деякі товари (наприклад, продукти харчування) можуть скеровуватися з Угорщини до України.
- Очікується підвищена присутність в Угорщині міжнародних компаній, які, ймовірно, будуть скеровувати свою активність і далі на східні ринки.
- В наступні десять років східні регіони Угорщини переживатимуть значний розвиток, що призведе до збільшення обсягів товарообігу.
- Транскордонні програми, фінансовані Європейським Союзом, та різноманітні програми допомоги ЄС також сприятимуть збільшенню двосторонньої господарської співпраці [199].

Все ж необхідно визнати, що стосунки з Угорщиною у різних сферах більш детально вивчаються в Україні. Теоретичні і практичні аспекти формування та реалізації державної етнонаціональної політики на перехідному етапі розвитку суспільства у цілому достатнім чином розроблені в українській, угорській та іншій гуманітарній науці.

В Україні впродовж останнього півтора десятиліття склалися спеціальні галузі гуманітарних досліджень – етнологія, етнополітологія та етнодержавознавство – це праці В.Євтуха [59; 60], І.Кураса [124; 125], В.Котигоренко [120; 121], М.Панчука [164; 165; 166], М.Тиводара [214]. Ґрунтовно розробляються основи

державної етнополітики, етнополітичного менеджменту та правові аспекти регулювання розвитку міжнаціональних відносин, у тому числі міжнародно-правові засади гарантії прав національних меншин, зокрема у працях М.Товта [218; 219; 220].

Етнополітичні питання міждержавних відносин України та Угорщини поки що вивчаються не достатньо, втім, за останній час збільшилась чисельність так званих гунгарологічних студій в Україні і все в більшій мірі здійснюються саме у політології, зокрема, це праці Є.Кіш [90; 91; 93; 94; 95; 96]. Досліджуючи питання захисту прав національних меншин у двосторонніх відносинах України та Угорщини, Є.Кіш визначає об'єктивні умови, характерні для центральноєвропейського регіону: "Державно-територіальний устрій країн Центральної Європи свідчить про високий рівень поліетнічності його населення, особливо в прикордонних регіонах, що є наслідком частих державних переділів, створення штучних кордонів, міграцій населення, тобто соціо-економічних та здебільше політичних змін. В межах кожної із держав регіону мешкають чисельні національні меншини. Таким чином, визначальною проблемою у міжнаціональних відносинах України та Угорщини є питання меншин, особливо сьогодні, коли майже кожна із держав має стійкий легітимний інтерес до своїх етносів, які є меншинами в сусідніх державах" [91].

Наукові розвідки О.Задорожного [64], І.Бабинця [9], В.Білани [16], А.Головача [32]. присвячені переважно зовнішньополітичним та історичним аспектам міждержавного співробітництва. Суттєво меншим чином в українській, та й угорській політичній науці висвітлена специфіка українсько-угорських стосунків після розширення Європейського Союзу на Схід в 2004 році, вступу Угорської Республіки до ЄС та демократичних змін в Україні, які відкрили новий шанс для європейської інтеграції Української держави.

Питання українсько-угорського співробітництва в сфері гарантії прав національних меншин, збереження їх національної самобутності та подальшого культурно-національного розви-

тку висвітлені в дослідженнях угорських дослідників – Д.Варги та А.Берені [24; 14; 15], та українських вчених – Д.Ткача [217], М.Товта [218; 219]. Ними погоджено визнається, що Україна та Угорщина одними з перших з-поміж європейських постсоціалістичних країн започаткували міждержавну співпрацю щодо взаємного захисту прав національних меншин, яка нерідко оцінюється керівними загальноєвропейськими структурами як цінний приклад ефективного спільного вирішення складних етнополітичних проблем.

Питання етнічних меншин, етнополітології комплексно досліджується науковцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, зокрема, це праці Кураса І.Ф., Римаренко С.Ю [192; 193]. Окремо слід відзначити праці Котигоренко В.О. [120; 121], Майбороди О.Н [135; 136; 137] і Панчука М.І. [164; 165; 166], які присвячені безпосередньо проблемним питанням національних меншин.

Дослідження проблематики прав національних меншин є об'єктом дослідження вітчизняних науковців.

Проблема правового становища національних меншин в Україні та Європі перебуває у полі наукового інтересу вчених-правознавців, істориків, політологів України, однак їхні публікації, переважно, вміщують аналіз сучасного правового становища національних меншин у контексті конституційного і міжнародного права або мають винятково історичну, етнологічну, політологічну спрямованість, історико-правової літератури: монографія О.Антонюка “Формування етнополітики української держави: історичні та теоретико-методологічні засади” [8], Л.Рябошанко “Правове становище національних меншин України (1917-2000)” [203]. Сутність та значення етнонаціонального феномена в суспільному житті досліджуються у наукових працях Алмаші М.М [4; 5], Антонюка О.В. [6; 7; 8], Бикова О.М., [17], Картунова О.В. [85; 86; 87], Колісника В.П. [104], Лазура Я.В. [128; 129; 130], Левенця Ю.А. [131], Нікітюка В.О. [160], Нагорної Л.П. [156; 157], Римаренка Ю.І. [192; 193], Мітряєвої С.І. [152; 153]. Проблемні

питання етндержавництва досліджують вчені Шкляр Л.Є., Юрченко М.М., Шелест Д.С., Шаповал Ю.І. [244; 243; 242].

Відомий дослідник з питань національних меншин України, професор Панчук М.І., характеризує загальноукраїнську ситуацію, зокрема, справедливо відзначає, що «в Україні своєрідності та культурно-побутові відмінності локальних етнічних груп українців значною мірою зумовлені, окрім чинника природно-географічного, впливами культур сусідніх з українцями етнічних спільнот – росіян, білорусів, поляків, румунів, словаків, угорців, чехів, молдаван, спілкування з якими впродовж століть залишило помітний слід у традиційній українській культурі» [165, С.117]. Вчений об'єктивно зауважує, що процес консолідації української нації, однієї з найчисленніших у Європі, не завершений і сьогодні. Це зумовлено, насамперед, довготривалою бездержавністю народу [165, С.118].

В цьому контексті, дещо своєрідну точку зору презентує Мітряєва С.І., яка акцентує увагу і відзначає солідарність з тими експертами, які вважають за доцільне відмовитися від визначення України як “держави-етносу”, і вважати її державою всіх громадян. Така концепція спонукала до перегляду поняття “українська нація” і переводили його власне з етнічної у громадянську категорію. Етнонаціональна політика України відображає двоїсте становища суспільства. З одного боку, проголошений Україною курс на інтеграцію в Європу і на засвоєння європейських цінностей вимагає від неї максимальної лібералізації офіційної етнонаціональної політики, надання права вибору (як колективного, так і індивідуального) стосовно мовно-культурних уподобань своїх громадян. З іншого боку, гострота одержаних у спадщину від попередньої системи і надбаних етнополітичних проблем зумовлювали населення її національно-інтегруючої функції. Як зазначає ужгородська дослідниця: “Піднесення національного руху українців підштовхувало і ланцюгову реакцію етнічного відродженні і серед меншин [154, С.45-46].

Ключовим принципом при формуванні етнополітики України, є визнання поліетнічності та полікультурності українського

суспільства і розгляд даного факту як цінності. Значення різних етнічних груп і їхніх культур в Закарпатській Україні велике, оскільки їх мозаїка складає унікальність як регіону, так і всієї України. Тому важливо зазначити, що ідеєю, яка може об'єднати представників різних етносів, мов, культур і цивілізацій в Україні, має стати ідея побудови громадянського суспільства", – зазначає Мітряєва С.І. [152].

Проблематика прикордонних зв'язків висвітлена в публікаціях угорських і українських дослідників з питань транскордонного, міжрегіонального і єврорегіонального співробітництва Угорщини і України. Науковці двох держав приймають активну участь в обґрунтуванні і розробці багаточисельних програм, концепцій і проектів угорсько-українського транскордонного співробітництва. Питанням транскордонного співробітництва України та Угорщини приділяється чимало уваги як угорськими, так і вітчизняними вченими, фахівцями в галузі міжнародних відносин [13; 19; 53], зокрема це наукові видання Є.Кіш [90; 95], а також публікації Л.Газди [27], Б.Барані [11], Б.Ласло [387], Ж.Людвіг [391; 392], монографічні видання професора Дебреценського Університету І.Шулі-Заккара [452; 453].

Не слід забувати також, що прикордонні адміністративно-територіальні одиниці Угорщини та України були одними із головних ініціаторів заснування в 1993 році першого єврорегіонального об'єднання за участі української сторони – міжнародної асоціації Карпатський єврорегіон, декларація про створення якого була підписана в угорському місті Дебрецен. Діяльність єврорегіону висвітлена в багатьох публікаціях наукового і науково-популярного характеру, в тому числі колективних угорсько-українських, а також в роботах І.Ілька, М.Лендела, М.Палінчака та інших українських вчених [77; 78; 132].

З-поміж основних бар'єрів розвитку транскордонного співробітництва, фахівці визначають:

- брак коштів для фінансування ініціатив міжнародними організаціями, зокрема Європейським Союзом, орга-

нами влади різного рівня країн Центральної Європи та України;

- відсутніми є політичні рішення та практичні навички спільного планування розвитку прикордонних територій, що, в цілому, гальмує і розвиток інших економічних ініціатив, зокрема розбудову інфраструктури прикордоння;
- надмірна амбіційність і, водночас, нечіткість місії функціонування єврорегіонів на кордонах України та держав Центральної Європи, які декларують прагнення вирішити проблеми у всіх сферах суспільного життя;
- різниця між рівнями децентралізації управління у країнах Центральної Європи та в Україні, специфіка правової системи України, норми якої часто вступає в колізію з нормами ЄС у сфері управління, підприємницької діяльності [90; 132; 78; 387; 453].

На нашу думку, важливим є також виокремлення саме тих ініціатив, які об'єктивно на сьогодні сприяють активізації транскордонного співробітництва на українсько-угорському прикордонні. Так, поряд з об'єктивною характеристикою діяльності Карпатського єврорегіону (зазначимо, за останній час з'явилися критичні дослідження діяльності цього єврорегіону), вважаємо за доцільне проаналізувати такі ефективні ініціативи прикордонних регіонів України та Угорщини, як Інтеррегіо, Ниредьгазька Ініціатива.

Особливої уваги заслуговує моніторинг міжетнічних відносин органами місцевого самоврядування в державах Карпатського регіону. Аналізу цього питання було присвячено науково-практичне дослідження науковців Ужгородського відділу Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України разом з колегами Інституту суспільних наук Словацької Академії наук та Дебреценського Університету Угорщини. Результати дослідження опубліковано спеціальному у виданні за 2002 рік [366].

При цьому, угорські і українські дослідники погоджено визнають, як і політики та дипломати двох держав, що в еволю-

ції Карпатського євро регіону настав час переходу до своєрідної “економізації” співробітництва, тобто реалізації масштабних міжрегіональних і транскордонних економічних проєктів і програм, приклад чому вже подають суміжні області – область чи комітат Саболч-Сатмар-Берег Угорської Республіки і Закарпатська область України. Зараз науковцям і практикам є підстави стверджувати, що в цілому угорсько-українське транскордонне співробітництво може стати динамізуючим фактором розвитку цілісної системи взаємовигідних відносин між Угорщиною та Україною.

Позитивний угорський досвід системних суспільних перетворень викликає підвищений інтерес з боку державно-політичних діячів, громадськості та вчених-спеціалістів у пострадянських країнах. Особливу увагу аналізу сучасних суспільно-політичних і соціально-економічних процесів в УР приділяють традиційно сильні школи гунгарологів України і Російської Федерації. В Україні вивчення угорської проблематики сконцентровано в основному у вузах та академічних установах Києва, Львова і Ужгорода. Серед провідних російських наукових центрів з дослідження сучасності Угорщини варто виділити московські Інститут слов’янознавства і балканістики РАН та Інститут міжнародних економічних і політичних досліджень РАН.

Кардинальні системні перетворення, що відбулися в Угорщині впродовж минулих років аналізуються вченими-суспільствознавцями України і РФ з нових методологічних позицій. Зокрема, виходячи із сформульованої сучасними політологами й істориками теоретико-концептуальної оцінки перехідного періоду, як “демократичного транзиту”, тобто еволюції від тоталітаризму до демократії і громадянського суспільства. Вивченням цих процесів зараз займається окрема і специфічна галузь міждисциплінарних суспільствознавчих досліджень – “транзитологія”.

Наступним новим методологічним принципом вивчення українськими і російськими вченими системних змін в Угорщи-

ні на перехідному етапі стало поєднання стадіального і цивілізаційного підходів. Угорська історія розглядається в контексті еволюції загальносвітової і європейської цивілізації на тлі глибоких формаційних змін. Певну теоретико-методологічну новизну у вивчення сучасності і минулого Угорщини в цілісному ракурсі регіональної історії внесли українські вчені, які під егідою Львівського національного університету ім. І.Франка в 2001 р. опублікували комплексне дослідження “Історія Центрально-Східної Європи” [83].

Перші серйозні наукові розвідки з питань суті, характеру і наслідків постсоціалістичних перетворень в Угорщині були опубліковані в Україні та Росії в середині 1990-х років. До цього часу історична і політична наука пострадянських країн в основному лише фіксувала окремі вигравні аспекти угорських ринкових та політико-демократичних реформ. Порівняно із реформним відставанням України та Росії першої половини 1990-х років угорський досвід послідовної трансформації того часу виглядав ідеальним. А влада правих сил в особі Угорського демократичного форуму (УДФ), які перемогли на перших демократичних парламентських виборах 1990 р. видавалася міцною і довготривалою. Та виборча перемога в Угорщині лівоцентристських, а по суті – посткомуністичних сил – Угорської соціалістичної партії (УСП) у 1994 р. примусила дослідників по-новому замислитися над вектором суспільно-політичного розвитку країни.

Тому саме в 1995-1998 рр. в Україні та РФ з’явилися перші науково обґрунтовані оцінки перебігу і наслідків системних соціально-економічних і суспільно-політичних перетворень в Угорщині.

Базуючись на значному фактичному матеріалі та глибокому знанні характеру новітніх угорських політичних сил, Є.Кіш (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України) здійснила комплексний політологічний аналіз політичної соціалізації і трансформації угорського суспільства, соціально-політичної трансформації Угорської Республіки у 1990-тих ро-

ках [92]. Як зазначає дослідниця, “трансформаційні процеси в країнах ЦСЄ, зокрема в Угорщині, були детерміновані внутрішньополітичними обставинами. Дія чинників економічного характеру – структурна трансформація економіки, реформування банківської системи, роздержавлення власності, створення ринкової інфраструктури за умов часткової демократизації стилю й методів партійно-державного врядування протягом 60-80-х рр. ХХ ст., сприяли формуванню якісно нових структурних елементів організації угорського суспільства” [92]. Під цим кутом зору Є.Кіш визначає три головних чинника, що сприяли докорінним трансформаційним змінам в Угорщині: “по-перше, розвиток орієнтованої на ринок економіки; по-друге, поступове формування приватного підприємництва, і по-третє, розвиток середнього класу Угорщини” [92]. Цікавими є дослідження Є.Кіш присвячені виключно проблемам національних меншин, порівняльному аналізу питань меншин в Україні та Угорщині [91; 94].

Показовими в цьому відношенні є наукові видання дослідників Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, зокрема, праці Рудича Ф.М. і Зеленько Г.І. [74], де із застосуванням порівняльного аналізу трансформації політичних структур в країнах СНД, Балтії, Центральної та Східної Європи, вченими формуються так звані моделі розвитку держав цього регіону вже у ХХІ столітті [200; 201].

Вагомим внеском у висвітлення трансформаційних процесів стали видання вчених Інституту слов’янознавства і балканістики РАН, Угорщині були присвячені об’ємні ґрунтовні розвідки, підготовлені Желіцьким Б.Й. [62; 63]. Політична трансформація країн Центральної і Східної Європи була предметно проаналізована Д.Марковим, автором досить чітко розкрито основні принципові зміни в політичній системі Угорщини першої половини 1990-х років [141].

Українськими вченими угорський досвід постсоціалістичної трансформації і сучасні проблемні питання міждержавних відносин України та Угорщини системно розглядаються у кон-

тексті дослідження загального процесу соціально-економічних і політичних змін в країнах Центральної і Південно-Східної Європи на міжнародних наукових конференціях в Києві [231], Ужгороді та Мукачеві [28; 100; 117; 180; 191; 224; 237].

Джерельну базу дослідження склали різноманітні документи, які умовно можна поділити на кілька груп: а) документи Міністерства зовнішніх справ Угорщини, міжнародні угоди, публікації партійних, державних документів, збірники документів та рішень Державних Зборів; рішення, концепції угорських урядів; б) газети, журнали та інші періодичні видання, в яких містяться державні та партійні документи за 1990-1994 рр.; в) звіти, доповіді, листи; г) статистичні матеріали, хронологічні видання; д) спогади, мемуарна література.

Особливе значення для вивчення різних аспектів суспільно-політичної трансформації в Угорщині у 90-х рр. ХХ ст., мають документи, опубліковані у періодичній пресі, наукових журналах. За умов радикальних політичних змін відбувається руйнація ідеологічних догм, а також створюються можливості для опублікування недоступних раніше дослідникам документів. Також з'являються кваліфіковані публікації угорських вчених з окремих економічних, соціологічних та політологічних проблем.

Найбільший інтерес становлять спеціальні збірники законів, правових норм, документи угорських урядів за 1990-2007 рр. [257; 259; 260; 253; 254;]; політико-правова база з питань зовнішньої політики Угорщини у 1990-2007 рр. [251; 320; 340; 373-385; 393-410].

Останні парламентські вибори в Угорщині у 2006 році та кризовий розвиток політичної ситуації в країні після них засвідчили, що сучасне угорське суспільство глибоко розмежоване. Так, в постсоціалістичній Угорщині формально нібито діє закон "маятника" зміни політичних симпатій – від правих до лівих і – навпаки. Та реально продовжує загострюватися протистояння між правонаціоналістськими і ліволіберальними силами як на політичній сцені, так і в суспільстві у цілому. Політика, з ініціа-

тиви правоконсерваторів, які ніяк не можуть змиритися із виборчою поразкою 2002 і 2006 рр., виплюснулася на вулиці. Колишній прем'єр УР, лідер партії ФІДЕС В.Орбан організовує масовий "рух опору" теперішній ліволіберальній владі. Перманентно насаперед в Будапешті відбуваються багатотисячні антиурядові мітинги і демонстрації, інспіровані опозицією. Нерідко сучасне становище в угорському суспільстві політологи характеризують не інакше як – "холодна громадянська війна".

Ужгородські дослідники Л.Дорош та І.Сюсько в аналітично-оглядовій статті щодо перебігу і результатів суспільно-політичних перетворень в державах Центрально-Східної Європи зазначають, що в період 1990-1994 рр. при владі в УР знаходилися праві сили, очолювані Угорським демократичним форумом (УДФ). Після парламентських виборів 1994 р. ситуація змінилася і впродовж 1994-1998 рр. коаліційний уряд із вільними демократами очолювали соціалісти – Угорська соціалістична партія (УСП). У 1998-2002 рр. правлячий правоконсервативний блок очолив правий Союз молодих демократів (аббревіатура угорською – ФІДЕС) – Угорська громадянська партія [50].

У квітні 2002 р. в Угорщині відбулися чергові парламентські вибори: перше коло – 7 квітня, друге – 21 квітня. За остаточними результатами другого кола голосування 21 квітня 2002 р. на виборах до Державних Зборів УР переміг опозиційний блок лівоцентристів і лібералів, що виступали як дві окремі партії. Він має в новообраному парламенті 198 депутатських місць, в тому числі: Угорська соціалістична партія (УСП) – 178 депутатів, Союз вільних демократів (СВД) – 20 депутатів. Тобто, загалом – 198 із 376 депутатів парламенту. Це складає парламентську більшість. Правлячі в 1998-2002 рр. в УР праві сили – єдина партія – Союз молодих демократів-Угорська громадянська партія (СМД-УГП) формально перемогли на виборах 2002 р., завоювавши з-поміж партій-учасниць найбільше місць у парламенті – 188. ФІДЕС, однак, залишається в меншості у парламенті проти блоку УСП-СВД, а після виділення 24 депутатів від УДФ у партнерську, але окрему

парламентську фракцію, молоді демократи мають лише 164 депутатські місця. ФІДЕС став опозиційною партією. Принципово змінився характер правлячих угорських сил – після правління правих до влади знову повернувся ліволіберальний блок [50].

Існування суперечностей в угорському суспільстві на етапі постсоціалістичної трансформації констатує і відома московська дослідниця М.Усієвич. В її узагальнюючій статті, присвяченій десятиріччю реформ в Угорщині, кваліфіковано проаналізовано перетворення в угорській політичній системі [234]. Найбільш детально, однак, автор зупиняється на оцінці наслідків реформ в економічній сфері – загальних ринкових перетворень, приватизації, реформування кредитно-банківської системи та зовнішньоекономічних стосунків. Спеціально аналізуються соціально-економічні наслідки трансформації в Угорщині. Симптоматично, однак, що московська дослідниця реформаторську діяльність, наприклад, навіть правоконсервативних угорських урядів 1990-1994 р. вважає продовженням про ринкових змін, які започаткували ще реформатори із УСРП, починаючи з 1960-х років і закінчуючи перехідною владою межі 1980-1990-х років. Цими висновками авторка майже не відрізняється від тієї частини російської та української історіографії, представники якої дещо гіперболізують угорський реформний досвід. Однак, вказана стаття М.Усієвич залишається, за ґрунтовністю аналізу та науковою логікою висвітлення перебігу і результатів постсоціалістичних перетворень в УР, однією із найбільш вагомих сучасних російських публікацій з досліджуваної тематики.

Слід вважати, що лише запланований на 2004 рік вступ Угорщини до ЄС разом з країнами-претендентами першої хвилі розширення Євросоюзу на Схід знаменував остаточне сприйняття цивілізованим західним світом сучасної угорської держави як розвинутої європейської демократії із завершеною постсоціалістичною трансформацією суспільства. Побудовані за загальноєвропейськими стандартами демократичні інституції та громадянське суспільство в Угорщині, однак, цим не припинять

якісну еволюцію і процес структурних змін. У цілому, задля об'єктивності, варто зазначити, що структуризація угорського суспільства за минулі роки і на сучасному етапі просувається далеко не так плинно і безконфліктно, як здається ззовні.

Та спочатку зафіксуємо одне принципово важливе положення: етап постсоціалістичної трансформації, іменований ще інакше перехідним періодом, який пройшла Угорщина, має головним результатом незворотність зміни нової суспільної системи в цілому. Реанімація старого режиму в будь-якій формі уже неможлива. В сучасній історіографії та політології точаться ще дискусії стосовно питання, коли в Угорщині почався демократичний перехід. З подачі угорських вчених і політиків зараз і в українській та російській гунгарології закріплюється теза про розгортання демократичних реформ ще в “кадарівську епоху”. Тобто, часову межу трансформації в Угорщині штучно пересувають в глибину – аж до 60-х років ХХ ст.

Ніхто із кваліфікованих спеціалістів, однак, і не заперече, що розвиток Угорщини під час правління Яноша Кадара йшов далеко не стандартним, порівняно із іншими країнами так званої “соціалістичної співдружності”, шляхом. Угорська модель, як йменували її в 70-80-ті роки ХХ ст. на Заході і Сході, “гуляшного соціалізму” (більш-менш заможного і орієнтованого на людину) суттєво відрізнялася від ортодоксальних “марксистсько-ленінських” і майже аскетичних, особливо в соціально-економічному плані, радянських умов. Непорівняним був і кадарівський ідейно-політичний плюралізм із тотальним контролем і диктатом комуністичного фундаменталізму в СРСР.

І, як справедливо зазначає московський дослідник Б. Желіцкый, у 70-80-ті роки ХХ ст. Угорщина з-поміж європейських країн “радянського табору” виявилася найбільш підготовленою до сприйняття ідей і практичних дій з модернізації суспільства і держави. При цьому, угорська модель “реального соціалізму” з середини 60-х до кінця 80-х років – в період другого етапу правління Я.Кадара мала такі специфічні риси [63, С.58-59].

В Угорщині в “кадарівський період” функціонувала модифікована різновидність радянського типу соціалізму, яка не зовсім співпадала з оригіналом. З переходом влади до некомуністичних політичних сил, що в Угорщині відбулося цивілізованим мирним шляхом переговорів з опозицією на зламі 1980-1990-х років, склалися передумови для розгортання системних суспільних змін і початку постсоціалістичної трансформації. Парламентські вибори 1990 р. підтвердили легітимність нової угорської влади і багатопартійної політичної системи. З цього часу реформні перетворення в УР здійснювалися уже на принципово відмінній від періоду “партійної держави” 1960-1980-х років концептуально-ідейній платформі. Незважаючи на те, що характер угорських реформ на окремих часових відрізках трансформації значним чином залежав від ідейної спрямованості правлячих політичних сил – правоконсервативних в 1990-1994 р., лівоцентристських в 1994-1998 рр., праволіберальних в 1998-2002 рр. та ліволіберальних на сучасному етапі, – суть постсоціалістичних перетворень в УР залишається незмінною – глибокі системні суспільні перетворення, які наближають Угорщину до розвинених цивілізованих, насамперед загальноєвропейських стандартів.

В цьому контексті важливою складовою історіографії зовнішньої політики Угорщини є мемуари, спогади державних діячів, насамперед, Й.Антала [258], Г.Ссенскі [337; 339], Д.Хорна [329], Ж.Немета [418; 419], А.Палді [426], М.Сюрюша [461] тощо.

1.2. Інформаційне забезпечення

Джерельну основу дослідження складають наступні групи матеріалів:

- загальнодержавна угорська офіційна статистика, зокрема, статистичні щорічники Угорщини, де найбільш повно відображено динаміку соціально-економічного розвитку на макрорівні, а також у спеціальних розділах міститься

фактичний матеріал щодо розвитку угорського народного господарства у галузевому і регіональному розрізі;

- спеціалізовані угорські офіційні статистичні і довідкові публікації, наприклад, з проблем соціально-економічного розвитку окремих регіонів Угорщини, де більш детальним чином, ніж в узагальнюючих загальнодержавних виданнях, висвітлено цю тематику;
- законодавство Угорської Республіки, зокрема, зводи законів Угорщини та рішення і постанови парламенту, а також нормативні урядові та відомчі акти, які в основному уже систематизовано викладені на електронних носіях інформації;
- міжнародно-правова і договірно-правова основа співробітництва Угорщини з Україною, ЄС, країнами Центральної та Східної Європи тощо;
- договірно-правова база різних рівнів угорсько-українських стосунків;
- матеріали конкретних економічних, соціологічних та інших досліджень;
- преса та періодичні видання Угорщини і України та інших країн ЦСЄ;

Оцінка світових і європейських інтеграційних процесів та їх впливу на включення Угорщини до світогосподарських зв'язків зроблена на основі статистики ЄС, ООН, ОЕСР та інших міжнародних організацій, об'єднань і інституцій.

Крім того, для аналізу динаміки і перспективи угорсько-українського співробітництва залучені офіційні статистичні видання України центрального і регіонального рівня.

Проблеми угорсько-українських транскордонних відносин висвітлені на основі деяких узагальнюючих даних регіональної статистики прикордонних областей Угорщини і України.

Загальноновизнано, що угорська офіційна державна статистика є однією із найбільш досконалих та достовірних за викладом фактичних матеріалів серед центральноєвропейських держав.

Уже наприкінці 1980-х років – це перед системними суспільно-політичними змінами, державна статистика Угорщини перейшла на загальноєвропейські стандарти і методики обліку статистичних даних. Тому в більшості випадків угорські статистичні показники порівняльні з статистикою інших держав-членів ЄС та європейських структур, зокрема і Євростату. Наскільки нам відомо, офіційна українська статистика також з 1996 року застосовує міжнародні стандарти і методики обліку. Це дозволяє порівнювати в більш-менш вірогідній площині угорські та українські статистичні показники.

Основний фактичний матеріал, використаний автором для написання монографії, почерпнуто з головного офіційного і найбільш повного та інтегрованого видання Центрального статистичного управління Угорської Республіки – “Статистичний щорічник Угорщини”. Автором також використано максимально можливу кількість матеріалів цього важливого щорічного статистичного видання за період 1990-го – початку 2000-х років.

Єдиним негативним моментом офіційної угорської статистики є дещо затягнутий у часі процес узагальнення даних ЦСУ Угорщини, що постійно спричиняє публікацію “Статистичного щорічника Угорщини” майже з річним запізненням. Більш оперативно ЦСУ публікує його скорочену версію – так званий “Статистичний кишеньковий щорічник Угорщини”, матеріали якого також представляють інтерес і використані в дослідженні.

Для актуалізації даних, особливо за останні роки нами додатково використано статистичну інформацію, розміщену на сайті ЦСУ УР у мережі Інтернет, зокрема різноманітні статистичні огляди. Позитивом цих електронних публікацій є більш детальний, ніж у друкованому щорічнику, виклад матеріалу. Крім того, у вступі до таких електронних матеріалів, як правило, містяться стислі коментарі спеціалістів щодо основних кількісних і якісних змін за звітний період.

ЦСУ УР публікує також ряд інших статистичних видань – періодичних бюлетенів, тематичних збірників і матеріалів. Ре-

гулярно виходять щомісячні публікації ЦСУ, в яких міститься поточна статистична інформація щодо соціально-економічного розвитку УР та інші важливі для висвітлення теми показники.

Окрему групу статистичних джерел складають матеріали регіональної статистики. В Угорщині вона має подвійний характер. По-перше, це – щорічні статистичні збірники адміністративно-територіальних одиниць – областей. По-друге, різноманітна статистика та інформаційні матеріали більш укрупнених економічних регіонів, до складу яких входять по декілька угорських областей.

Статистичні щорічники кожної з угорських областей містять розділи з регіональними матеріалами, аналогічними центральним державним показникам. При написанні монографії найбільшим чином для характеристики регіональних особливостей зовнішньої і внутрішньої торгівлі в прикордонних областях використані матеріали з статистичних щорічників межуючої з Україною та Словаччиною і Румунією області Саболч-Сатмар-Берег.

Статистичні дані по основних економічних регіонах Угорщини, яких нараховується сім – Західний Дунаутул, Середній Дунаутул, Південний Дунаутул, Центральна Угорщина, Північна Угорщина, Північний Алфолд, Південний Алфолд, мають дещо інший і більш узагальнений характер, ніж в обласних статистичних виданнях. Вони відображають основні соціально-економічні характеристики об'єднаного в конкретному регіоні потенціалу областей, окремих народногосподарських галузей, структуру і характер зайнятості населення, транспортну інфраструктуру і логістику, іноземні інвестиції та індустріальні парки, мікрорегіони тощо. Значна кількість конкретного фактичного, статистичного і аналітичного матеріалу щодо розвитку угорських економічних регіонів подається в спеціальному періодичному виданні – щоквартальнику «Угорські регіони».

Крім того, кожен із об'єднаних регіонів УР представлений в мережі Інтернет. Автором найбільшим чином використано статис-

тичний та інформаційний матеріал з електронних сторінок регіону Північний Алфелд, розташованого в північно-східній частині Угорщини. До його складу входять області Саболч-Сатмар-Берег, Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар та Яс-Нодьокун-Солнок. Північний Алфелд межує з Україною, Словаччиною та Румунією і лежить на перетині важливих міжнародних комунікацій, а в близькій перспективі через нього в напрямку до України пройде автострадою п'ятий транс'європейський міжнародний транспортний коридор.

Такий, перерахований і деякий інший досить багатий фактичний матеріал регіональної статистики дозволяє ґрунтовно висвітлити специфіку як окремих угорських областей, так і укрупнених регіонів. З погляду визначення перспектив розвитку угорсько-українських зв'язків окремих територій інтерес представляють також спеціальні концепції довгострокового розвитку угорських адміністративно-територіальних одиниць, наприклад, області Саболч-Сатмар-Берег.

Надзвичайно важливим джерелом з вивчення теми є зводи законів та інших нормативно-правових актів. Угорське національно-державне законодавство протягом останнього півтора десятиліття пройшло значний шлях принципових змін, пов'язаних із необхідністю вдосконалення правового регулювання нових суспільно-політичних і соціально-економічних відносин. Корінним чином перебудовано систему господарського права з метою впровадження і регулювання ринкових відносин. Водночас в рамках процесу інтеграції Угорщини до ЄС інтенсивно відбувалося наближення угорського права до правових норм Євросоюзу, насамперед в соціально-економічній сфері. Процес апроксимації права та імплементації загальноєвропейських норм до угорської правової системи в основному завершився із вступом Угорщини до ЄС в 2004 році.

Системну зміну політичних та економічних відносин в УР на перехідному етапі детальним чином відображає ще один великий масив джерел – документи, матеріали і статистика загально-

європейських інституцій, насамперед Європейської Комісії. Використані автором для здійснення аналізу суспільно-політичних і економічних процесів в УР і обґрунтування положень дослідження джерела доцільно об'єднати в наступні групи:

- договірна основа стосунків Угорщини з Євросоюзом періоду 1990-початку 2000-х років, зокрема Асоційована (Європейська) угода між УР та ЄС, Угода про вступ УР до ЄС тощо;

- щорічні підсумкові аналітичні доповіді ЄК про результати виконання країнами-кандидатами, в т.ч. Угорщиною, вимог з наближення до стандартів ЄС;

- матеріали засідань керівних органів ЄС, в т.ч. самітів Євросоюзу, та їх рішення;

- концептуальні стратегічні документи ЄК та інших загальноєвропейських органів, у тому числі щодо розширення Євросоюзу, наприклад, Порядок денний (Агенда) 2000, так звані "білі книги", "Розширена Європа – Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними і південними сусідами";

- статистика ЄС тощо.

З-поміж названих груп загальноєвропейських джерел, в контексті висвітлення теми дослідження особливий інтерес представляють розділи щорічних доповідей ЄК про прогрес Угорщини у постсоціалістичній трансформації. В доповідях ЄК міститься також аналіз динаміки макроекономічних показників УР, розвитку окремих народногосподарських галузей, стану вдосконалення законодавчо-правової бази. При цьому, ЄК, зазвичай, дає об'єктивну критичну оцінку по кожному з аналізованих питань і чітко формулює завдання, які країна повинна вирішити для прискореного наближення до стандартів ЄС. Указані доповіді та інші документи ЄК, зокрема засвідчують, що Угорщина, яка в другій половині 1990-х років суттєво відставала від інших центральноєвропейських кандидатів на вступ до ЄС, поступово ліквідувала це відставання і на початку 2000-х років стала одним із лідерів у регіоні щодо виконання вимог до країн-претендентів на повноправне членство в Євросоюзі.

Черговий блок джерел міжнародного характеру, використаний автором при написанні монографії, складають договори і угоди Угорщини про співробітництво у сфері захисту прав національних меншин, етнополітичне, економічне та інше співробітництво з центральноєвропейськими державами та Україною зокрема.

З 1991 року діє ще одна міжнародна регіональна багатостороння структура, яка має переважно політичний характер – Вишеградська група у складі Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. З основних документів цього регіонального об'єднання представляють інтерес дві так звані “вишеградські декларації”: засновницька 1991 року, підписана в угорському місті Вишеград, де визначені мета і принципи вишеградського співробітництва, та спільна декларація країн Вишеграду, схвалена в чеському місті Кромержіж у травні 2004 року, яка підвела підсумки взаємодії чотирьох держав за попередній період і визначила завдання співробітництва країн-учасниць після їх вступу до Євросоюзу. Вирішено зберегти Вишеград і в рамках ЄС та орієнтувати його, зокрема на модель регіонального співробітництва за взірцем Бенілюкс.

Варто прогнозувати, що і після вступу Угорської Республіки до ЄС продовжиться координація її політики і кроків з центральноєвропейськими державами, як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівні регіонального співробітництва.

Аналогічно, на ситуацію в регіоні неминуче впливатиме сучасна активна політика Угорщини, спрямована на розширення зв'язків з новими південно-східними і східними сусідами Євросоюзу. Важливу роль тут гратиме розвиток співробітництва з Румунією – з 2007 року новим членом ЄС і участь УР в реалізації економічних завдань, сформульованих Євросоюзом в рамках Пакту стабільності на Балканах.

Для висвітлення процесів міжнародного співробітництва УР вагоме значення в якості джерела мають матеріали регулярно публікованих щорічників зовнішньополітичної діяльності країни, де наводиться хронологія подій міжнародних стосунків

Угорщини та виклад укладених нею основних договорів і угод, а також документи Євросоюзу.

Низка концептуально-стратегічних рішень і документів керівних органів ЄС визначають і формат майбутніх угорсько-українських відносин після розширення Євросоюзу. Серед них найбільш важливими у цьому сенсі є: “Розширена Європа – Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними і південними сусідами” (2003 р.) [196] та Програма “Прокладаючи шлях для запровадження нового Інструмента відносин з країнами-сусідами”, затверджена Єврокомісією [172]. У цих документах головний акцент робиться на розширення співпраці з Україною в економічній сфері на всіх рівнях взаємозв’язків. Активізувати економічне співробітництво на міжрегіональному і транскордонному рівні між місцевими органами державної влади і самоуправління, територіальними громадами на нових східних кордонах ЄС, насамперед між Угорщиною і Україною покликана Ніредьхазька ініціатива 2003 року.

Автором монографії також проаналізовано чинну договірно-правову основу угорсько-українських зовнішньополітичних та економічних відносин. Потрібно підкреслити, що у зв’язку із вступом Угорщини в 2004 році до ЄС раніше укладені міждержавні угорсько-українські договори і угоди економічного характеру були спільно переглянуті сторонами на предмет відповідності вимогам Євросоюзу. Угорщина навіть вимушена була розірвати базову угоду про торгово-економічне і науково-технічне співробітництво з Україною. Натомість було розроблено і погоджено в Єврокомісії текст нової міжурядової угоди, котру Угорщина і Україна підписали на початку 2005 року. І, найпринциповіше, умови та режим всього угорсько-українського економічного, в т.ч. торговельного співробітництва після вступу УР до Євросоюзу було повністю переведено на міжнародно-правову базу і засади господарських стосунків з третіми країнами – не членами ЄС.

Ряд документальних джерел, використаних при написанні монографії, торкається транскордонного і єврорегіонального

угорсько-українського співробітництва. Потужним є доробок українських науковців, а також угорських вчених у спеціальних виданнях з питань етнічних взаємин у так званій “угорсько-угорській” площині і взагалі з питань захисту прав національних меншин.

Це – двостороння Угода про транскордонне співробітництво від 11 листопада 1997 року, низка міжрегіональних договорів, протоколів і спільних угорсько-українських концепцій з координації соціально-економічного розвитку прикордонних територій двох держав та програм розвитку транскордонних зв’язків, укладених насамперед між областю Саболч-Сатмар-Берег і Закарпаттям, документи Карпатського євро регіону. Концепція транскордонного співробітництва між Угорщиною та Україною, також передбачає акцент на пріоритетний розвиток економічних зв’язків та прискорений соціально-економічний розвиток і господарську інтеграцію прикордонних територій двох держав.

У цілому, слід констатувати за результатами проведеного нами аналізу договірно-правових джерел, що існує розвинена і достатня міжнародно-правова основа для інтенсифікації взаємовигідного угорсько-українського співробітництва на всіх рівнях. А нові господарські ініціативи, проекти, концепції і програми на міжрегіональному рівні можуть перетворити угорсько-українське економічне транскордонне і євро регіональне співробітництво у вагомий чинник соціально-економічного підйому прикордонних регіонів Угорщини і України та запобігти перетворення їх після розширення ЄС в “тупикові”, депресивні території.

Розширення джерельно-інформаційної бази дослідження забезпечено також використанням автором матеріалів преси та періодичних видань Угорщини, України та інших держав. З-поміж угорських видань, які найбільшим чином предметно висвітлюють розвиток зовнішньополітичних, економічних, етнополітичних та інших угорсько-українських зв’язків в Угорській Республіці слід виділити, крім центральних громадсько-політичних газет – “Нейпсободашг”, “Модьор Гірлаг” та інших, спеціалі-

зовані видання друкованої інформації – газета “Вілаггоздошаг”, щотижневі журнали “ГВГ” та “Фідело”, а також часописи “Кюлполітіка”, “Кюлоді Семле”, “Мозго Вілаг”, “Хід”, “Регіо”, “Лігет”, “Таршадальмі Семле”.

1.3. Методи

Методологія та проблеми, що з нею пов’язані, – одні з найскладніших питань сучасних суспільних наук. Методологія дослідження полягає в обранні дослідником тих чи інших концептуальних напрямів наукового пізнання, принципів і підходів, що відповідають уявленням автора про об’єкт і предмет дослідження. Залежно від визначеної методики, автор застосував конкретні методи дослідження. Втім, їх вибір значним чином був обумовлений стандартами та апробованим інструментарієм наукового аналізу, які використовуються сучасною політичною наукою для дослідження системи новітніх міжнародних відносин.

Методологічною основою дослідження виступають об’єктивність, органічна єдність теорії і практики; поєднання структурно-функціонального та логічного підходів. Автор в ході дослідження використав міждисциплінарний підхід як метод комплексного аналізу політичних процесів. З метою розгляду етнополітичної концепції, що формується, як цілісна система заходів держави, спрямованих на забезпечення рівноправних відносин та тісної взаємодії між етнокомпонентами українського суспільства, застосовано системний підхід, який по суті, є базовим у даній роботі. Виходячи з проблематики роботи також використовувався метод порівняльного аналізу, як у дослідженні функціонування національних меншин, соціально-політичного статусу національних меншин в Україні та в Угорщині, так і у визначенні характеристик здійсненої суб’єктами євроінтеграційної політики.

У цьому контексті, для підвищення рівня достовірності наукового аналізу українсько-угорських міждержавних відносин

та впливу етнополітичних чинників на політику УР, вважаємо доцільним застосувати системний підхід. Він представляє собою сукупність загальнонаукових методологічних принципів, які ґрунтуються на розгляді об'єктів як складних, багаторівневих систем. Складною вважають систему, розклад якої утворює підсистеми. Тобто це – система, що складається з елементів, і деякі з них також є системами, які йменуються “підсистемами” або “системами другого порядку” (кожна з них також може бути як простою, так і складною). Однак, мета системи першого порядку є загальною для усіх систем нижчих порядків. Мета системи другого порядку – загальна для усіх систем, що є нижчими від її порядку.

В українській теорії міжнародних відносин уже склалася школа системників. У роботах київських вчених Коппель О.А., Пархомчук О.С. та інших запропоновані визначення сукупності міжнародних систем, їх рівнів [116]. З позицій структурно-функціонального аналізу в цих теоретичних працях охарактеризовано і основні структурні елементи міжнародних систем та взаємозв'язок і взаємовпливи між ними.

Виходячи з цього, при значно більшій деталізації, ніж загальноприйнятій поділ міжнародних систем на глобальні та регіональні (континентальні), угорсько-українські міждержавні відносини слід вважати підрівнем (підсистемою) системи загальних стосунків країн регіону (субрегіону) Центральної та Східної Європи, яка у свою чергу є підсистемою (підрівнем) системи більш високого порядку – європейських міжнародних відносин. Тобто, в цій ієрархічній структурі відносини між УР і Україною є системою третього, а, якщо враховувати і глобальний рівень, – четвертого порядку серед цілісної сукупності міжнародних систем. З врахуванням положення, що мета систем вищого порядку загальна для усіх нижчих за порядком її підсистем, із застосуванням системного підходу більш ефективно вдається визначити співвідношення і взаємозв'язок спільного та особливого в розвитку українсько-угорської системи міждержавних відносин.

Системний підхід дозволяє також визначити роль і місце Угорщини та України в новій архітектурі європейської безпеки та кардинальних геополітичних змінах на континенті. Ці держави, як і інші постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи і Україна, впродовж 1990-початку 2000-х років були не тільки об'єктами, які відчували на своєму розвитку вплив глобальних і континентальних процесів оновлення і демократизації міжнародних відносин, але стали і безпосередніми активними учасниками – суб'єктами цих історично значимих змін.

Разом з тим, для більш повного висвітлення теми дослідження об'єктивно необхідно застосувати і комплексний підхід, який у даному конкретному випадку передбачає синтез концептуально-теоретичних положень теорії міжнародних відносин і засад конкретно-історичного аналізу. Монографія передусім є політологічним дослідженням процесу становлення і розвитку угорсько-українських міждержавних відносин на межі ХХ-ХХІ століть.

Монографія – одна з небагатьох спроб в сучасній українській науці проаналізувати найбільш складну сторінку в новітній історії Угорщини і України – виникнення незалежної України, системна суспільно-політична постсоціалістична трансформація, становлення рівноправних міждержавних взаємин угорського і українського народів. Все це відбувалося на тлі краху світової системи соціалізму та “повернення” постсоціалістичних країн до Європи. Такий розвиток подій вимагає концептуального перегляду підходів і пошуку понять, які б відображали справжній зміст цих змін. У контексті досліджуваної проблеми важливе значення мали принципові зміни в методології української політичної науки за минуле десятиліття, де відбувся кардинальний перелом і старі методологічні уявлення піддалися перегляду.

Геополітичні зміни на європейському континенті та у світі вимагали відмови від усталених стереотипів і догм, пошуку нових парадигм і методів дослідження історії міжнародних стосунків, їх теоретичного осмислення та пояснення. Розпад

Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, а також заснованого на її основі світового порядку, поставив багато складних питань перед ученими, експертами і державними діячами. Процес дослідження усіх складових системи міжнародних відносин відповідає загальній логіці наукового пізнання, хоча їх специфіка зумовлює певні особливості у застосуванні підходів та окремих методів. Це передусім пов'язано з найважливішими характеристиками міжнародних відносин як багатогранного суспільного явища, а також із неоднозначністю тлумачення явищ і процесів, що їх стосуються. Прагнення зрозуміти реальність системи міжнародних відносин і логічно її пояснити завжди було рушійною силою наукових досліджень.

Своєрідною історичною ризикою під складним і суперечливим перехідним етапом розвитку угорського суспільства і держави став вступ УР до Європейського Союзу в 2004 р. До кінця 2002 р. Угорщина, як і інші країни першої групи претендентів на повноправне членство в ЄС, завершила передвступний процес переговорів з Європейською Комісією і процедуру “скрінінгу” – звірки відповідності положень угорського законодавства загальним нормам Євросоюзу та апроксимації – імплементації європейських норм до системи національного права. На саміті ЄС у Копенгагені наприкінці 2002 р. було схвалено перелік 10-ти майбутніх нових членів ЄС. Угорщина – один із пріоритетних кандидатів на вступ до загальноєвропейських структур з-поміж постсоціалістичних держав Центрально-Східної Європи.

У 1999 р. Угорщина, разом із Чехією та Польщею, була прийнята до НАТО. Вступ цих країн до військово-оборонного альянсу означав певне міжнародне визнання з боку трансатлантичної спільноти успішності здійснення постсоціалістичних перетворень у вказаних державах. Але прийняття УР, РП і ЧР до НАТО швидше було зумовлене зовнішньополітичними факторами, насамперед зміною геополітичної конфігурації на європейському континенті та прагненням альянсу просунути на Схід, ніж досягненням Угорщиною такого рівня внутрішньодержавної

зрілості, який відповідав би загальноєвропейським стандартам. Мова в той час йшла переважно про входження УР з партнерами до зони відповідальності НАТО, а не про високу оцінку Заходом результатів всього комплексу угорських реформ. Для вступу до складу і структур альянсу першочергове значення мали питання внутрішньо- і зовнішньополітичної стабільності УР, військові та геостратегічні чинники. Тим більше, що ця держава займала винятково важливу стратегічну позицію на шляху до перманентно конфліктних у 90-ті роки ХХ ст. Балкан, де НАТО взяло на себе виконання місії миротворця.

Не варто забувати, що відразу ж після Вашингтонського самміту НАТО (квітень 1999 р.), який схвалив рішення про вступ до альянсу УР, РП і ЧР, союзники розгорнули військову операцію з розв'язання кризи в Косово. Угорщина в ході косівської миротворчої операції зіграла роль центрального логістичного (забезпечуючого) центру в регіоні для сил НАТО і без вагань надала вільний доступ до базування натівських контингентів на своїй території, дозволила переміщення сухопутних сил угорською залізничною та автошляховою інфраструктурою, забезпечила вільний проліт бойових літаків альянсу через угорський повітряний простір. Фактично винятково авіабазою НАТО став у цей час угорський військовий аеродром в Тужері. УР проявила себе під час косівської операції надійним членом НАТО. Але сумлінне виконання Угорщиною обов'язків перед союзниками по НАТО в екстремальній ситуації, тобто в ході війни, ще не означало повну "європеїзацію" країни.

Історія міжнародних відносин з теоретичного погляду це – історія боротьби двох парадигм, двох систем поглядів щодо основ міжнародного порядку та засобів стабілізації міжнародних відносин. Одна парадигма – парадигма політичного ідеалізму, прихильники якої вважають, що стабільний міжнародний порядок може бути побудований і збережений лише з урахуванням універсальних моральних принципів і правових норм, що на них базуються. Теорія ідеалізму зазнала жорсткої критики, яка вияви-

лася у скепсисі до неї та трансформації позиції аналітиків до діаметрально протилежних оцінок міжнародних відносин. Такими є ідеї другої парадигми – “класичної парадигми”, або політичного реалізму. Політичний реалізм виходить із конфліктного розуміння всієї системи міжнародних відносин і силового розв’язання проблем. Саме політичний реалізм став основою таких широко відомих понять як “біполярність”, “багатополярність”, “баланс сил” та “врівноважена” і “однополюсна” міжнародні системи.

Концептуально методологія дослідження ґрунтується саме на засадах політичного реалізму, як чільного теоретичного підходу до розуміння й аналізу діяльності на міжнародній арені держав у якості головних акторів і суб’єктів міжнародних відносин. Одним із найбільш привабливих положень теорії політичного реалізму стало положення про необхідність розглядати міжнародні відносини не з точки зору будь-якого ідеалу, а з точки зору міжнародної політики, яка перебуває в боротьбі за володіння та утримання влади.

Разом з тим, було б неправильно зводити дану теорію лише до загальних положень. По-перше, політичний реалізм не є монолітом, а його прихильники не демонструють повної єдності поглядів. Пожвавлена дискусія ведеться не тільки між політичним реалізмом й іншими напрямками, але і в межах самої “класичної парадигми”. По-друге, реалізм не отримав би такого поширення як в академічному, так і в політичному середовищі, якби він не прагнув осмислити всі актуальні проблеми міжнародних відносин під кутом зору наявних у ньому вихідних положень.

У той же час, зовнішня політика різних держав не є автоматичною реакцією на зовнішні виклики. По-перше, вона багато в чому залежить від психологічних особливостей політичних лідерів; по-друге, дедалі в більшій мірі визначається зростаючою взаємозалежністю держав. Тому міжнародні відносини, які складаються з різноманіття зовнішніх політик різних держав, не тільки не виключають, але і передбачають міжнародне співробітництво, що розуміється як взаємодія між державами. Це

актуально в контексті даного дослідження і пов'язано з геополітичними змінами на європейському континенті та в міжнародному середовищі, такими як зростання економічної, фінансової, інформаційної взаємозалежності та міжкультурної взаємодії. Проблема міжнародного співробітництва переміщується в центр уваги академічних кіл, державних діячів, міжнародних організацій та інших структур і об'єднань. Зважаючи на те, що взаємодія між Угорщиною і Україною відбувалася через співробітництво, предметом дослідження стали шляхи співробітництва, внутрішні причини співробітництва, стимулюючі та перешкоджаючі чинники співробітництва, а також форми, типи, види і наслідки співпраці. Аналізуючи поведінку держав на міжнародній арені, слід враховувати їх національні інтереси, структурну силу, яка власне забезпечує ці інтереси й безпеку держави, геополітичне становище, конфігурацію розстановки політичних акторів, причини, форми й результати співробітництва. Саме з таких позицій і виходив автор у ході дослідження процесу становлення і розвитку новітніх угорсько-українських відносин.

Характерні риси реалізму і неореалізму в теорії міжнародних відносин досить чітко сформулювали російські вчені-міжнародники. Представники парадигми “політичного реалізму”, за визначенням російських спеціалістів, притримуються наступної точки зору щодо закономірностей сучасних міжнародних відносин. Основна тенденція сучасного етапу міжнародних відносин – незмінна із стародавнього світу, так як константним мотивом міжнародної політики залишаються національні інтереси, а суттю міжнародної політики – боротьба за владу і силу. Головним міжнародним актором, який визначає характер міжнародних відносин, залишається держава [205]. Як справедливо вказують українські спеціалісти-міжнародники, міжнародні відносини – насамперед відносини політичні, головною ланкою яких є взаємодії між державами [116].

Автор, однак, прагнув уникнути абсолютизації ролі держави у міжнародних відносинах, яка характерна для представників

школи “політичного реалізму” (“політичного неореалізму”). На нашу думку, хибно було б обмежувати вивчення системи відносин між УР і Україною виключно міждержавними стосунками, як це робить течія представників “політичного реалізму” серед дослідників міжнародних відносин. Вони стверджують, що єдиними суб’єктами міжнародних стосунків є держави і створені ними міжнародні союзи, об’єднання та інституції. Практика угорсько-українських взаємин періоду 1990-х-початку 2000-х років, однак, засвідчує, що певну рацію мають і представники так званої “ідеалістичної школи”, котрі не вважають міжнародні відносини виключною монополією держав. На їх думку, поряд з державами, все більшу роль у міжнародних стосунках грають недержавні структури, громадські рухи та ініціативи, тобто, широкі кола громадськості, що є проявом демократизації сучасних міжнародних відносин. Політична наука загалом розглядає міжнародні відносини, в т.ч. новітні угорсько-українські в основному з позицій “політичного ідеалізму”.

У цьому контексті більш чітко простежується основна причина з політологічним ухилом вивчення сучасними українськими вченими процесу розвитку відносин між УР та Україною 1998-2006 років. Вона – методологічна і полягає у схильності значної частини спеціалістів з даної проблематики використовувати в дослідження угорсько-українських стосунків методологію, теоретичні положення, дефініції та інструментарій школи “політичного реалізму”.

Не менш важливим при визначенні методології дослідження є те, що у сучасній соціогуманітаристиці й науках про міжнародні відносини склалися два напрями дослідження і тлумачення сутності міжнародних відносин – традиціоналістський та модерністський. Згідно з першим, сутністю міжнародних відносин є взаємодія держав, а головний засіб її здійснення – дипломатія. Для багатьох представників традиціоналістського напрямку (Г.Моргентау, К.Томсон, У.Фокс, А.Вольферс, Р.Арон, С.Хофман та ін.) царина міжнародних відносин є ареною вічного, немину-

чого суперництва їх учасників, яке зумовлене природною схильністю останніх до насильства й жагою влади. Тому найперше, до чого звертаються дослідники міжнародних відносин – це проблеми конфліктів, їх корені, причини виникнення й шляхи розв'язання, проблеми війни й миру, розвитку співробітництва між країнами та народами. У межах традиціоналістського напрямку значною мірою залишалися й вітчизняні рефлексії щодо міжнародної політики. Вони виходили з односторонніх ідеологічних засад, із бачення міжнародних відносин тільки як невпинної боротьби їх учасників. Такі погляди призводили до спрощеного тлумачення подій і процесів міжнародного життя. Прихильність конфронтаційній ідеології стає на заваді розвитку міжнародного співробітництва, розширення світових зв'язків, розвитку інтеграційних і глобалізаційних процесів.

У другій половині ХХ століття сформувався модерністський стиль сприйняття міжнародних відносин і політики. Його представники виходять із того, що міжнародні відносини є не лише цариною міждержавних стосунків, а коло суб'єктів розширюється за рахунок різноманітних приватних ініціатив, неурядових громадських організацій тощо. Прихильники модерністського підходу (М.Каплан, Р.Роузкранс, Р.Снайдер, Х.Брук, Б.Сепін та інші) намагалися сформулювати більш широкі й різнобічні уявлення про сутність міжнародних відносин. Окрім того, "модерністам" властиве прагнення застосовувати до вивчення міжнародних відносин і політики новітні математичні методи й методики, які містяться, зокрема, в теорії ігор, теорії систем, теорії ймовірностей тощо. Отже, модернізму властива прагматична спрямованість.

Але представникам обох підходів в цілому не вистачало розуміння міжнародних відносин як цілісної системи та функціональної єдності її складових компонентів, з одного боку, і як діяльності на міжнародній арені різноманітних політичних акторів (держав, народів, суспільних і громадських рухів, організацій тощо) – з іншого. Такий комплексний (системний) підхід почав формуватися з початку 1970-х років. Системний підхід привер-

тав увагу багатьох вчених, які опирались на нього в розробці різних типологій міжнародних систем і прагнули розкрити на основі цього підходу загальний зміст історичних подій, щоб прогнозувати їх розвиток у майбутньому. Системний підхід полягає у цілісному сприйнятті міжнародних відносин та у розумінні взаємопов'язаності й взаємообумовленості його елементів. Він потрібний з огляду на взаємозалежність всіх суб'єктів міжнародних відносин і функціонування міжнародних систем.

Висновки до першого розділу

У цілому, застосування системного підходу до вивчення новітньої історії становлення і розвитку міждержавних відносин незалежних УР і України досить ефективно розкриває різноманітні аспекти взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників еволюції сучасних українсько-угорських стосунків, їх місце і роль в системі європейських та регіональних міжнародних відносин.

Події, які аналізуються в монографії, розглядаються в їх взаємозв'язку й у сукупності виявлених історичних фактів на основі проблемно-хронологічного підходу. Багатогранність досліджуваної проблематики зумовила необхідність міждисциплінарного підходу з використанням методів історії, філософії, теорії та історії міжнародних відносин, країнознавства, політології, соціології, правознавства, етнополітології, культурології, економічної науки тощо.

Окрім підходів, методологія науки базується на принципах, що впливають із первинних уявлень про об'єкт дослідження. Монографія виконана на основі принципів структурування, історизму, наукової об'єктивності, історичного плюралізму, які вимагають неупередженості й достовірності при розкритті проблеми, що постала перед автором.

Розмаїтість відносин між новими європейськими демократіями – незалежними угорською і українською державами в умо-

вах геополітичних змін у світі й на європейському континенті на рубежі XX-XXI століть, надзвичайно насичену подіями, неможливо висвітлити, не використовуюючи принцип структурування історичного матеріалу.

Принцип історизму забезпечує вивчення історичної реальності з точки зору її виникнення, етапів і механізмів розвитку, становлення й формування, сучасного і майбутнього станів. Даний принцип дав можливість розглянути сучасні процеси угорсько-українських відносин у їхньому закономірному історичному розвитку, в тісному зв'язку з конкретно-історичними умовами існування.

Принцип об'єктивності виражає необхідність неупередженого, об'єктивного, наукового підходу до дійсності, її пізнання і практичного перетворення. Він означає вивчення об'єктивних закономірностей розвитку історичних процесів у сукупності фактів і подій – суперечливих і багатогранних, позитивних і негативних, типових і нетипових; забезпечує взаємозв'язок об'єктивного й суб'єктивного. Дає можливість уникнути суб'єктивізму при розгляді проблеми. Науковий об'єктивізм наполягає на тому, що міжнародні відносини між постсоціалістичними центрально-європейськими країнами мали реальний характер, а їх рушійні сили й закономірності незалежні від суб'єктивних чинників.

З науковими підходами й принципами, які розглянуто вище, пов'язані конкретні методи, що є важливою складовою методології дослідження. За допомогою методів автору вдалося нагромадити й систематизувати емпіричний матеріал. Сюди входять дані соціологічних і соціально-економічних досліджень, аналіз статистичних матеріалів, вивчення громадської думки населення УР та України, вивчення різноманітних документів тощо.

Щодо сучасних методів політологічного аналізу, то вони досить різноманітні й пов'язані з метою, об'єктом і науковими завданнями дослідження. Історія загалом й історія міжнародних відносин, зокрема, почала вивчатися за допомогою загальноприйнятих у світовій науці методів дослідження системи

міжнародних відносин як цілісної системи, що динамічно розвивається. Застосування синтезу історичних і логічних методів забезпечує конкретно-історичний характер дослідження в реальних часових і просторових рамках.

Методи, що застосовуються на теоретичному рівні дослідження, мають здебільшого узагальнено-логічний характер. Важливими при вивченні даної проблеми є дедуктивний та індуктивний методи. Дедуктивний метод – це метод дослідження, що полягає у припущенні про характер конкретних елементів міжнародної системи, відштовхуючись від знань про її загальні особливості, сходження у пізнанні від загального до одиничного. Тобто в процесі дослідження конкретизуються загальні знання про міжнародні відносини, інтеграційні й трансформаційні процеси. Індуктивний метод – це спосіб судження про загальні особливості явища, виходячи зі знання про його окремі елементи. Йдеться про узагальнення конкретних знань щодо первинних елементів міжнародної системи та зв'язків між ними. Ці два методи доповнюють один одного.

Особливе значення мають методи аналізу й синтезу, які виступають базою для системного підходу. У найзагальнішому значенні – це процеси розумового розкладу цілого (системи міжнародних відносин) на складові частини (структурні елементи) і відтворення цілого з частин. Метод аналізу – пізнання окремих частин (сторін) як елементів цілісної й складної системи, сукупності всіх міжнародних відносин. Синтез, навпаки, процес об'єднання в єдине ціле частин, властивостей, окремих сторін міжнародних відносин, виокремлених шляхом аналізу. Синтез доповнює аналіз і перебуває з ним у діалектичній єдності.

У дослідженні аналітичний метод полягає у аналізі розвитку співробітництва між УР і Україною з позицій політичного реалізму, де основними мотивами поведінки держав на міжнародній арені вважаються національні інтереси, що лежать в основі зовнішньополітичної стратегії. Євроінтеграційний напрям зовнішньої політики УР і України на концептуальному рівні досліджено за допомогою методів аналізу й синтезу.

РОЗДІЛ 2.

Політичні та економічні основи угорсько-української міждержавної взаємодії у сфері етнонаціональних відносин

Політика Угорщини щодо України після розширення Європейського Союзу в 2004 і 2007 роках та перетворення українсько-угорського кордону в складову частину нових східних кордонів ЄС продовжує базуватися на трьох основних пріоритетах угорської зовнішньої політики:

- загальноєвропейська і євроатлантична інтеграція;
- добросусідські відносини;
- турбота про угорську національну меншину за кордоном.

Ці зовнішньополітичні пріоритети Угорської Республіки закріплені і на довгостроковий період – до 2020 року в новій “Стратегії зовнішніх зв’язків Угорщини”, представленій Міністерством закордонних справ Угорщини для громадського обговорення в листопаді 2007 року. У цьому концептуальному документі вказується, що кожен із згаданих пріоритетів буде і надалі розвиватися та наповнюватися конкретним змістом.

Разом з тим, на українсько-угорські стосунки впродовж останніх років значний вплив мали процеси, пов’язані із зміною геополітичного становища Угорщини та України внаслідок розширення Євросоюзу на Схід та демократичних перетворень в Україні, започаткованих Помаранчевою революцією, що обумовило пріоритет взаємодії двох держав на євро-інтеграційному напрямку.

Угорщина постійно декларує готовність взяти на себе функції “адвоката” України в Євросоюзі з метою реалізації української стратегії європейської інтеграції. Аналогічну позицію займає і Польща. Втім, керівними органами Європейського Союзу щодо розвитку співробітництва з Україною уже в процесі розширення Євроспільноти було прийнято рішення про те, що Польща передусім представлятиме ЄС у політичних стосунках з Україною і гратиме головну роль в розвитку політичного співробітництва з українською державою.

Натомість, керівні загальноєвропейські органи доручили Угорщині взяти на себе роль координатора економічної співпраці з Україною та реалізації нової Європейської політики сусідства (ЄПС) Євросоюзу, а також функцію гестора з раціонального використання коштів ЄС, які будуть направлятися на розвиток співробітництва з новими східними і південними сусідами ЄС.

З огляду на це, особливої динаміки в останній час набрало українсько-угорське економічне співробітництво. Водночас розгорнувся інтенсивний двосторонній політичний діалог на вищому державному рівні, що дозволило перейти в зовнішньополітичних стосунках між Україною та Угорщиною від декларацій до конкретної координації кроків та вироблення спільних позицій на міжнародній арені.

2.1. Політичні пріоритети

Зовнішньополітична взаємодія незалежної України з Угорщиною періоду 1990-х – початку 2000-х років значним чином висвітлена в монографічних роботах українських вчених, насамперед О.Задорожного [64], С.Кіш [92; 93; 96; 97], В.Литвина [133], Д.Ткача [217]. Вони ґрунтовно розкрили процес становлення і розвитку цілісної системи українсько-угорського міждержавного співробітництва новітнього часу, його механізм і рівні, а також основні напрямки, форми і види двосторонньої співпраці. Суттєво меншим чином

в українській політичній науці висвітлена специфіка українсько-угорських стосунків (етнополітичний аспект включно) після розширення Європейського Союзу на Схід в 2004 році, вступу Угорщини до ЄС та революційних демократичних змін в Україні, які відкрили новий шанс для європейської інтеграції Української держави.

Сучасний характер двосторонніх відносин України з Угорщиною, слід оцінити як стабільно позитивний і позбавлений критичних проблемних компонентів. Аналізуючи розвиток українсько-угорського співробітництва, варто констатувати посилення двох принципово важливих елементів в системі двосторонніх міждержавних стосунків:

- активізація політичного діалогу, загальне підвищення уваги з боку Угорщини до співробітництва з Україною в галузі європейської та євроатлантичної інтеграції;
- динамічне зростання обсягів двостороннього торговельно-економічного співробітництва.

Україна та Угорська Республіка, як суб'єкти міжнародних відносин, протягом 1991-1994 років розпочали динамічне формування конструктивних, прагматичних двосторонніх взаємовідносин. Україна та Угорщина виявили бажання встановити партнерські та добросусідські відносини, а Угорщина чітко визначила своє зобов'язання підтримувати Україну у її просуванні в європейському напрямі.

Основою рівноправного політико-правового партнерства між двома державами, стало підписання 3 грудня 1991 року в Києві Протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Угорською Республікою. А вже через три дні після прийняття Протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Угорською Республікою, тобто 6 грудня 1991 грудня 1991 року було підписано Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою (надалі – Договір про основи добросусідства), який згодом – 1 липня 1992 року було ратифіковано Постановою Верховної Ради, як відзначалося у документі: “Україна і Угорська Республіка, бу-

дуючи свої відносини, що сягають корінням в історичне минуле їх країн, переконані в тому, що добросусідство, взаємна повага та співробітництво між двома країнами відповідають інтересам народів України і Угорщини і служать створенню якісно нових відносин, основаних на рівноправності, і зміцненню системи безпеки в Європі” – визначалося у документі [147].

Україна і Угорщина, визнаючи необхідність формування двосторонніх відносин нової якості з врахуванням досвіду розвитку політичного, економічного, науково-технічного, екологічного, гуманітарного і культурного співробітництва і з метою зміцнення договірної бази, визначили наступні принципи взаємовідносин.

Згідно ст.1, держави розвиватимуть свої відносини, як дружні держави, а також керуватимуться принципами суверенної рівності, незастосування сили або загрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи одна одної, поважання прав людини і основних свобод, сумлінного виконання міжнародних зобов’язань, партнерства і співробітництва. Сторони поважають територіальну цілісність одна одної і заявляють, що не мають і не матимуть територіальних претензій одна до одної. Держави послідовно здійснюватимуть партнерство у сфері безпеки і будуватимуть свої відносини на основі поважання суверенітету одна одної, рівності та взаємності [147].

Крім цього, (згідно ст.8) Договірні Сторони всіляко сприятимуть розвитку контактів між органами державної влади та управління, а також регіональними і місцевими органами самоврядування та їх керівниками на постійній, регулярній основі. Сторони також заохочуватимуть прикордонне співробітництво у всіх галузях [147].

Важливість цього документу не викликає сумніву, адже, у ст.ст. 1-3, чітко визначається непорушність кордонів та відсутність у сторін територіальних претензій, що за умов формування штучних поділів кордонів, внаслідок збройних конфліктів і війн протягом ХХ століття, є вкрай важливим з точки зору формування зони стабільності і безпеки у центральноевропейському регіоні.

Так як питання прикордоння є дуже чутливим питанням у двосторонніх відносинах, Угорщина та Україна (ст.4), “зобов’язуються проявляти стриманість при розміщенні та діяльності своїх збройних сил в районах спільного кордону, маючи на увазі, що розміщення, переміщення військ та техніки не повинні бути прихованими, а діяльність повинна бути доцільною і з попереднім повідомленням” [147]. Поряд із прагненнями держав забезпечити необхідні умови для зближення їх народів на дружній і добросусідській основі, Договірні Сторони (ст.9) домовились всебічно сприяти розширенню контактів між своїми громадянами, як на індивідуальній основі, так і по лінії державних, громадських та інших організацій [147].

В області гуманітарного співробітництва (ст.15), яке включає питання національних меншин, зокрема, розвитку їх культури, була домовленість двох держав про розширення і поглиблення традиційних взаємних культурних зв’язків, як природної потреби народів і невід’ємної частини європейського культурного надбання.

В цьому відношенні кожна з Сторін зміцнюватиме і розвиватиме співробітництво в галузі культури, науки, освіти та інформації, забезпечуючи тим самим своїм громадянам широкий доступ до культури, творів мистецтва і літератури, засобів масової інформації іншої держави і підтримуватиме спрямовані на це державні, громадські та індивідуальні ініціативи. Як зазначалося у документі: “Договірні Сторони сприятимуть розширенню обмінів між творчими колективами, діячами мистецтв, спеціалістами, закладами культури і освіти одна одної на державному, регіональному і місцевому рівнях. Кожна із Сторін на взаємній основі сприятиме справі збереження і пізнання культурного та мистецького надбання іншої Сторони, включаючи охорону пам’яток історії і культури, виявлення і вивчення архівних матеріалів, пов’язаних з історією двох країн” [147].

Зокрема у статті 17 підкреслювалось: “Сторони вживатимуть односторонні та спільні заходи для сприяння виконанню зобов’язань у відповідності з підписаним 31 травня 1991 року доку-

ментом “Декларацією про принципи співробітництва Української РСР і Угорської Республіки в галузі забезпечення прав національних меншин” та Протоколом до неї. Сторони у своїх міжнародних відносинах самостійно і спільно виступатимуть за реалізацію міжнародних документів з питань національних меншин” [147].

Вже через п’ять днів після референдуму про державну незалежність України, 6 грудня 1991 року в Києві був підписаний основний договір – Договір про основи добросусідства та співробітництва між Угорською Республікою і Україною.

Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою був укладений строком на десять років і де-юре, слугує основою встановлення нової політико-правової системи двосторонніх відносин у центральноевропейському регіоні. Договір набув чинності в день обміну ратифікаційними грамотами, тобто 16 червня 1993 року.

Першою країною, з якою Угорщина уклала такий договір, була Україна, і навпаки, для України першою країною, з якою було підписано договір в якості суб’єкта міжнародного права, була Угорщина. Підписання Договору було важливим, як для Будапешта, так і для Києва і не тільки з огляду на двосторонні відносини, але і тому, що це був своєрідний прорив для обох країн у специфічних сусідських двосторонніх відносинах.

Ще до здобуття Україною незалежності, у двосторонніх відносинах відбулись важливі події: Президент Угорської Республіки, Арпад Генц у вересні 1990 року здійснив офіційний візит в Україну, на що Голова Верховної Ради України, Леонід Кравчук у травні 1991 року відповів офіційним візитом. Остання подія дуже суттєва. Адже Гейза Єсенські і Анатолій Зленко, угорський і український міністри закордонних справ під час цього візиту (31 травня 1991 року) підписали Декларацію про принципи співробітництва між Угорською Республікою та Українською РСР з забезпечення прав національних меншин. Отже було підписано документ, який по суті, з того часу є основою угорсько-українських відносин і політики щодо забезпечення прав національних меншин.

Угорсько-українська Декларація, що була підписана 31 травня 1991 р., демонструє європейський підхід української дипломатії до забезпечення прав людини. Сторони визнають, що дотримання прав національних меншин є визнанням загальних прав людини, а це є основою мирної, правдивої, безпечної, стабільної демократії і головною умовою формування дружніх відносин і розвитку співробітництва Сторін. Вони поважатимуть основні права і свободи національних меншин, що є невід'ємною частиною своїх суспільств і держав, як індивідуально, так і разом з іншими особами в рамках своєї групи, включаючи їх рівність перед законом, недискримінацію, і послідовно забезпечуватимуть їх здійснення [147].

З метою практичного виконання Декларації, що має 19 статей, а також для виконання прийнятих зобов'язань, Сторони домовилися створити Спільну комісію з представників державних установ і національних меншин обох країн, що може бути прикладом для наслідування іншими державами [147].

З поміж інших положень, в документі були визначені наступні основні принципи співпраці сторін по забезпеченню прав національних меншин, як в Угорщині, так і в Україні. По-перше, це забезпечення основних прав і свобод національних меншин, що є невід'ємним атрибутом демократичних держав "як на індивідуальній основі, так і разом з іншими особами в рамках своєї групи" (ст.1) та "забезпечення права своїх громадян вільно визначати свою належність до національної меншості" (ст.2). По-друге, врахування в своїй політиці законних інтересів національних меншин і реалізацію необхідних політичних, правових та адміністративних заходів щодо створення сприятливих умов, необхідних для збереження й розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності національних меншин (ст.3) [147].

По-третє, це захист і заохочення самобутності національних меншин, прийняття і виконання рішень, які забезпечують це в регіонах їхнього проживання (ст.5) [147].

Природним елементом будь-якої демократичної держави є право національних меншин на збереження їх самобутності.

Тому сторони визначили де-юре відмову від всіляких “адміністративних, економічних чи інших заходів, спрямованих на асиміляцію меншостей чи на навмисну зміну пропорцій населення на територіях, де проживають національні меншини” (ст.8).

Сторони взяли на себе зобов’язання прийняти необхідні законодавчі та адміністративні заходи з метою реалізації меншинами права вільного користування та навчання рідною мовою на всіх рівнях навчання (ст.9-10) [147].

З метою практичного здійснення Декларації про Принципи співробітництва по забезпеченню прав національних меншин, Українська Радянська Соціалістична Республіка і Угорська Республіка 31 травня 1991 року підписали Протокол до Декларації і домовились про створення Змішаної комісії. До складу цієї комісії з української сторони ввійшли представники Міністерства закордонних справ УРСР, інших міністерств УРСР, а також Виконком Закарпатської обласної Ради народних депутатів і громадяни УРСР угорської національності. З угорської сторони – в рівній кількості представники Управління у справах національних меншостей, Міністерства закордонних справ Угорської Республіки, інших міністерств, а також органу самоврядування Саболч-Сатмар-Берегської області і громадяни Угорщини української національності [147].

Закон Угорської Республіки “Про угорців, які проживають у сусідніх країнах” [65], набув чинності 1 січня 2002 року, і отримав значний суспільно-політичний резонанс на європейському континенті, а також іноді використовувався як привід для ускладнення дипломатичних відносин з боку безпосередніх сусідів-держав регіону ЦСЄ.

Дійсний Закон застосовується відносно осіб, які визнають себе представниками угорської національності, і не є угорськими громадянами і мають постійне місце проживання в Республіці Хорватія, Федеративній Республіці Югославія, Республіці Словенія, Словацькій Республіці та Українській Республіці. Законом визначено потенційне коло осіб, на яких може розповсюджувати-

ся дія закону про закордонних угорців. Згідно зі статтею 1 цього закону, до нього може належати особа, яка вважає себе угорцем за національністю, постійно проживає в одній із сусідніх з Угорщиною держав, при цьому добровільно не відмовлялася від свого угорського громадянства та не має дозволу на постійне проживання в Угорщині [65].

Дія закону може розповсюджуватися також на дружину (чоловіка) такої особи та їхніх неповнолітніх дітей навіть у тому випадку, якщо вони не вважають себе угорцями. Законом встановлено, що пільги й матеріальна підтримка можуть бути отримані особою, яка відповідає вищенаведеним критеріям тільки в тому разі, якщо вона отримала посвідчення угорця, а дружина (чоловік) або їх неповнолітня дитина, які не вважають себе угорцями, – посвідчення члена сім'ї угорця. Згідно зі статтею 19 цього закону для отримання такого документа особа, яка відповідає вищенаведеним критеріям, повинна звернутися з письмовою заявою до спеціально уповноваженого на це угорського адміністративного органу. Про свою належність до угорства особа робить письмову заяву (в якій просить видати посвідчення) [65].

Доповідь Венеціанської Комісії Ради Європи від 19 жовтня 2001 року підтверджує правомірність дійсного Закону: “Держава може приймати правові акти відносно іноземних громадян, якщо їх дія реалізується в межах кордону. За захист національних меншин в першу чергу несе відповідальність держава, де вони мешкають. Разом з тим Комісія усвідомлює, що історичні батьківщини також відіграють відповідну роль у захисті та збереженні своїх національних меншин, з метою підтримки цільних мовних та культурних взаємин з ними. Європа розвивалася як культурна єдність на підґрунті різноманітного переплетіння мовних та культурних традицій; культурна різноманітність є багатством, визнання якого є передумовою миру і стабільності в Європі” [491].

Протягом 90-х років ХХ століття набирає силу співробітництво між Україною та Угорською Республікою в політичній, економічній, науково-технічній, екологічній, гуманітарній і куль-

турній галузях, а також в області прав людини, у розв'язанні питань, пов'язаних з національними меншинами. Велике значення в цьому плані мають, підписані 31 травня 1991 року в Будапешті українсько-угорські документи, що започаткували будівництво нової правової основи відносин між двома державами.

Українсько-угорське двостороннє співробітництво в політичній сфері за період 2004-2010 років набуло подальшого активного розвитку. Про це свідчить посилення інтенсивності "візитної дипломатії", в тому числі на вищому державному рівні.

31 серпня 2005 року відбулась перша зустріч Президента України В.Ющенка з Президентом Угорщини Ласло Шойомом, під час якої були обговорені питання двостороннього співробітництва.

У ході робочого візиту Прем'єр-міністра УР Ференца Дюрчання в Україну 10 лютого 2005 року угорська сторона підтвердила свою готовність надавати всебічну підтримку Україні на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції. В рамках візиту сторони підписали Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Угорщини про економічне співробітництво, Робочий план співробітництва між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством національної культурної спадщини УР на 2005-2008 роки і Угоду про партнерство, співробітництво та науковий обмін між Київським торговельно-економічним університетом і Будапештським економічним інститутом [147].

Варто звернути увагу на той факт, що візит Ф.Дюрчання був першим візитом угорського прем'єра-соціаліста до України за період участі УСП в правлячому ліволіберальному блоці з 2002 року. Попередній угорський прем'єр – П.Меддеші не знайшов можливості відвідати Україну. У той же час, першим візитом українського прем'єра до Угорщини після 2001 року стала безрезнева 2007 року офіційна поїздка В.Януковича до Будапешта.

Тобто, можна зробити висновок, що значний час міжурядове співробітництво та контакти глав урядів України і УР, принаймні, стагнували. Недостатнім підключенням чільних представників вищих органів виконавчої влади можна частково пояснити

повільне впровадження досягнутих домовленостей, наприклад, на рівні глав держав у практику українсько-угорського співробітництва.

Втім, міжурядовий українсько-угорський діалог усе ж після розширення ЄС і вступу до нього УР зрушив з місця і дав конкретні результати. Під час роботи в Будапешті 24-25 лютого 2005 року Конференції європейських міністрів з питань місцевого та регіонального самоврядування мала місце зустріч Віце-прем'єр-міністра України Безсмертного Р.П. з Міністром внутрішніх справ УР Монікою Ламперт. В ході зустрічі сторони домовилися про передачу Україні угорського досвіду реформування системи органів місцевого самоврядування.

У рамках робочого візиту відбулася поїздка в Угорщину міністра транспорту і зв'язку України Червоненка Є.А., 23-24 квітня 2005 року були обговорені питання розвитку договірно-правової бази двостороннього співробітництва у сфері транспортної інфраструктури, проведено тристоронню: українсько-угорсько-російську зустріч міністрів транспорту, намічено перспективи розвитку співпраці щодо реалізації транзитного потенціалу України.

Важливо підкреслити, що 13-14 липня 2005 року під час офіційного візиту Міністра закордонних справ України Тарасюка Б.І. до Угорщини були проведені його переговори з Президентом УР Ф.Мадлом, Прем'єр-міністром Ф.Дюрчанем та Міністром закордонних справ Ф.Шомоді. Тарасюк Б.І. також виступив із доповіддю на щорічній нараді послів Угорщини. Було укладено протокол про консультації між МЗС України та УР на 2005-2006 роки [405].

Під час українсько-угорських переговорів, які мали місце 18-20 січня 2006 року в ході візиту Міністра оборони України Гриценка А.С. було обговорено пріоритетні питання співпраці у військовій сфері та укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про військово-технічне співробітництво, а також Програму розвитку співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорщини

до 2008 року. Міністр оборони України взяв участь у міністерській зустрічі В-4+Україна.

Протягом 2006 року відбулись наступні важливі зустрічі двостороннього характеру. 23 січня 2006 року у рамках візиту Міністра праці та соціальної політики України Саханя І.Я. до Угорщини відбулися його переговори з Міністром політики зайнятості та праці УР Габором Чізмаром стосовно напрямів двостороннього співробітництва у сфері забезпечення прав громадян у сфері працевлаштування та соціального забезпечення. 24 березня 2006 року в рамках переговорів Міністра юстиції України С.П.Головатого з його угорським колегою було позитивно оцінено рівень двосторонньої співпраці, домовлено про сприяння Мінюсту Угорщини у забезпеченні європейської інтеграції України, зокрема, адаптації національного законодавства до норм ЄС. 28-29 квітня 2006 року в Угорщині перебував Перший віце-прем'єр-міністр України Станішевський С.Т., який, серед іншого, обговорив з угорськими представниками низку питань, що стосуються енергетичної безпеки [406].

Особливо активною є сучасна позиція Угорської Республіки щодо євроінтеграційних прагнень України. Угорщина напередодні розширення ЄС на Схід протягом 2003-2004 років постійно на всіх рівнях українсько-угорського діалогу заявляла про свою підтримку європейської інтеграції України. Проте результати цього співробітництва мали здебільшого декларативний характер і зводилися до розробки документів, які нерідко залишилися на рівні нереалізованих політичних проєктів.

До таких документів слід віднести Спільний угорсько-австрійський документ щодо майбутніх відносин ЄС з Україною та Спільну українсько-угорсько-британську заяву про співробітництво між парламентами трьох держав.

Певним кроком до практичної реалізації політичних заяв угорської сторони, щоправда, на субрегіональному рівні, стало заснування Угорщиною восени 2003 року нового інструменту транскордонного співробітництва – Ниредьгазької ініціативи.

Згадана ініціатива, яка скерована, в першу чергу, на Закарпатську область України, досить активно розвивалася протягом 2004–2007 років. Проводилися семінари, науково-практичні конференції з метою передачі угорського досвіду євроінтеграції представникам органів місцевого самоврядування, неурядових організацій, середнього та малого бізнесу, працівникам ЗМІ [467].

Слід підкреслити, що угорська сторона постійно проявляла розуміння позиції України стосовно багатьох проблемних питань, зокрема, щодо бажання України внести серйозні зміни до змісту Плану дій Україна – ЄС на попередньому етапі його обговорення.

Помітна активізація позиції Угорщини щодо двостороннього співробітництва в євроінтеграційній сфері спостерігалася у 2005 році. Вже 23 січня 2005 року під час зустрічі Президента Угорщини Ференца Мадла з Президентом України В.Ющенком в рамках інавгурації угорська сторона наголосила на готовності передати свій євроінтеграційний досвід.

Поглиблене обговорення проблематики українсько-угорського співробітництва в сфері європейської інтеграції України відбулося під час переговорів керівництва України з прем'єр-міністром Угорщини Ференцем Дюрчанем в ході його робочого візиту до України 10 лютого 2005 року. Було домовлено про активізацію роботи по передачі досвіду угорської сторони щодо європейської інтеграції.

Важливим кроком до поглиблення співробітництва на євроінтеграційному напрямі стала зустріч 13 травня 2005 року Віце-прем'єр-міністра України з питань європейської інтеграції Рибачука О.Б. з Міністром з європейських справ Угорщини Етеле Боратом в Закарпатській області. Було домовлено, що Україна та Угорщина звернуться до Брюсселю із спільним проектом Комплексного регіонального розвитку „Тиса”. Головними напрямками проекту є співробітництво по запобіганню повеням, у раціональному використанні водних ресурсів, виробництві електроенергії, захисту навколишнього середовища та розвитку туризму [405; 491].

У рамках офіційного візиту Міністра закордонних справ України Тарасюка Б.І. в Угорщину 13-14 липня 2005 року угорська сторона передала Пропозиції Угорщини щодо співробітництва між міністерствами та відомствами Угорщини та України на підтримку європейських прагнень України та на виконання Плану дій Україна – ЄС. 23 листопада 2006 року у рамках офіційного візиту Міністра закордонних справ Угорщини Кінги Гьонц в Україну було підписано Меморандум щодо співробітництва між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Угорської Республіки в імплементації Плану дій Україна – ЄС (такою є актуальна назва цього документу). Меморандум є рамковим документом політичного характеру, який констатує готовність Угорщини підтримати європейські прагнення України та визначає форми і напрями співпраці між міністерствами та відомствами України і Угорщини у передаванні євроінтеграційного досвіду Угорщини, наданні експертної допомоги Україні у справі імплементації Плану дій Україна – ЄС. Додатком до Меморандуму є список напрямів конкретного співробітництва між міністерствами та відомствами України та Угорщини, якій налічує 65 пунктів і охоплює практично всю сферу двостороннього співробітництва. Їх реалізація буде фінансуватися частково українською стороною за рахунок бюджету та угорською стороною за рахунок бюджету та допомоги ЄС [405; 491].

У 2007 році сторони розробляли Додаток до Меморандуму щодо співробітництва між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Угорської Республіки в імплементації Плану дій Україна – ЄС за напрямками конкретного співробітництва між міністерствами та відомствами України та Угорщини.

Угорщина активно підтримала Україну під час опрацювання мандату Європейської Комісії на переговори з Україною стосовно лібералізації візового режиму поїздок українських громадян до ЄС та відтермінування на 2 роки положень Угоди між Україною та ЄС про реадмісію в частині прийняття громадян третіх

країн та осіб без громадянства а також щодо імплементації позитивних елементів чинної двосторонньої угоди до проекту Угоди між Україною та ЄС щодо спрощення візового режиму.

Угорщина також підтримала Україну під час дискусії щодо змістовного наповнення мандату Європейської Комісії на переговори з Україною щодо посиленої угоди, в частині необхідності внесення до тексту угоди посилення на перспективу членства України в ЄС.

Угорщина надала підтримку Україні також і щодо більш тісного залучення її до роботи Вишеградської групи (четвірки). 11 липня 2005 року у Будапешті Міністр закордонних справ України Тарасюк Б.І. представляв Україну на зустрічі керівників зовнішньополітичних відомств країн В-4+2 (Австрія та Словенія). До цього часу міністри закордонних справ України не запрошувалися до участі в таких зустрічах. Започаткування контактів у форматі В-4+Україна на рівні міністрів закордонних справ стало важливим політичним інструментом європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави. До того ж Україна взяла участь у зустрічі з представниками безпекових управлінь МЗС країн В-4 у листопаді 2005 року, що стало важливим прецедентом залучення третьої країни до таких консультацій [405; 491].

Проте, формування зовнішньополітичної лінії Угорщини до оновленої демократичної України після розширення ЄС не було позбавлене протиріч. Уже в 2004 році угорська влада почала здійснювати низку заходів для коригування зовнішньополітичного курсу країни у зв'язку з вступом УР до Європейського Союзу, що безпосередньо торкнулося і політики УР щодо України. Так, 15 грудня 2004 року відбулося засідання Кабінету Міністрів УР, на якому було розглянуто необхідні першочергові зміни в зовнішній політиці Угорщини [404].

Зовнішньополітична концепція Угорщини стає більш прагматичною – в ній посилюється, насамперед, економічна складова. За пропозицією МЗС Угорської Республіки, підтриманою урядом, господарські стосунки мали розглядатися в якості осно-

вного знаряддя і показника успішності зовнішньополітичної діяльності Угорщини в двосторонніх і багатосторонніх стосунках. Пріоритетний розвиток економічних зв'язків повинен створити міцний фундамент для поглиблення політичного та етнополітичного співробітництва Угорщини із зарубіжними державами, в т.ч. Україною.

Угорська Республіка серйозно приступила до розробки, обґрунтування і модернізації своєї “східної політики”, в тому числі зовнішньополітичної лінії щодо України. Превалювати в ній також мали економічні стосунки. Угорщина не претендує на роль міжнародного політичного посередника у врегулюванні внутрішньополітичних конфліктів на пострадянському просторі, в тому числі в Україні. Але намагатиметься грати ключову посередницьку роль у розвитку економічних зв'язків пострадянських держав з Євросоюзом.

Угорщина, згідно з планами керівних органів ЄС, перетворилася в основного координатора розподілу фінансових коштів Євросоюзу для розвитку співробітництва ЄС із новими сусідами на Сході та на Балканах.

Засіданням Кабміну Угорщини з питань зміни зовнішньополітичного курсу передували ряд нарад, конференцій, семінарів за участі угорських дипломатів, експертів та іноземних спеціалістів. Інтенсифікувалася робота угорських державних органів з організації, планування і координації економічних зв'язків.

Угорські дипломати, правда, дещо безпідставно вважали, що об'єктивно основні зовнішньоекономічні інтереси України знаходяться не на Заході (тобто, в ЄС), а на Сході (тобто, в Росії). Тому робили висновок, що Україна найближчим часом не буде інтенсивно рухатися до Євросоюзу, а більшим чином зміцнюватиме господарські зв'язки з Росією.

Оцінюючи ситуацію в Україні, угорська дипломатія наприкінці 2004 року була дуже обережною і виходила з того, що політична криза ще не завершилася, держава і суспільство залишаються поділеними в політичному і економічному плані на дві частини – за-

хідну і східну (південно-східну). Потрібен певний стабілізаційний період для усталення внутрішньополітичної і економічної ситуації. Тому робилися висновки, що Угорщині поки що недоцільно безпосередньо приймати посередницьку чи якусь іншу політичну участь в розв'язанні внутрішньополітичної кризи в Україні. Немає для Угорщини також сенсу декларувати і демонструвати підтримку тих чи інших українських політичних сил.

Серед угорських політиків, дипломатів і зовнішньополітичних експертів спостерігалася невизначеність щодо подальшого розвитку подій в Україні та можливих варіантів і термінів виходу з кризової ситуації. В Угорщині розглядалися оптимістичні й песимістичні варіанти подальшого розвитку подій в Україні. Оптимальним вважалося завершення кризи в Україні в січні 2005 року. Але висловлювалися також думки, що кризові процеси в Україні можуть затягнутися до весни-літа 2005 року, якщо й не на більш тривалий період. Тому офіційна позиція угорських державних органів щодо України на межі 2004-2005 років певний час залишалася вибірковою.

Вважалося, що найбільш ефективним напрямом активної угорської політики щодо України в такій ситуації може бути лише посилений розвиток економічного співробітництва. При цьому угорська сторона виявляла зацікавленість не тільки в розвитку господарських зв'язків із західними областями України, але, може й більшим чином, з індустріально розвиненими центральними і південно-східними регіонами України.

Водночас, на рівні вищих державних органів УР інтенсивно обговорювалася майбутня головна роль Угорщини в перерозподілі фінансових коштів Євросоюзу для розвитку співробітництва з новими південно-східними і східними сусідами ЄС, в т.ч. Україною.

Звертає на себе увагу те, що перед угорськими державними органами, а також громадськими об'єднаннями та організаціями, в т.ч. в суміжних країнах було покладено завдання – впродовж 2005 року створити відповідну інфраструктуру для приймання та розподілу коштів ЄС. Рекомендувалося, зокрема і представникам угорської меншини в сусідніх країнах заснувати сітку не-

урядових та інших організацій і встановити договірні стосунки з відповідними партнерами в Угорщині. На цій основі далі передбачалася їх спільна участь у виконанні програм та отриманні грантів, які будуть фінансуватися Євросоюзом.

І, дійсно, керівні органи Європейського Союзу поклали на Угорщину важливе завдання координації дій з реалізації спеціальної Програми сусідства Угорщина-Україна-Словаччина на 2004-2006 роки.

Перший раунд конкурсу для участі у Програмі сусідства Угорщина-Словаччина-Україна 2004-2006 рр. тривав з 10 березня 2005 року до 10 червня 2005 року. Загальна кількість проектних пропозицій, що надійшли до Спільного Технічного Секретаріату Програми – 314. Обсяг фінансування у першому раунді в рамках програми INTERREG для Угорщини склав 8522875 євро, для Словаччини – 5548000 євро. Для України в рамках програми TACIS – 950 000 євро, без врахування фінансування на технічну допомогу [487].

За результатами першого раунду було відібрано 47 проектних пропозицій. Серед обраних проектів 24 були підготовлені угорськими претендентами, 21 – словацькими та лише 2 – українськими.

10 листопада 2005 року моніторинговим та оціночним комітетами Програми було схвалено ще 6 проектів на загальну суму 3863119 євро, у тому числі кошти ERDF (Європейського фонду регіонального розвитку) – 2927371, та кошти TACIS – 937748 євро [487].

Проте, Представництво Європейської Комісії в Україні тільки у березні 2006 року відкрило фінансування для реалізації проектів першого раунду та для створення інформаційного центру Програми в м. Ужгород.

На жаль, дещо специфічний обмежувальний для української сторони підхід загальноєвропейські структури та угорські координатори зберігають і в ході реалізації нової Програми сусідства Угорщина-Україна-Словаччина на бюджетний період 2007-2013 років. Це може серйозно загальмувати подальший розвиток ще

одного перспективного напрямку українсько-угорського співробітництва – взаємодію суміжних прикордонних адміністративно-територіальних одиниць і самоврядних громад, та транскордонну співпрацю загалом. Недостатньо ефективною виявиться і в цілому роль Угорщини в реалізації Європейської політики сусідства ЄС щодо України.

Черговою проблемою українсько-угорських зовнішньополітичних стосунків стає входження УР до Шенгенської зони. В зв'язку з цим Угорщина з 1 січня 2008 року запровадила новий режим в'їзду-виїзду українських громадян на свою територію. Проте, у цій справі УР першою з-поміж центральноєвропейських держав-членів ЄС пішла з деяких питань назустріч українській стороні.

18 вересня 2007 року в Ужгороді міністр закордонних справ України Арсеній Яценюк та міністр закордонних справ Угорської Республіки Кінга Гьонц підписали міждержавну Угоду про правила місцевого прикордонного руху [491].

Положеннями угоди передбачається безвізове здійснення руху через спільний кордон громадянами України та Угорщини, які проживають у прикордонній зоні (50 км від кордону) на підставі дозволів на спрощений перетин кордону та перебування у прикордонній зоні держави іншої договірної сторони. Ці дозволи видаватимуться консульствами сторін на термін до 5 років і коштуватимуть 20 євро. Але пенсіонери, інваліди, діти та студенти отримуватимуть його безкоштовно. Єдина умова отримання дозволу – український громадянин повинен проживати на Закарпатті не менше трьох років.

Подібних прецедентів щодо таких розширених умов перетину кордону на умовах малого прикордонного руху в Євросоюзі не існує, так само як і досі не існувало у Європі такого поняття, як „місцевий прикордонний рух”. Зазвичай країни в пільгових прикордонних стосунках обмежуються тридцяти або й десятикілометровою зоною. Але Угорщина у відповідних органах ЄС наполягла саме на таких умовах і вони були прийняті. Зараз у зону

дії угоди включено 384 українських та 244 угорських населених пунктів [491].

За твердженнями угорських спеціалістів, головними елементами українсько-угорської угоди щодо режиму малого прикордонного руху є наступні. У додатку до угоди вказані усі ті прикордонні населені пункти (по обидва боки кордону), на які поширюється дія угоди. Практично мова йде про населені пункти, розташовані в 50 кілометровій зоні по обидва боки кордону. Дозвіл на спрощений перехід кордону може отримати мешканець, який постійно проживає на цій (прикордонній) території мінімум 3 роки. Підтвердження постійного місця проживання може здійснюватися внутрішнім паспортом, українським закордонним паспортом або довідкою про зареєстроване постійне місце помешкання.

Дозвіл дає право на багаторазовий в'їзд і перебування протягом максимум 90 днів у межах шести місяців у прикордонній зоні іншої країни, особливо з соціальних, культурних, сімейних або обґрунтованих економічних причин. Дозвіл видається відомствами країни в'їзду, що практично означає консульські служби Генерального консульства Угорської Республіки в містах Ужгород та Берегово, і, очікувано, Генерального консульства України в місці Ниредьгаза. Термін дії на спрощений перетин кордону складає мінімум один рік і максимум п'ять років, але не може перевищувати терміну дії, проїзного документа (в даному випадку – терміну дії закордонного паспорта) [491].

Дозвіл видаватиметься протягом короткого періоду та не більше, ніж впродовж 30 днів від дати подачі заявки. Збір та дозвіл становитиме 20 євро. Згідно з угодою між Україною і ЄС про спрощений режим видачі віз для громадян України збір за видачу шенгенської візи складатиме 35 євро. Такий же збір з 1 січня 2008 року нараховуватиметься і за видачу шенгенської візи угорськими відомствами. У той же час, як відносно шенгенської візи, так і відносно малого прикордонного руху, значне коло осіб буде звільнене від сплати збору (наприклад, інваліди, пенсіонери, діти у віці до 18 років). Якщо виникали питання стосовно

того, що для здійснення малого прикордонного руху пунктами пропуску можна буде користуватися тільки обмежено, то ухвалені рішення таких обмежень не містить. Згідно з угодою, для здійснення малого прикордонного руху можуть використовуватися всі пункти пропуску на угорському та українському боці угорсько-українського кордону, відкриті для міжнародного пасажирського руху, а також пункти пропуску, відкриті для малого прикордонного руху [491].

Двостороння угода набула чинності на 30-й день після проведення внутрішніх правових процедур і взаємного повідомлення про це дипломатичними каналами. Для цього необхідне проведення внутрішньої правової гармонізації, ратифікації угод і підготовки виконавчих дій. Разом з тим, угорське керівництво не приховує, що малий прикордонний рух у стосунках з Україною покликаний полегшити представникам угорської меншини, яка компактно проживає в прикордонні, контакти з материнською державою після її вступу до Шенгенської Угоди.

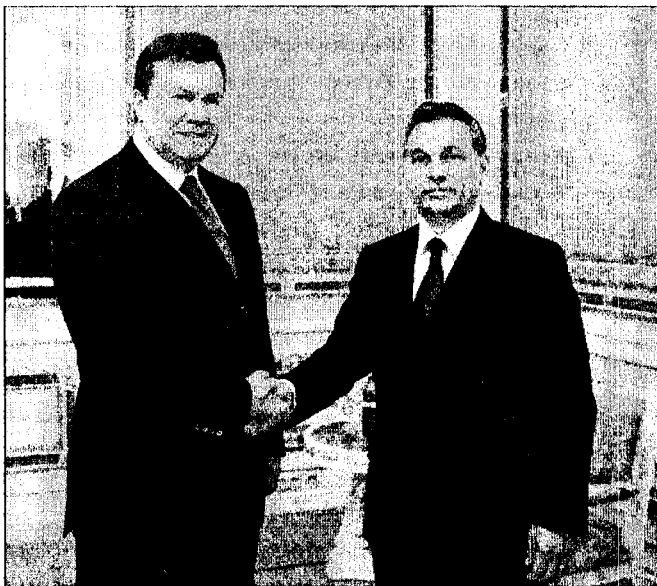
У контексті розвитку подальших стосунків України з Угорщиною зазначимо, що нами вироблено своєрідну дорожню карту прикордонних взаємовідносин, які базуються на спільному минулому і добросусідському сьогодні. А це є підтвердженням того, що де б у геополітичному плані не перебували наші держави, по різні боки європейського кордону чи в об'єднаній Європі, ми завжди будемо добрими сусідами. Підтвердженням цього є останні зустрічі Президента України Віктора Януковича з Прем'єр-міністром УР Віктором Орбаном (листопад 2010 року), а також Президентом Угорщини Палом Шміттом (грудень 2010 року) у м.Київ. Глава Української держави відзначив позитивну динаміку двосторонніх відносин та підтвердив готовність подальшого інтенсивного діалогу між двома державами. Президент України висловив сподівання щодо підтримки сусідньою державою євроінтеграційних прагнень України під час головування Угорщини в Євросоюзі у першій половині 2011 року. У ході зустрічі дано позитивну оцінку роботи урядів двох держав,

спрямовану на забезпечення потреб української національної меншини в Угорщині та угорської – в Україні.

Віктор Янукович підкреслив, що Україна з Угорщиною буде не тільки активні двосторонні відносини, а й має певні домовленості щодо співпраці країн у міжнародних організаціях.

Зокрема досягнуто згоди щодо необхідності додаткових зусиль для наповнення конкретним змістом програми «Східне партнерство» та висловлено переконання, що черговий саміт сприятиме досягненню цієї мети.

Це відкріє нові перспективи у наших двосторонніх можливостях щодо підтримки України Угорщиною в питаннях лібералізації візового режиму та створенні всеосяжної зони вільної торгівлі з Євросоюзом.

Зустріч Президента України В.Ф. Януковича з Прем'єр-міністром Угорської Республіки Віктором Орбаном (м.Київ)

2.2. Економічні інтереси в євроінтеграційному контексті

Прагматичний підхід Угорської Республіки до розвитку співробітництва з Україною в рамках нової “східної політики” угорської держави найбільшим чином проявляється у сфері зовнішньоекономічних зв’язків. Угорська сторона в господарських стосунках з Україною передусім керується низкою конкретних економічних інтересів різноманітного рівня – від загальноєвропейського і загальнодержавного до комерційно-корпоративного.

Серед основних економічних інтересів Угорської Республіки щодо поглиблення співробітництва з Україною варто назвати:

- посилення ролі Угорщини як зв’язуючої ланки в господарських, насамперед торговельно-економічних, інвестиційних, інноваційно-технологічних та інших стосунках Європейського Союзу з країнами СНД, в тому числі з Україною;
- зростання ролі Угорщини як транзитної держави в товаропотоках між Сходом і Заходом та розвиток міжнародної транспортної інфраструктури і розбудова транс’європейських транспортних коридорів, зокрема 5-го – в рамках українсько-угорського співробітництва;
- забезпечення енергетичної безпеки, диверсифікація та пошук альтернативних джерел енергопостачання Угорщини та ЄС;
- підтримка експортної експансії угорських товаровиробників на об’ємні східні ринки, в тому числі на український тощо.

Спільні інтереси та сучасні проблеми розвитку українсько-угорського економічного співробітництва суттєво глибшим чином, ніж політичного, розкриті в публікаціях українських вчених, насамперед у роботах А.Балаян [10], М.Долішнього [49], В.Сіденка [204] та інших. Протягом 2005-2006 років за сприян-

ня Інституту світової економіки Угорщини, в Ужгороді і у Будапешті відбулися міжнародні конференції за участю провідних українських та угорських вчених щодо інноваційної моделі розвитку економіки Угорщини після вступу країни до Євросоюзу, де розглядалися також питання про стан і перспективи українсько-угорської господарської та науково-технічної співпраці.

Інтегрованим показником динамічного розвитку українсько-угорських економічних стосунків стало збільшення після 2000 року до сучасності річного обсягу взаємного товарообігу майже у 5 разів. При цьому, в 2003 році українсько-угорська торгівля перевищила показник 1 млрд. дол. США, а зараз наближається до 2 млрд. дол. США.

Першим позитивом українсько-угорської співпраці для України, як і в цілому в її економічних стосунках з центрально-європейськими державами – новими членами ЄС став легальний вивіз українських інвестицій до Угорщини, зокрема вступ Індустріального Союзу Донбасу (ІСД) в якості стратегічного іноземного інвестора до угорської металургійної промисловості.

Угорщина після розширення ЄС в господарському сенсі об'єктивно перетворилася для України в специфічні вхідні “ворота” до єдиного економічного, торговельного і митного простору Євросоюзу. Через угорську територію здійснюється значна частина господарських трансакцій України з іншими державами-членами ЄС.

Утім, для поглиблення українсько-угорського економічного співробітництва та його динамізації сторонам після розширення Євросоюзу спочатку потрібно було серйозно переформатувати існуючу договірно-правову базу господарської співпраці. Вона мала бути приведена у відповідність до вимог ЄС і гармонізована з правом Євросоюзу.

Між Україною та Угорською Республікою в період 1991-2003 років було укладено 67 договорів, угод, декларацій, протоколів та інших документів. Проте, з моменту набуття чинності 1 травня 2004 року Угоди між Угорщиною та ЄС про вступ Угор-

ської Республіки до Європейського Союзу, було припинено дію деяких найбільш важливих міжурядових українсько-угорських документів з питань економічного співробітництва, зокрема:

- Угоди між Урядом Угорської Республіки та Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки про торговельно-економічні зв'язки та науково-технічне співробітництво, підписаної в м.Будапешт 31 травня 1991 року.
- Угоди між Урядом Угорської Республіки та Урядом України про створення міжурядової українсько-угорської Комісії з торговельно-економічного і науково-технічного співробітництва, підписаної в м.Будапешт 22 травня 1992 року та інші [147].

З метою запобігання виникнення правового вакууму в регулюванні двосторонніх українсько-угорських економічних відносин, експертами двох країн був підготовлений та до березня 2004 року належним чином погоджений між сторонами текст проекту Угоди про економічне співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки, яка повинна була замінити вказані вище документи.

Тому найбільш важливою подією в двосторонніх українсько-угорських економічних відносинах після розширення ЄС стало підписання в ході візиту угорського прем'єр-міністра Ференца Дюрчяня в Україну в лютому 2005 року міжурядової українсько-угорської Угоди з економічного співробітництва, яка, зокрема передбачає і створення міжурядової українсько-угорської змішаної Комісії з питань економічного співробітництва та окремих робочих груп в її рамках.

Зокрема в Статті 4 Угоди вказується: “Уклавши цю Угоду, Договірні Сторони створюють Спільну Комісію з питань економічного співробітництва між Україною та Угорською Республікою (далі – Спільна Комісія), засідання якої скликаються на прохання будь-якої з Договірних Сторін і проводяться по чергово в Україні та Угорській Республіці” [147].

До завдань Спільної Комісії, згідно з положеннями Угоди, належить: обговорення розвитку двосторонніх економічних відносин; визначення нових можливостей для подальшого розвитку майбутнього економічного співробітництва; розробка пропозицій щодо покращення умов економічного співробітництва між підприємствами двох країн; надання пропозицій щодо застосування Угоди.

Як засвідчує попередній досвід українсько-угорської співпраці, міждержавна Спільна комісія є найбільш ефективним знаряддям організації і координації двосторонніх зовнішньоекономічних стосунків.

Українська і угорська сторони в Угоді визначили, що сприятливі умови для довготривалого співробітництва існують в промисловості, сільському господарстві, енергетиці та в інших галузях.

Утім, динамічне розгортання українсько-угорського економічного співробітництва на основі нового базового документу значно затягнулося – за негативною українською “традицією” Угода між Урядом України та Урядом Угорської Республіки про економічне співробітництво від 10 лютого 2005 року була ратифікована Верховною Радою України лише 10 січня 2007 року, тобто, майже через два роки після її підписання [147].

Робота над вдосконаленням міжнародно-договірної бази українсько-угорського економічного співробітництва інтенсивно продовжується і надалі. Слід підкреслити, що Угорська Республіка – один з пріоритетних партнерів України серед країн Центральної та Східної Європи, яка посідає впродовж останніх років в українській зовнішній торгівлі майже стабільно 11 місце серед країн світу за обсягами експорту та імпорту.

Як свідчать статистичні дані річний обсяг товарообігу між Україною та Угорщиною протягом 2000-2005 років збільшився майже у три рази. Загальний обсяг взаємної торгівлі товарами і послугами в 2005 році перевищив 1,5 млрд. дол. США. Високий абсолютний приріст обсягу зберігала українсько-угорська торгівля і в 2006 та 2007 роках. Угорщина як зовнішньоеконо-

мічний партнер займає друге місце, після Польщі, серед безпосередніх західних сусідів України. Україні вдається впродовж останніх років зберігати сприятливе для себе позитивне сальдо в торгівлі з Угорщиною. Як свідчить порівняння статистичних даних, в 2006 році забезпечено прискорене зростання обсягів українського експорту до Угорської Республіки, після двохрічного спаду 2004-2005 років, і ця сприятлива тенденція може продовжитися.

Потенціал українського експорту досить значний і, за наявності сприятливої кон'юнктури ринку, може щорічно давати приріст експорту в Угорщину щонайменше на 100-150 млн. доларів США.

Обсяги прямих інвестицій з Угорської Республіки в Україну станом на кінець 2006 року склали 239,5 млн. дол. США, що становило 1,2% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну. В Україні діяли 425 підприємств за участю угорського капіталу, з яких 280 – спільні підприємства. До найбільших угорських інвесторів в Україні відносяться такі компанії, як фармацевтична корпорація “Гедеон Ріхтер”, хімічне підприємство “Паннонпласт”, сільськогосподарське підприємство “Баболна”, таропакувальне підприємство “Дунапак-Україна” та аграрна виробничо-торговельна компанія “Сабольч Габона”.

У червні 2006 року угорський банк “ОТР” (Угорський ощадний банк) придбав українські акції австрійської фінансової групи Reiffeisen – Райфайзенбанк-Україна. Вказані акції були придбані за 650 млн. євро. З реалізацією цього проекту Угорщина посіла чільне місце в першій десятці країн, які інвестували найбільші обсяги коштів в економіку України.

Важлива роль України в зовнішньоекономічній діяльності Угорщини на східних ринках ще напередодні розширення Євросоюзу і вступу до нього Угорської Республіки, визначалася провідним місцем України як вагомого угорського партнера з-поміж країн-членів СНД. Так, у 2001-2003 роках Україна посідала друге, після Російської Федерації, місце в зовнішній торгівлі товара-

ми Угорщини з країнами СНД. Слід визнати, що загальна питома вага країн СНД в угорському експорті була досить незначною – близько 2,5%, а в імпорті – дещо вищою – понад 8%. Утім, якщо визначити частку України в обсязі торгівлі УР з державами СНД, то, згідно з даними Угорського статистичного управління, вона складала майже третину угорського експорту і одну шосту угорського імпорту з пострадянськими державами.

Таким чином, як засвідчують статистичні дані, Україна на етапі розширення ЄС для Угорщини була другим, після Росії, найбільш важливим торговельним партнером серед країн СНД. За абсолютними показниками обсягу експорту-імпорту з Угорщиною Україна і зараз суттєво відстає від кількісних показників угорсько-російської торгівлі. Домінування Російської Федерації у торговельно-економічних відносинах з Угорщиною, однак, зумовлене, насамперед, значним обсягом імпорту угорської стороною російських енергоносіїв.

Проте, Україна і РФ – основні торговельні партнери Угорщини серед країн СНД: зовнішньоторговельні операції Угорщини з Україною і Росією і надалі складають близько 90% річного обсягу експорту-імпорту Угорщини із всіма країнами СНД.

Після вступу Угорщини до ЄС з 1 травня 2004 року проявилися дві нові тенденції в торгівлі між Угорською Республікою і Україною:

1) Випереджаючий приріст угорського експорту до України над імпортом УР з України, що веде до зменшення від'ємного для УР сальдо у взаємній торгівлі;

2) Суттєве збільшення в абсолютному вимірі угорського експорту до України, що може бути свідченням серйозності планів Угорщини із стратегічного повернення на український ринок.

Аналіз засвідчує, що в українсько-угорській торгівлі на найближчі роки слід прогнозувати, з-поміж іншого, дію чергових тенденцій:

а) подальше зростання обсягу двосторонньої торгівлі між Угорщиною та Україною;

б) у тактичній перспективі – більш високі темпи росту обсягу угорського експорту до України, ніж імпорту Угорщини з України, і внаслідок цього зниження “ножиць” угорського дефіциту в двосторонній торгівлі;

б) у стратегічній перспективі – вимушене підвищення економічного інтересу Угорщини в цілому та угорських підприємницьких структур до розширення зовнішньоекономічних зв'язків з Україною, зокрема, і в силу того, що потенціал нарощення угорського експорту до країн ЄС не є великим, а рівень конкурентоспроможності угорських виробників в рамках єдиного ринку ЄС поки що недостатній.

Перспективними напрямками розвитку угорських зовнішньоекономічних зв'язків на Сході та Південному Сході урядом УР вважаються наступні: важлива роль відводиться торгівлі з такими азійськими країнами, як Китай, Індія, Малайзія і Південна Корея; більш тісні торговельні зв'язки мають бути з країнами СНД, насамперед Росією, Україною та Казахстаном; нарощення експорту до країн Південно-Східної Європи – Хорватії, Сербії і Чорногорії, Боснії та Румунії.

Особлива увага буде надається розвитку східної торгівлі Угорщини, в тому числі з Україною та Росією. Для освоєння східного регіону Угорська Республіка планує використати цілий комплекс заходів – від стимулювання угорських інвестицій, збільшення обсягу експортних дотацій до державної фінансової підтримки виходу угорських фірм і підприємців на ці ринки, зокрема, додаткові кошти виділяються для їх участі у виставках і ярмарках за кордоном.

Разом з тим, неупереджений аналіз статистико-економічних даних засвідчує, що Угорщина в зовнішньоекономічних зв'язках з Україною дещо штучно звужує свою увагу на розвитку господарського співробітництва із західноукраїнськими областями, передусім прикордонною Закарпатською, де компактно мешкають представники угорської національної меншини. Згідно з даними Закарпатської торгово-промислової палати (ЗТПП), обсяги

торгівлі Закарпатської області та питома вага Закарпаття в двосторонньому українсько-угорському товарообігу в період 2000-2005 років були значними.

Як логічно підкреслює доктор економічних наук, А.Бальян, Угорська Республіка за своїм геополітичним, економічним значенням, обсягом товарообігу та рівнем економічних перетворень, досягнутих на шляху реформування своєї економіки, представляє для України і для Закарпаття включно, значний інтерес, і може розглядатися не тільки як стратегічний зовнішньоекономічний партнер, але й як країна з певним, корисним для України, досвідом проведення реформ та організації функціонування економіки на ринкових засадах [10].

Між Закарпаттям і прикордонними областями Угорщини співробітництво в економічній сфері розвивалося і за радянських часів, однак після проголошення незалежності України, вони значно активізувалися. З-поміж усіх країн, сусідів першого порядку України, з якими межує Закарпатська область, саме з Угорщиною протягом 1990-х років був найбільшим товарообіг, а також саме на території Закарпатської області були створені одні з перших українсько-угорських спільних підприємств.

Динамічний розвиток двостороннього торгового обігу України та Угорщини характеризується і потужною часткою цього показника у регіональному вимірі. Так, зовнішньоторговельний обіг Закарпатської області та Угорщини складає п'яту частину загального українсько-угорського зовнішньоторговельного обігу (не рахуючи вагомого обсягу торгівлі, яка здійснюється пасажирським рухом). Більше того, частка Закарпаття у зовнішній торгівлі України з Угорщиною стабільно зростає. Більш ніж 60% угорських спільних підприємств функціонує на Закарпатті і саме сюди спрямовується 30% експорту капіталу. Приблизно половина угорських інвестицій інвестована у Закарпатську область [10, С.287. Інвестиційне співробітництво Угорщини з Україною, включно із Закарпаттям, після розширення ЄС, значно активізувалося і на двосторонньому рівні. Так, 30 вересня 2004 року

українсько-швейцарський консорціум приватизував угорський металургійний комбінат “Дунаферр” (згідно договору про приватизацію, ціна 79,48% пакету акцій металургійного комбінату складала 1,72 млн. євро), а потім і сталеливарний комбінат у Діюшдьорді, що можна визначити як один з найвагоміших інвестиційних проєктів України. Отже, можна зробити висновок про поступову зміну акцентів з суто двостороннього характеру економічних відносин до формату реалізації комерційних та інвестиційних проєктів. Динаміка обсягів надходження угорських інвестицій не знизилась і у 2004 році, навіть за умов коли нафтогазова компанія «МОЛ» “вийшла” з 6,5 млн. дол. з українського ринку. Так, згідно статистики, у 2004 році в економіку України було залучено 52 мільйонів доларів угорських інвестицій, отже кумулятивна сума збільшилась і складас 179,1 мільйонів доларів [10, С.289].

З початку 2005 року в економіку Закарпаття надійшло 11,4 млн. дол. інвестицій Щодо залучення іноземних інвестицій, протягом 5-ти місяців 2005 року в економіку області надійшло 11,4 млн. дол. США, тобто на 37% більше аналогічного періоду 2004 року.

Статистичні дані засвідчують, про прискорене зростання торгівлі Закарпаття з Угорщиною і значну питому вагу Закарпатської області в українсько-угорській зовнішній торгівлі, яка перевищує одну п'яту її загального річного обсягу. В 2006 році, згідно з офіційними статистичними даними, експорт товарів із Закарпаття до УР склав 258,7 (ріст, порівняно з 2005 р. на 53,3%), а імпорт з УР – 227,3 млн. дол. США (ріст на 109%).

Торгово-економічне співробітництво створює сприятливі умови і для іноземного інвестування в Закарпатті з боку угорських фірм і організацій. Обсяг прямих іноземних інвестицій з Угорщини в економіку Закарпаття збільшився з 15, 963 млн. дол. США в 2000 році до 25,811 млн. дол. США в 2005 році. На кінець 2006 року загальний обсяг угорських прямих інвестицій в економіку Закарпатської області склав 32,6 млн. дол. США, що складало більше десятої частини угорських прямих інвестицій в Україні.

Слід підкреслити, що Закарпаття за масштабами, господарським потенціалом та рівнем соціально-економічного розвитку далеко не найпотужніша область України. Навпаки, Закарпатська область знаходиться за більшістю господарських показників у числі останніх серед українських регіонів. Тому, видається дещо нераціональною і недостатньо ефективною на перспективу концентрація Угорщиною значної частини українсько-угорських економічних зв'язків у цьому регіоні.

Частково це пояснюється традиційними міцними господарськими контактами прикордонних областей України та Угорщини – Закарпаття і Сабольч-Сатмар-Берег та й усього північного сходу Угорщини. Свою роль грає також економічна раціональність і доцільність, так як основними учасниками зовнішньоекономічних зв'язків у суміжному прикордонні є середні і малі підприємства, які використовують вигоди близького просторового розташування, зокрема з метою економії транспортних витрат у взаємній торгівлі і виробничому кооперуванні. Однак, можна припустити, що певну роль в такій вузькорегіональній орієнтації грають етнічні або етнополітичні фактори, чи й навіть стереотипи. Серед них – більш сприятливий клімат ведення бізнесу та інвестування в етнічно близькому середовищі.

Втім, проглядається і деяка системність у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків Угорщини із суміжними прикордонними територіями сусідніх держав, у тому числі України. В період діяльності правих правлячих сил в Угорщині протягом 1998-2002 років можна було навіть говорити про цілеспрямоване формування за державної фінансової допомоги УР своєрідного угорського “етнічного бізнесу” в сусідньому прикордонні. Через низку спеціальних програм малим і середнім підприємцям угорського етнічного походження в прикордонних з Угорщиною регіонах Румунії, Словаччини та Україні надавалися пільгові кредити, а в деяких випадках і безповоротна фінансова допомога для здійснення господарської діяльності. Метою таких дій було створення міцного середнього прошарку (середнього класу) в середовищі угорської

національної меншини. Надалі планувалося, що представники такого новоствореного “угорського бізнесу” будуть самі фінансово підтримувати політичні, освітні, культурні та інші акції меншини на місцях. Крім того, вони зміцнюватимуть економічну основу зв’язків держав проживання з Угорщиною.

Після приходу до влади в Угорщині за результатами парламентських виборів 2002 року ліволіберальної коаліції, така відверта політика була дещо модифікована і етнополітичні акценти в ній суттєво зменшилися. Проте і зараз важливим інструментом фінансування транскордонного співробітництва з угорської сторони є держбюджетна підтримка. Однак, у зв’язку з реалізацією угорським урядом програми економії бюджетних витрат, обсяги такої підтримки суттєво скоротилися і фактично, сьогодні в цьому напрямку діє тільки програма „Szülöföld” (Рідна земля), започаткована наприкінці 2004 року. Головним завданням вказаної програми є підтримка виходу угорських виробників на іноземні ринки та посилення їх економічних позицій в районах компактного проживання етнічних угорців в сусідніх державах. Учасником програми може стати також спільне підприємство, більша частка в якому є угорською.

Програма охоплює три напрямки: доступ до баз даних, обмін досвідом, посилення інституційних та прямих комерційних стосунків. Засновниками виступають угорські інституції – Угорський банк розвитку (MFB), банк “Eximbank”, товариство страхування кредитів „Mehib”, Інвестиційне товариство “Corvinus” та Загальнокорисне товариство з питань інвестицій та розвитку торгівлі (ITD-H). Координацію програми здійснює Міністерство економіки та транспорту Угорської Республіки.

Фінансове забезпечення окремих напрямків розробленої конструкції є наступним. Угорський банк розвитку (MFB) виділив 10 млрд. форинтів (близько 54 млн. доларів США) на підтримку окремих проектів в суміжних з УР регіонах та розвиток інвестиційних капіталовкладень. Банк “Eximbank” створив кредитну лінію у 8 млрд. форинтів (близько 43,2 млн. доларів США) для угорських ін-

вестицій у прикордонні регіони сусідніх з УР країн. З цією ж метою, товариство страхування кредитів “Mehib” виділило 5 млрд. форинтів (27 млн. доларів США). Інвестиційне товариство „Corvinus” виділило 2 млрд. форинтів (10,8 млн. доларів США) фонду “Нове рукостискання” (Új Kézfogás Alapítvány) для посилення економічних позицій угорських підприємств у сусідніх країнах.

Вказана програма передбачає також державну підтримку проєктів, що реалізовуватимуться в її рамках. У 2005 році безпосередньо з бюджетних коштів уряд Угорщини виділила 12 млрд. форинтів (64,9 млн. доларів США). Крім цього стартувала урядова кредитна програма у розмірі 25 млрд. форинтів (135 млн. доларів США). До реалізації програми “Рідна земля” підключилися також Торгово-промислова палата Угорщини, Союз підприємців Угорщини, Союз угорських промисловців [491;488].

Крім підтримки традиційних сфер економічного співробітництва, в рамках програми задіяні нові проєкти (освіта, спільні тренінги, обмін досвідом тощо). Зокрема, розроблено серію заходів “Євросоюз приходить до дому”, що має за мету підготовку суб’єктів господарювання до роботи в умовах Євросоюзу. Цікавим в цьому контексті є проведення навчань з угорським та іноземними підприємцями по підготовці окремих проєктів та програм для участі у конкурсах ЄС.

В рамках реалізації програми “Рідна земля” угорська сторона розраховує на підтримку місцевих органів самоврядування прикордонних регіонів сусідніх країн, регіональних відділень ТПП та професійних об’єднань. Для реалізації цього акцент робиться на використання можливостей економічних блоків дипломатичних представництв Угорщини у сусідніх країнах, на які вже покладено завдання щодо розповсюдження інформації про можливості нової програми серед місцевих підприємців.

Це ще раз свідчить, що і сучасне керівництво УР, виконуючи зобов’язання перед ЄС щодо посилення регіональної політики, включає в його реалізацію також власні національні та етнополітичні інтереси. Зокрема, продовжує активну політику щодо

стабілізації соціально-економічної ситуації у прикордонних регіонах (з Україною в тому числі), активно залучаючи до цього процесу представників закордонних угорців.

Висновки до другого розділу

Таким чином, після розширення Європейського Союзу і вступу до нього Угорської Республіки 1 травня 2004 року, набули подальшого розвитку наступні позитивні тенденції в розвитку українсько-угорського співробітництва в політичній сфері.

Відбувається значна активізація співпраці в галузі європейської та євроатлантичної інтеграції, зокрема підтримка угорською стороною стратегії європейської інтеграції України, позиції української сторони у стосунках з ЄС та передача їй євроінтеграційного досвіду УР.

Здійснюється співробітництво в реалізації Плану Україна – ЄС, зокрема на основі Меморандуму, укладеного між зовнішньополітичними відомствами двох держав, і додатків до нього.

Нааявною є активна участь Угорської Республіки у формуванні і здійсненні Європейської політики сусідства щодо України, зокрема координуюча роль в Програмі сусідства Угорщина-Україна-Словаччина на 2004-2006 рр. та 2007-2013 рр.

Важливим є залучення Угорщиною України до розвитку центральноєвропейських інтеграційних процесів, зокрема до участі в якості спостерігача у Вишеградській групі. Активним є співробітництво у сфері візової політики та запобіганню негативним наслідкам Шенгену, зокрема укладення Угорщиною – першою з-поміж держав-членів ЄС угоди з Україною про місцевий (малий) прикордонний рух.

Водночас значно інтенсифікувалося українсько-угорське господарське співробітництво. Сформувалася стратегія економічного “повернення” Угорщини в Україну, яка має декілька напрямів і рівнів.

По-перше, подальше розширення угорсько-українських зовнішньоекономічних зв'язків на загальному міждержавному рівні.

Новим моментом, по-друге, є суттєва інтенсифікація угорсько-українського співробітництва на рівні регіонів. Вона комплексно здійснюється наступним чином: а) уряди Угорської Республіки і України звертають більшу увагу на залучення до участі в міждержавних двосторонніх економічних зв'язках потужних, високорозвинених індустріальних регіонів своїх країн; б) формується система безпосереднього економічного співробітництва регіонів Угорської Республіки і України; в) посилюється транскордонна господарська співпраці прикордонних регіонів двох держав.

Разом з тим, по-третє, в політиці розвитку і поглиблення економічних зв'язків Угорщини з Україною присутні й етнополітичні інтереси.

РОЗДІЛ 3.

Спільне і особливе етнонаціональної політики Угорської Республіки та української держави

У центральноєвропейських державах – нових членах ЄС, які межують з Україною на заході, насамперед в Угорщині, а також Польщі, Словаччині та Румунії на сучасному етапі уже виразно помітні нові тенденції як у розвитку міжнаціональних відносин, так і в формуванні та здійсненні державної етнонаціональної політики у внутрішньому і зовнішньому вимірах.

Загальним позитивом етнічних процесів у Центральній Європі на межі другого і третього тисячоліть є завершення консолідації державотворчих націй і поступове формування елементів та системи цивілізованого мультикультурного суспільства в країнах регіону. Упродовж попередніх років поліетнічна за складом населення Центральна та Східна Європа впевнено уникла загрози “балканізації” на основі міжетнічних конфліктів.

Разом з тим, державну етнонаціональну політику нових демократій регіону, починаючи з першого етапу новітнього державотворення – з межі 1980-1990-х років пріоритетно визначали інтереси титульної нації, політичними виразниками яких нерідко були правлячі сили, схильні до національної виключності – право-консервативні коаліції і уряди в Угорській Республіці, Республіці Польща, у Румунії та націонал-популістські – у Словацькій Республіці.

Утвердження нових незалежних держав у Центральній та Східній Європі не лише на громадянському, але й частково на

національному принципі породило у відповідь на зростання інтегрованого націоналізму державотворчої нації прискорення процесу етнічної самоідентифікації і згуртування національних меншин та захисну націоналістську реакцію з їх боку щодо титульної нації.

Передумовами для вступу країн Центральної Європи до ЄС і НАТО були і проблеми реалізації прав національних меншин, ліквідації міжетнічних спорів та недопущення загрози виникнення етнічних конфліктів, а також розвиток добросусідських відносин з усіма межуючими державами.

Однак слід передбачити ефект так званої „подвійної етнополітичної хвилі”, яка накотиться на Україну із західного напрямку. Зрозуміло, що Об'єднана Європа категорично не допустить продовження існування старих або появу нових вузлів міжетнічної напруги у державах Центральної Європи і тут, ймовірно, встановиться відносна міжнаціональна злагода, отже: по-перше, епіцентри потенційних етноконфліктів можуть поступово пересунутися далі на Схід, в тому числі на територію України; по-друге, загальноєвропейські інституції значно менше перейматимуться становищем національних меншин у інтегрованій Центральній Європі, а сконцентрують свою увагу на моніторингу і контролі ситуації в сфері міжнаціональних відносин та гарантії прав меншин в Україні, а окремі центральноєвропейські держави – нові члени ЄС проявлятимуть посилену „турботу” про своїх одноплемінників на українській території навіть уже від імені ЄС у цілому.

Таким чином, комплекс етнополітичних проблем, пов'язаних із становищем національних меншин в Україні, материнські народи яких мають по сусідству незалежні держави, в тому числі угорської уже стає вагомим фактором розвитку стосунків України із центральноєвропейськими державами та ЄС у цілому. Не допустити негативного впливу цього чинника на міжнародні відносини здатна виважена державна етнополітична політика та міждержавне співробітництво у сфері гарантії і реалізації прав національних меншин.

3.1. Досвід регулювання внутрідержавних етнонаціональних відносин

Угорська Республіка і Україна на сучасному етапі мають дещо відмінний національний склад населення. Україна – поліетнічна держава, із значними за чисельністю національними меншинами і етнічними групами, а Угорщина – майже мононаціональна країна з домінуванням угорського етносу і незначною питомою вагою національних меншин та відносно невеликою кількістю їх представників. Відповідно, державне регулювання системи стосунків між етнospільнотами з метою досягнення міжнаціональної злагоди в Україні та Угорській Республіці дещо відмінне. Певну різницю в сучасній українській і угорській державній етнонаціональній політиці породжують і більш швидкі темпи та результативніші наслідки системної суспільної трансформації попередніх років в Угорщині, ніж в Україні, різний геополітичний статус двох держав, зокрема приналежність Угорщини до ЄС і НАТО, за поки що геополітичної невизначеності української держави та низка інших вагомих чинників і диференціалів.

Утім, незважаючи на згадані системні суспільно-політичні й інші відмінності, державна етнонаціональна політика в Україні і Угорщині має і низку спільних рис і схожих структурних елементів, зокрема вона:

- виходить із гармонізації інтересів державотворчого народу, національних меншин і етнічних груп;
- в основному базується на визнаних загальноєвропейських принципах;
- має специфічну законодавчу та нормативну базу;
- реалізується через механізм функціонування особливих державних, самоврядних і громадських інституцій.

Теоретичні і практичні аспекти формування та реалізації державної етнонаціональної політики на перехідному – постсоціалістичному етапі розвитку суспільства у цілому достатнім

чином розроблені в українській, угорській та іншій гуманітарній науці. В Україні впродовж останнього півтора десятиліття склалися спеціальні галузі гуманітарних досліджень – етнологія, етнополітологія та етнодержавознавство. Ґрунтовно розробляються основи державної етнополітики, етнополітичного менеджменту та правові аспекти регулювання розвитку міжнародних відносин, у тому числі міжнародно-правові засади гарантії прав національних меншин, що більш ґрунтовно презентовано у першому розділі монографії.

Система гарантій прав національних меншин в Україні після здобуття нею незалежності регулюється цілісним комплексом законодавчих та інших правових документів. Основними з-поміж них є наступні: Конституція України (1996 р.) [108], “Декларація прав національностей” (1991 р.), Закон України “Про національні меншини в Україні” (1992 р.), Закон України “Про громадянство України” (1997 р.), Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” (1997 р.), Закон України про правовий статус закордонних українців [41; 68; 69; 70; 71] та ряд інших.

Згідно із положеннями українського законодавства, схваленого в період 1991-2004 рр., представникам усіх національностей гарантуються рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Законодавчо забезпечуються права на всебічний розвиток національних меншин. У відповідності із Статтею 11 Конституції України: “Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України” [108].

В Конституції України закріплено також положення про заборону будь-якої дискримінації представників національних меншин. Так, у Статті 24 вказано, що в Україні не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, гарантуються рівні політичні, економічні, соціальні

та культурні права, свобода розвитку етнічної самобутності. А Статтею 10 Конституції гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин в Україні [108].

Ще в перші роки свого незалежного існування Українська держава забезпечила формування законодавчої та іншої нормативно-правової бази, яка безпосередньо регулює становище і гарантію прав представників національних меншин в Україні. Найважливіше значення мають два українські закони. Перший – Закон України “Про національні меншини в Україні” [69]. Другий – Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” [68].

25 червня 1992 року Верховною Радою України було схвалено спеціальний Закон України “Про національні меншини в Україні” (Закон 1992 р.) [69]. Мета цього закону, як вказується в преамбулі його тексту – гарантування національним меншинам в Україні права на вільний розвиток.

Статтею 3 Закону визначено загальну і досить широку дефініцію “національна меншина”: “До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою” [69].

Таке тлумачення поняття “національна меншина”, закріплене положеннями Закону, має з одного боку не досить чіткі рамки, що з правового погляду не зовсім позитивно. Але з іншого – вагомий плюс, так як жорстко не обмежує можливість віднесення окремих громадян та їх груп до тих чи інших національних меншин чи самоідентифікацію їх із приналежністю до таких меншин. Це також не обмежує штучними правовими рамками громадянську ініціативу представників національних меншин і не стримує самостійну активність культурно-національних товариств.

Водночас, Стаття 11 Закону 1992 р. гарантує громадянам України право вільно обирати та відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається [69].

Держава гарантує забезпечення індивідуальних прав представників національних меншин. Згідно із Статтею 1 Закону “Про національні меншини в Україні”, Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості і самовиявлення. При цьому, при забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід’ємною частиною загальноновизнаних прав людини. Водночас, представники національних меншин, як і всі громадяни України, повинні дотримуватися Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати цінності державотворчого українського народу та інших національних меншин.

Тобто, українське законодавство розглядає представників національних меншин насамперед як громадян України і складову частину українського суспільства. Індивідуальні права і свободи представників національних меншин забезпечуються державою на такому ж рівні, як і права представників титульної української нації.

Разом з тим, в Україні законодавчо забезпечено і реалізацію колективних прав національних меншин. У Статті 6 Закону 1992 р. зафіксовано, що Українська держава гарантує всім національним менщинам права на національно-культурну автономію. Під такою автономією розуміється: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству [69].

Тобто, національно-культурна автономія, згідно із положеннями цього Закону 1992 р., зовсім не означає створення окремих

адміністративно-територіальних одиниць національних меншин, а охоплює в основному лише гарантію їх колективних прав в сфері культури і освіти та збереження етноспецифіки меншин.

На принципах гарантії колективних прав національних меншин законодавчо забезпечено також певні пільги для використання представниками меншин своєї рідної мови, поряд із державною – українською. Згідно із Статтею 8 Закону 1992 р., у роботі державних органів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях, де більшість населення становить певна національна меншина, може використовуватися її мова поряд з державною українською мовою.

Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” (1997 р.) [68] до виключної компетенції органів самоврядування – сільських, селищних, міських рад віднесено вирішення питання про мову (мови), якою користуються у своїй роботі рада, її виконавчий орган та яка використовується в офіційних оголошеннях (Стаття 26).

Представникам національних меншин забезпечено рівне з представниками української державотворчої нації право на участь в управлінні державою та виборні й інші посади. У Статті 9 Закону 1992 р. закріплено, що громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях [68].

Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” у Статті 3, абзац 2 визначено, що будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняється [68].

Зазначимо дані щодо представництва угорців в органах місцевого самоврядування, наприклад, Закарпатської області України. У відповідності до чинного законодавства України представники національних меншин на рівних підставах обираються до органів місцевого самоврядування та виконавчої влади. Серед депутатів Закарпатської обласної, районних і міських рад 12,8% складають угорці (147) А в Берегівському районі, де проживає 70% угорців, угорці серед депутатів складають 68,9%. Всього депутатів обласної ради 90, з них 77 українців (85,6%), 10 угорців (11,1%), 3 румунів (3,3%). Немає ніяких обмежень щодо прийняття представників національних меншин на роботу в органи державного управління [148].

Впродовж останніх років на українсько-угорські стосунки значний вплив мали процеси, пов'язані із зміною геополітичного становища Угорщини та України внаслідок розширення Євросоюзу на Схід та демократичних перетворень в Україні, започаткованих Помаранчевою революцією, що обумовило пріоритет взаємодії двох держав на євроінтеграційному напрямку.

Відмінністю Угорщини від України, як і від більшості європейських постсоціалістичних країн, є досить низька питома вага представників національних та етнічних меншин у національній структурі населення країни. Впродовж 1990-х-початку 2000-х років їх загалом нараховувалося близько 200 тис. чол., що складало лише 2% від чисельності населення Угорської Республіки. Але навіть для цих небагаточисельних іншонаціональних етноспільнот в Угорщині розроблено і схвалено достатньо розвинену систему правових гарантій та державної етнопатріональної політики.

Починаючи з дев'яностих років, демократична Угорщина активно розбудовує та здійснює політику щодо національних меншин, яка відповідає найвищим європейським стандартам. В Угорщині створена потужна законодавча база забезпечення прав і свобод національних та етнічних меншин. Угорська держава забезпечує права національних меншин, спираючись на відповідні статті Конституції Угорської Республіки.

Вкрай важливим є і політологічний аналіз етнічної складової зовнішньої політики Угорщини. Підкреслимо, що конституційним обов'язком чинного уряду Угорської Республіки є підтримка угорців, які проживають за межами країни (сприяння збереженню національної ідентичності та подальшому проживанню на материнських землях угорців, які мешкають у сусідніх з Угорщиною країнах; розвиток культурних й економічних зв'язків між Угорщиною та угорськими громадами, що проживають за її межами тощо).

Серед трьох головних зовнішньополітичних напрямів Угорської Республіки: розвитку тісного співробітництва Угорщини з розвинутими країнами, інтеграції у євроатлантичні організації; встановлення добросусідських відносин з країнами регіону; підтримка угорців, що проживають за кордоном у справі визнання їх прав згідно з міжнародними угодами та нормами, а також в питаннях отримання ними гарантій і практичного здійснення цих прав, саме третій пріоритет – закріплений також і у Конституції Угорщини: “Республіка Угорщина визнає свою відповідальність перед угорцями, які живуть за межами країни, та сприяє їм у встановленні зв'язків з Угорщиною” (Глава I, стаття 6) [107].

Ці зовнішньополітичні пріоритети Угорщини закріплені і на довгостроковий період – до 2020 року в новій “Стратегії зовнішніх зв'язків Угорщини” [409], представлений Міністерством закордонних справ Угорської Республіки для громадського обговорення в листопаді 2007 року. У цьому концептуальному документі вказується, що кожен із згаданих пріоритетів буде і надалі розвиватися та наповнюватися конкретним змістом. Зокрема, у підрозділі “Угорщина і її сусіди” чітко зазначається, що стратегічним інтересом Угорської Республіки є сприяння європейській інтеграції її сусідів: “Україна і Молдова становлять простір в цілому для реалізації політики Євросоюзу, а також і її складової – зовнішньої політики Угорщини” [409, Р.10.].

Вже 8 квітня 2008 року, виступаючи у Комітеті Закордонних Справ і в справах Закордонних Угорців Державних Зборів Угор-

щини, міністр закордонних справ Угорської Республіки Кінга Генц підкреслила: “Стратегія зовнішніх зносин тому визначена на таку довгострокову перспективу, щоб презентувати міжнародні зусилля Угорської Республіки – як надійного партнера у міжнародній сфері. У стратегії визначаються саме головні напрями зовнішньої політики Угорщини – “конкурентоспроможна Угорщина в складі Європейського Союзу, успішні угорці в регіоні, відповідальна Угорщина у світі” [320].

Цікавим є також і документ Інституту Зовнішніх Справ Угорщини – колишній Інститут ім. Л.Телекі (фактично, аналітичний “підрозділ” МЗС Угорщини) “Майбутнє сусідніх відносин Угорщини” за редакцією доктора наук Кіш Ласло. В цьому документі визначається стратегічна важливість України для Угорщини в контексті реалізації як східної політики ЄС, а також і з точки зору реалізації національних інтересів Угорської Республіки [410].

В Угорській Республіці також прийняті та діють понад десять законів, які забезпечують права національних та етнічних меншин. Серед найголовніших з них: Закон LXXVII “Про права національних та етнічних меншин” (1993 р.) та поправка до нього №62 (1994 р.), що регламентує утворення органів національного самоврядування; а також і Закон LXXIX “Про загальну освіту”(1993 р.) [257].

Суттєве значення у цій справі має рішення уряду про створення Відомства у справах національних та етнічних меншин, головним завданням якого є реалізація угорської державної політики в питаннях національних меншин.

У жодній з європейських країн нема закону, схожого до Закону LXXVII (1993 р.), який би так повно забезпечував права національних меншин. Відповідно до цього закону, національні меншини мають право на національну та етнічну ідентичність, право вільно підтримувати зв’язки з історичною батьківщиною і спорідненими націями, право на захист від асиміляції та низку інших колективних та індивідуальних прав.

Основні принципи, закріплені в законі наступні:

- вимога активної охорони національних і етнічних меншин, яка передбачає дію правових норм, спрямованих не тільки на збереження ідентичності, але і на підтримку і допомогу їх культурно-національного розвитку;
- правові гарантії вільного вибору національної приналежності і рівності прав меншин;
- забезпечення не лише індивідуальних, але і колективних прав представників національних меншин;
- створення системи самоврядування національних меншин.

Згідно з чинним угорським законодавством, до національної або етнічної меншини відносяться групи громадян Угорської Республіки, які відрізняються від іншої частини населення країни мовою і культурою, традиціями та почуттям приналежності до конкретної етноспільноти, з метою збереження цінностей і захисту її інтересів. Законодавство виділяє їх як “автохтонні меншини”, під чим розуміються етноспільноти, які мешкають на території Угорщини не менше ста років. Тобто, згідно з чинним угорським законодавством, національною чи етнічною меншиною вважається будь-яка народність, що проживає на території країни понад 100 років, члени якої є угорськими громадянами, мають свою мову, культуру та традиції, і яка становить меншість стосовно основного населення.

Специфічним для Угорської Республіки, як вказують українські спеціалісти з етноменеджменту, є те, що проблемами національних меншин на центральному рівні опікується не одне міністерство чи інший орган центральної влади. Відділ зв'язків з громадськістю, що функціонує в структурі канцелярії прем'єр-міністра, відповідає за взаємодію з організаціями громадянського суспільства, у тому числі і за забезпечення контактів з неурядовими асоціаціями меншин. Іншим структурним елементом виступає Управління з питань національних і етнічних меншин, підпорядковане Міністерству юстиції, на яке покладено функ-

ції правового контролю за правовим регулюванням і законодавством з питань національних меншин. Уряд Угорщини створив Управління з метою координування завдань у сфері національних і етнічних меншин, що проживають на території Угорщини. Управління меншин – урядова організація з національною юрисдикцією. Нагляд за її діяльністю здійснює міністр юстиції. Очолює згадану структуру директор, якого призначає і звільняє прем'єр-міністр на підставі рекомендації міністра юстиції.

Управління меншин відповідає за наступне:

- вироблення політики і ухвалення урядових рішень у сфері національних і етнічних меншин;
- проведення на постійній основі оцінки дотримання прав національних і етнічних меншин і ситуації з меншинами;
- проведення досліджень, необхідних для ухвалення урядових рішень у сфері меншин;
- координацію виконання урядових програм щодо меншин.

Управління меншин бере участь у розробці урядових програм, спрямованих на реалізацію положень Закону „Про права національних і етнічних меншин”. Реалізація цього завдання гарантує координацію дій при внесенні змін до Закону, а також здійснення моніторингу виконання завдань у сфері меншин, за які несуть відповідальність окремі міністерства і відомства. На підставі положень Закону уряд зобов'язаний надавати раз на два роки комплексний звіт і звітувати перед парламентом про стан меншин. За підготовку урядового звіту несе відповідальність Управління меншин [257].

Управління підтримує постійні зв'язки з Уповноваженим (омбудсменом) з питань меншин, національними органами самоврядування меншин та іншими організаціями, які представляють інтереси національних меншин. З метою дотримання принципів, установлених у міжнародних договорах і конвенціях, Управління меншин підтримує стосунки з країнами меншин, що проживають на території Угорщини. Воно має такі підрозділи:

- відділ з питань болгарської, вірменської і сербської меншин;

- відділ з питань ромської меншини (циган);
- відділ з питань хорватської і словенської меншин;
- відділ з питань польської, російської, словацької і української меншин;
- відділ з питань румунської меншини;
- відділ з юридичних питань і питань місцевих органів влади;
- відділ міжнародних відносин;
- відділ дослідження, інформації, документації і аналізу меншин;
- фінансовий відділ.

Директор виконує завдання голови Ради опікунів Громадського Фонду меншин. Представник Управління меншин – член Ради опікунів Громадського Фонду циган і Ганді. Представники Управління є також членами угорсько-хорватської, угорсько-румунської, угорсько-словенської і угорсько-української міждержавних комісій з питань національних меншин.

Відповідно до Закону „Про права національних і етнічних меншин” уряд створив Громадський Фонд меншин, головний офіс якого розміщено в Будапешті. Для керівництва ним призначається наглядова рада, до складу якої входять по одному представнику від кожного національного органу самоврядування меншин, обраного на їх загальних зборах, а в разі відсутності національного органу, представника обирає організація меншини; по одному представнику, призначеного кожною політичною партією, яка представлена в парламенті; по одному представникові, призначеному Міністерством внутрішніх справ, Міністерством закордонних справ, Міністерством культурної спадщини, Координаційною Радою з питань дітей і молоді, а також президент Академії наук Угорщини. Також Законом визначено механізм здійснення контролю за діяльністю Громадського Фонду – його здійснює Наглядовий комітет, що складається з двох представників, призначених парламентом (причому один – від опозиції); представника, призначеного адміністративним Державним секретарем в канцелярії прем'єр-міністра; і одного представника від Міністерства фінансів.

Питання національних меншин перебувають у сфері функціональних повноважень відділу громадської освіти і зв'язку з меншинами в Міністерстві освіти; відділу з питань національних і етнічних меншин в Міністерстві культурної національної спадщини; відділу програм ринку праці і відділу соціального забезпечення в Міністерстві соціальної політики і питань сім'ї. Секретаріат з питань церкви в Міністерстві культурної національної спадщини координує урядові завдання, пов'язані з релігійним життям меншин. Секретаріат, яким керує помічник заступника державного секретаря, забезпечує взаємодію з релігійними громадами меншин. У 1995 році Урядом Угорщини було створено міжміністерський комітет, до складу якого увійшли представники усіх міністерств і органів, які відповідають за питання, що стосуються національних меншин. До завдань міжміністерського комітету входить: розробка законопроектів, планів заходів; здійснення контролю за виконанням урядових програм і координацію їх у сфері меншин.

Конституцією Угорщини передбачено створення Офісу Спеціального парламентського уповноваженого („омбудсмен меншин“) з питань національних і етнічних меншин. Відповідно до Закону „Про права національних і етнічних меншин“ висування кандидатури на розгляд парламенту на посаду Уповноваженого здійснюється президентом республіки з обов'язковим погодженням її з органами самоврядування меншин на національному рівні (або у разі відсутності такого органу, із зареєстрованою національною радою, що представляє інтереси певної меншини). Уповноважений несе відповідальність за розслідування будь-яких видів зловживань і порушень. Функції та повноваження омбудсмена меншин визначені Законом “Про парламентську гарантію громадянських прав” (1993 р.) [257].

Разом з тим, в Угорській Республіці існує унікальний з-поміж постсоціалістичних країн досвід залучення представників національних і етнічних меншин до участі в управлінні державою. Мова йде про так зване “самоврядування” меншин. Це – специ-

фічна законодавчо закріплена і реально функціонуюча система представницької демократії національних і етнічних меншин.

Закон LXXVII “Про права національних та етнічних меншин” (1993 р.) у спеціальному розділі визначає, що представники національних і етнічних меншин Угорщини можуть створювати власні органи місцевого самоврядування у двох альтернативних формах: пряма; опосередкована [257].

До першої – прямої форми відноситься спеціально обрані органи самоврядування в населених пунктах, де мешкають представники національної меншини. До опосередкованої – інші варіанти самоврядного етнопредставництва. При цьому, обидві форми самоврядування національних меншин мають рівні повноваження і права.

Водночас слід розрізнити три наступні рівні органів самоврядування національних і етнічних меншин в Угорщині згідно до положень Закону LXXVII “Про права національних та етнічних меншин” (1993 р.) [257]:

- самоврядування населених пунктів – місць безпосереднього проживання національних меншин;
- регіональне самоврядування меншин;
- центральне (загальнодержавне) самоврядування меншин.

Перші органи місцевого самоврядування національних і етнічних меншин в Угорській Республіці були обрані уже в 1990-ті роки. Так згідно статистичних даних, в органи місцевого самоврядування національних та етнічних меншин у 1996 році, з-поміж інших загальною чисельністю 681 місць, найбільше місць отримали роми (417), німці (124), хорвати (50), словаки (40) і серби (19), у русинів було одно місце.

За результатами виборів 2002 року до органів місцевого самоврядування національних і етнічних меншин в Угорщині ситуація була наступною. З загальної кількості місць, найбільше місць знову “зайняли” – роми, німці, хорвати, словаки, серби, і спостерігається кількісне зростання у румунів – 45, у русинів – 32, у українців – 13 місць.

На сучасному етапі – станом на січень 2008 р. самоврядування національних і етнічних меншин в Угорщині наступне:

Дані свідчать і про невпинне кількісне посилення позицій русинів та українців у представництві самоврядувань національних і етнічних меншин Угорської Республіки. Також підкреслимо, що ці органи отримують від уряду Угорщини і достатню фінансову допомогу.

Досвід самоврядування національних і етнічних меншин в Угорщині підтвердив ефективність такої законодавчо закріпленої форми участі іншонаціональних спільнот в державотворенні. Разом з тим, угорське етносамоврядування не полишено певних суперечностей і протиріч. Зокрема, як підкреслюють угорські політики і політологи, виник своєрідний “етнобізнес” чи “етнополітичний бізнес”. Деякі місцеві органи самоврядування нацменшин створюють зовсім не їх представники, а етнічні угорці. Свобода національної приналежності, гарантована чинним законодавством Угорської Республіки, дозволяє групі осіб проголосити себе представниками національної меншини і вимагати створення етносамоврядного органу. Ці штучні структури претендують далі на отримання державних дотацій та держбюджетного фінансування своєї діяльності, виділення місцевою владою окремих приміщень, утримання керівництва та апарату. Таким чином, законні права національних і етнічних меншин використовуються із спекулятивною метою, а держбюджетні кошти – розтринькуються. Зараз, парламентарі та представники органів державної виконавчої влади разом із спеціалістами ведуть пошук шляхів удосконалення угорського законодавства, щоб запобігти таким варіантам спекулятивного “етнобізнесу”.

Утім, чинне законодавство про самоврядування національних і етнічних меншин сприяє розвитку українства в Угорщині. На території Угорської Республіки, за даними Відомства у справах національних та етнічних меншин в Угорщині, проживає близько 2 тисяч осіб українського походження. За даними інших організацій, зокрема Товариства української культури в Угорщи-

ні (ТУКУ), угорськими громадянами українського походження вважають себе 6 тисяч чоловік.

За офіційним переписом 2001 року в Угорщині проживає 5070 українців. Серед тринадцяти національних меншин Угорщини, за чисельністю, українці знаходяться на шостому місті. Українці проживають в Угорщині переважно в містах – Середі (і у його районі Деск), Мішкольці, Секешфегерварі, Ваці, Комаромі, Варполоті.

Утім, як зазначає один з провідних етнологів Угорщини, Сарка Ласло, дані перепису 2001 року не відображають повністю національний та етнічний склад країни, позаяк можна було не вказувати цей факт, з іншого боку, наявною є частка громадян Угорщини, які не є угорцями, але пов'язують себе з етнічною та культурною ідентичністю до угорського етносу. Втім, наскільки ця подвійна чи як кажуть комплексна ідентичність є стійкою і чи можна її брати за основу моделі – ці питання потребують подальших досліджень [458, Р.208-209].

Як вказує Ткач Д.І., особливою подією в житті української діаспори в Угорщині стало те, що в результаті виборів до органів самоврядування національних меншин 18 жовтня 1998 р. в Угорщині – в містах Будапешті, Середі та Комаромі були створені п'ять органів самоврядування української меншини. А 24 січня 1999 р. в Будапешті вперше було обрано Загальнодержавний орган самоврядування українців Угорщини (ДОСУУ) на чолі з Я.Гортяні, яка є одночасно і головою Товариства української культури в Угорщині. Таким чином, українська меншина в Угорщині домоглася офіційного представницького органу на найвищому державному рівні [216; 217].

Важливим є і питання фінансування української меншини в Угорщині Угорським урядом. Із зміною статусу українська меншина згідно з чинним законодавством Угорщини одержала і належне матеріальне забезпечення. У 1999 р. тільки на підтримку діяльності Державного органу самоврядування українців Угорщини було виділено 13 млн. форинтів, у 2000 р. – 14 млн. форинтів, у 2001 р. близько 15 млн. форинтів [73].

Створення органів самоврядування української меншини в Угорщині мало не тільки юридичне, а й політичне значення – вся українська громада стала рівноправною з іншими національними та етнічними меншинами державотворчим чинником. Слід зазначити, що кількість громадян, як проголосували на виборах, значно перевищувала кількість української громади, що свідчить про значний авторитет як України в Угорщині, так і української нацменшини.

З точки зору етнології та політології цікавим є формування політико-культурних об'єднань українців та русинів Угорщини. Слід зазначити, що у 1991 році (ще до набуття Україною незалежності) в Угорщині було засновано Товариство українсько-русинської культури.

Утім, як зазначає Ярослава Хортяні (яка нині є головою Державного Самоврядування Українців Угорщини та головою Європейського Конгресу Українців), за угорським законом 1993 року, одним із найголовніших чинників надання статусу національної меншини – є автохтонність, тобто мінімум 100 років проживання на території Угорщини. Отже, Товариство українсько-русинської культури було перейменовано і вже діяло як суто українська громада [237].

В Угорщині у 1994 році вперше відбулись вибори до місцевих самоврядувань національних меншин, Товариство української культури в Угорщині як громадська організація взяло участь у виборах лише у 1998 році. Поряд з цим у січні 1999 року був заснований орган Вседержавного самоврядування українців Угорщини. Відзначимо, що формування мережі українських місцевих самоврядувань посилює як статус Товариства української культури, так і його матеріально-фінансову базу – адже це визначає фінансування в рамках річного бюджету від Державних Зборів Угорщини.

Товариство української культури здійснює активну культурно-просвітницьку діяльність. Насамперед, це виступи танцювального ансамблю “Веселка” на різноманітних фестива-

лях, участь у проведенні традиційного Дня Ференца у Ференцвароші IX району з 1999 року – відтоді, як там утворили місцеве українське товариство, друк видання “Громада”, альманаху “Русалка Дністровая”, театральні постановки українських письменників, організація виставок живописних творів художників. Зокрема, слід відзначити і проведення літературно-мистецьких програм, щорічних Шевченківських вечорів у Варпалоті, конкурс з художнього читання українською мовою “Джерело”, фотовиставок [73].

Підписання Угоди про взаємодію між Посольством України в Угорській Республіці, Державним самоврядуванням українців Угорщини та Товариством української культури Угорщини (6 лютого 2009 року)

Нааявними є і політичні проблеми між українцями та русинами в Угорщині. На даний час в Угорщині є 12 місцевих українських самоврядувань. У жовтні 2006 року в органи місцевого самоврядування було обрано окрім вищезазначених 12-ти, і у сім так званих “українських самоврядувань”, створених в угорських

поселеннях (росіянами, угорцями та циганами). Я.Хортяні їх називає “лжеукраїнські самоврядування” і звернулася за допомогою до Посольства України в Україні та до Президента України Віктора Ющенка у справі усунення “загрози ззовні”: “Українці Угорщини стурбовані тим, що до обраних 1 жовтня 2006 р. органів місцевого самоврядування національних меншин можуть потрапити далекі від інтересів українства люди”, заявила голова Товариства української культури Угорщини (ТУКУ) Ярослава Хортяні на зустрічі голови Державних Зборів Каталін Сілі з керівниками центральних органів самоврядування 13 національних меншин країни [73].

За підсумками виборів 2006 року створено 2089 місцевих і територіальних (обласних) національних самоврядувань, 13 центральних (все угорських) самоврядувань, у тому числі 19 місцевих самоврядувань українців в Угорщині.

4 березня 2007 року відбулися вибори до центральних і територіальних органів самоврядування національних меншин. Від Товариства української культури в Угорщині балотувалось 12 самоврядувань, від інших представників українства, як деякі опоненти їх називають – “десантників” – 7 самоврядувань. Українська національна меншина знову має свій загально угорський орган самоврядування. Тринадцять національних меншин Угорщини, в тому числі й українська, створили свій загально угорський орган самоврядування. У середу, 7 березня 2007 року, Всеугорська виборча комісія затвердила результати виборів до загальноугорських і територіальних (обласних) органів самоврядування національних меншин, які відбулися 4 березня 2007 року. До Державного Органу Самоврядування Українців Угорщини пройшло 19 депутатів від Товариства української культури в Угорщині, “депутати – десантники” не пройшли [73].

Як заявила на зустрічі Ярослава Хортяні, до сімох із дев'ятнадцяти органів самоврядування українських меншин балотуються люди, які далекі від інтересів українства, не володіють українською мовою, не знають української культури і у разі їх

обрання лише шкодитимуть українській справі, 15-річним досягненням угорських українців. Голова ТУКУ звернулася до голови парламенту, омбудсмена, відомства у справах національних і етнічних меншин, з проханням допомогти у розгляді справ, пов'язаних з такого роду порушеннями виборчого законодавства. Якщо не вдасться усунути від балотування лжекандидатів у депутати, заявила Ярослава Хортяні, вона буде звертатися по допомогу у цій справі до міжнародних українських організацій [73].

Нині в Угорщині офіційно зареєстровано три товариства української діаспори: Товариство української культури в Угорщині, Наукове Товариство україністики Угорщини, Товариство Київська Русь.

Утім, до списку товариств українців в Угорській Республіці, які створюють органи самоврядування національних та етнічних меншин, внесено два товариства: ТУКУ – Товариство української культури в Угорщині та Київська Русь. Водночас необхідно зазначити, що самоврядними правами в Угорщині володіє і русинська етноспільнота, яка представлена також декількома товариствами: Угорським русинським об'єднанням та товариствами ім. Антала Годинки і Русинським культурним товариством.

Слід зазначити, що русинська течія в Угорській Республіці не має гострого політичного забарвлення і більш-менш конструктивно бере участь в розвитку українсько-угорського співробітництва.

Крім українців і русинів, меншинами в Угорщині визнані також болгари, вірмени, греки, німці, поляки, роми, румуни, серби, словаки, словенці, хорвати, які мають свої Всеугорські центральні органи самоврядування.

Вперше 4 органи місцевого самоврядування українців були створені 6 лютого 1999 року. За результатами виборів 3 жовтня 2010 року органи місцевого самоврядування українців сформовано у 23 населених пунктах: у семи районах Будапешта, семи населених пунктах Боршод-Обоуй-Земплинської області (Мішкольц, Обоуйкер, Обоуйсент, Енч, Мейро, Форро, Інанч), а також

у містах Пейч, Комло, Сегед, Сейкешфегервар, Комаром, Вац, Ніредьгаза, Веспреїм, Варполого.

Обрані на місцевому рівні 92 депутати 9 січня 2011 року сформували новий склад центрального виборного органу – Державного самоврядування українців Угорщини, що налічує 21 депутата.

Зазначимо, що установчі збори проходили в умовах конфронтації між обраними до органу самоврядування за списками Товариства української культури Угорщини (ТУКУ) 13 депутатами і 8 депутатами від Товариства зі збереження українських традицій “Київська Русь”. Окремі представники депутатів фракції “Київська Русь” вже з початку засідання заявляли, що належать “до угорської, а не української нації” і вимагали проведення засідання угорською мовою. Навіть присягу вони склали угорською на відміну від депутатів фракції ТУКУ.

Вибори засвідчили, що почалася потужна спроба дискредитації українців Угорщини. Зловживаючи угорськими законами про вибори до самоврядувань національних меншин, “Київська Русь” висунула своїх кандидатів, які не є українцями за національністю. У жовтні 2010 року вона створила місцеві українські самоврядування в тих селах, де за переписом населення не було зафіксовано представників української громади.

3.2. Політика щодо закордонних одноплемінників

Політика Угорської Республіки з підтримки і забезпечення прав одноплемінників за кордоном має, принаймні, три основні виміри: офіційний – урядова і парламентська лінія; неофіційний – дії опозиційних партій та громадсько-політичних організацій різного ідейного спрямування; загальносвітовий (міжнародний) – лінія Всесвітнього Союзу Угорців (ВСУ), закордонної угорської діаспори, угорських меншин в сусідніх країнах та їх політичних репрезентацій. Конгломерат цих суперечливих, а іноді і принци-

пово протилежних векторів дії суб'єктів так званих “угорсько-угорських” відносин, тобто взаємин між материнською Угорщиною та угорцями за кордоном, у останні роки досить важко зводиться до рівнодійної – концептуально єдиної загальнодержавної та загальносуспільної лінії стосовно угорської меншини в сусідніх країнах.

Причинами такого стану є наступні суб'єктивні і об'єктивні умови, еволюція і результати етнополітики Угорської Республіки за тривалий період з 1990 року.

Соціалістично-центристська більшість в угорському парламенті з метою врегулювання взаємин із сусідніми постсоціалістичними країнами, як одної з головних умов членства Угорської Республіки в ЄС і НАТО, намагається не гіперболізувати проблеми угорської меншини за кордоном і не політизувати їх, офіційним пріоритетом визнано орієнтацію на переговорне вирішення проблем угорської меншини в міжнародно-правових документах, в тому числі генеральних двосторонніх договорів Угорщини з сусідами, та практична реалізація вимог щодо гарантії прав національних меншин, закріплених у загальноєвропейських документах.

Керівними органами ЄС Угорщина попереджена про недопустимість висунення територіальних претензій до сусідів та спроб змінити існуючі державні кордони. Уряд УР не може підтримувати будь-які прагнення до створення автономії угорців у сусідніх державах на етнічному принципі. Але офіційні угорські кола поки що не мають домінуючий вплив на інших суб'єктів “угорсько-угорських” відносин, які висувають націонал-радикальні гасла.

У силу майже мононаціонального складу населення країни, громадянський принцип державного будівництва і суспільно-політичних перетворень в умовах нової демократії в Угорщині занадто тісно переплівся з національним принципом. Угорський націоналізм, у позитивному значенні державотворення, фактично залишається офіційною ідеологією в країні.

Як консервативний, закостенілий комплекс етнічних стереотипів, угорський націоналізм характеризується певною інертністю. У сучасному його ідеологічному стержні продовжують діяти негативні елементи, закладені ще на початку 1990-х років – у період правління кабінету Й.Антала, – національна виключність, панмадяронство, мрії про відновлення “Великої Угорщини” тощо. Соціалісти не можуть моментально ліквідувати ці радикал-націоналістичні стереотипи, котрі засіли і в масовій свідомості угорців. Уряд лівоцентристів однозначний прихильник загальноєвропейської інтеграції, противник примітивного націоналізму. Але для консолідації на шляху в Європу він кон’юнктурно використовував і націоналістські орієнтовані гасла та ідеї. Офіційні загравання з національною ідеєю падають на хиткий ґрунт націоналістських стереотипів масової свідомості населення країни, підігриваються представниками угорського радикального політичного націоналізму і акумулюються в “ура-патріотизмі” нації.

У кінцевому результаті важко стає виділити розмежовуючу грань між піднесенням національної свідомості та спалахом угорського націоналізму, що охоплює офіційні органи, з нею вони не в змозозі справитися і самі починають діяти за законами націонал популізму. Те, що в основу державного будівництва незалежної Угорщини покладено комбінований еkleктичний громадсько-національний принцип, обтяжений “історичним угорським націоналізмом”, довготривало обумовлюватиме суперечливий характер офіційної політики Угорської Республіки стосовно угорської національної меншини в сусідніх країнах.

Основною суб’єктивною причиною неоднозначної політики урядів соціалістів і лібералів щодо прав і гарантій розвитку угорської меншини за кордоном, в тому числі на Україні, є специфіка політичної еволюції угорського суспільства з початку 1990-х років. Сучасна правляча коаліція в Угорщині прийшла до влади після тривалого періоду домінування у державних органах право-консервативних і націоналістські орієнтованих сил. Їх лідери проводили патерналістську лінію стосовно угорських мен-

шин у сусідніх країнах. Стисло її виклав покійний прем'єр УР Й.Антал, який заявив, що він є прем'єром всіх 15 млн. угорців, тобто не тільки 10 млн. громадян Угорщини, але й 5 млн. "співвітчизників" за кордоном.

Офіційні представники Угорської Республіки не тільки демонстрували солідарність з закордонними угорцями, але й брали безпосередню участь у оживленні або новостворені і культурно-національних, і націонал-політичних організацій угорської меншини в сусідніх країнах, підтримували просування чи й прямо насаджували в керівництво цих організацій осіб, близьких за духом до ідейно-політичної платформи правих сил УР. У самій Угорщині в апарат державних органів, які опікалися долею закордонних угорців, направлялися, насамперед, представники націонал-орієнтованих політичних сил. Соціалісти за роки перебування при владі не змогли провести повну "чистку" цієї частини державного апарату Угорщини. А замінити керівництво закордонних організацій угорців уряд Угорщини взагалі не має можливостей.

Радикальні лідери націоналістичних організацій угорців в сусідніх країнах вже завоювали авторитет "непримиримих" борців за права угорської меншини, відомі в своїх країнах, Угорщині та світі. Цим лідерам неодноразово надавалася для виступів трибуна парламенту Угорської Республіки, їх погляди постійно оприлюднює угорська преса та засоби масової інформації інших країн, тобто вони перетворилися у відомих і у певній мірі автономно діючих від Угорщини осіб, які займаються угорцями за кордоном.

Експерти регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у місті Ужгороді, С.Мітряєва і Ю.Мансветов, характеризуючи угорський чинник у міждержавних відносинах України та Угорщини відзначають, що з початком виборчої парламентської кампанії в Україні вплив Угорщини на свою етнічну меншину в Закарпатті відчутно зростає, що пояснюється зацікавленістю Будапешта щодо створення сильної позиції у середовищі угорської діаспори, яка б давала можливість

лобіювати угорські інтереси в органах місцевого самоврядування та державної влади України різного рівня [154].

Дослідники Регіонального філіалу дещо еклектично досліджуючи взаємовідносини у площині суб'єкт – об'єкт міжнародних відносин і застосування ними засобів впливу, в деякій мірі засуджуючи наявну політику Угорщини до закордонних угорців: “Вплив Угорщини на політично активні структури в середовищі угорської національної меншини Закарпаття, створення в прикордонних регіонах України, де компактно проживає угорська меншина, потужної економічної бази, сформованої за угорські кошти і орієнтованої виключно на Угорщину, в перспективі може стати відправною точкою для тиску на Україну у питаннях формування двосторонніх стосунків, транскордонного співробітництва та політики у сфері суспільно-політичного, культурного та економічного життя угорської національної меншини в Україні”, – вже у висновку навіть позитивно оцінюють ці засоби, але вже в бік України і навіть доходять до думки що “доречно було б за прикладом Угорщини активніше використовувати можливості української діаспори за кордоном для посилення позицій нашої держави у регіоні та світі, реалізації її зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних інтересів” [154].

Лівоцентристські уряди та інші державні органи Угорської Республіки з 2002 року намагалися переломити негативні тенденції у розвитку взаємин з одноплемінниками за кордоном. В якості першочергового завдання урядові кола Угорської Республіки вбачають необхідність встановлення власного контролю за розвитком угорського національно-культурного руху і націонал-політичних організацій угорської меншини у сусідніх державах. Соціалісти прагнуть вивести їх з під впливу націонал-радикалів Угорщини, як перший крок. Паралельно згортається офіційна державна підтримка з боку Угорщини особливо одіозним організаціям закордонних угорців та ультра-радикальним лідерам угорської меншини в сусідніх державах.

Угорською діаспорою опікується Управління в справах закордонних угорців. Головною функцією Управління є координа-

ція урядових дій, пов'язаних з меншинами за кордоном. До його завдань належать [492]:

- участь у підготовці урядових рішень, пов'язаних з угорськими меншинами, у формуванні і забезпеченні реалізації політики у сфері меншин;
- співпраця з міністерствами (та іншими органами загальнонаціонального характеру) у їхніх діях, пов'язаних із угорськими меншинами, ініціювання відповідних рішень;
- опрацювання пропозицій/рекомендацій до програм законодавчих ініціатив і забезпечення контактів з відповідними комітетами і фракціями парламенту;
- участь в аналізі законопроектів, що стосуються угорських меншин, у підготовці міжнародних угод і безпосередньому ініціюванні підписання міжнародних угод;
- подання пропозицій із найважливіших напрямів бюджетної підтримки угорських меншин, і координація діяльності громадських фондів, що стосуються цих меншин.

У 1999 році з метою розширення співробітництва між угорськими меншинами, які проживають за кордоном і політичними силами й інститутами Угорщини, було створено як консультативну організацію Угорську Постійну Конференцію, у складі якої сформовано такі спеціальні комітети: з питань культури; економіки; соціальних питань і охорони здоров'я; питань громадянства і самоврядування; європейської інтеграції. Зусилля спеціальних комітетів зосереджено на вирішенні поточних проблем меншин, а розроблені ними пропозиції надсилаються безпосередньо урядові. Обслуговування роботи комітетів забезпечують відповідні міністерства, хоча певну адміністративну й координаційну роботу покладено безпосередньо на Постійну Конференцію і її Секретаріат. Результатом роботи Постійної Конференції стала розробка закону, прийнятого в 2001 році "Про угорців, які проживають в сусідніх країнах".

Згідно із Статтею 1: "(1) Цей Закон діє до осіб, які визнають себе такими, що належать до угорської національності, та не є угор-

ськими громадянами і мають місце свого постійного проживання в Республіці Хорватія, Федеративній Республіці Югославія, Румунії, Республіці Словенія, Словацькій Республіці або Україні та які

(а) втратили своє угорське громадянство з інших причин, ніж добровільна відмова, та

(б) не мають дозволу на постійне перебування в Угорщині.

(2) цей Закон також застосовується до дружин осіб, визначених у параграфі (1), та неповнолітніх дітей, які виховуються в їхній сім'ї, навіть якщо ці особи не належать до угорської національності” [65].

А Стаття 2 вказує: (1) Особи, на яких поширюється сфера застосування цього Закону, мають право за умов, встановлених Законом, на пільги, та допомогу на території Угорської Республіки, а також в місці їхнього постійного проживання в сусідніх країнах на підставі Посвідчення...” [65].

Починаючи з 2001 року, Управління в справах закордонних угорців виконує функції щодо забезпечення впровадження положень цього Закону в життя.

Управління очолює голова, якого призначає на посаду і звільняє з посади прем'єр-міністр за рекомендацією міністра закордонних справ. Голова несе відповідальність за керівництво діяльністю Управління, пов'язане з угорськими меншинами за кордоном, і виконання ним урядових рішень і представляє Управління перед міністерствами, зовнішніми органами, безпосередньо здійснює керівництво діяльністю Секретаріату Угорської Постійної Конференції. Структура Управління об'єднує п'ять головних територіальних департаментів (Румунія; Словаччина; Україна; Сербія і Чорногорія; Словенія і Хорватія) для виконання завдань, безпосередньо пов'язаних з угорською діаспорою в цих регіонах; а також шість функціональних департаментів (стратегії і оцінки; преси і документації; юридичних питань, адміністративних і людських ресурсів; економічного розвитку і інформаційних послуг; розвитку освіти, культури і релігійних відносин; бюджетного) та секретаріат Угорської Постійної Конференції [6].

З приходом до влади в Угорщині в 2002 році уряд Петера Меддьеші, почав розроблятися новий підхід до проблеми підтримки етнічних угорців, що проживають за межами країни. Необхідність такої зміни була викликана негативною оцінкою сучасним керівництвом країни діяльності попереднього право-консервативного уряду Угорщини.

У рамках нової стратегії було замінено керівництво Управління у справах закордонних угорців, до начальників відділів включно, призупинено фінансування всіма державними і громадськими фондами програм, створених для підтримки закордонних угорських організацій.

Одночасно, уряд розпочав формування нової кураторії фондів "Йеша", "Нового рукостискання", "Добродійного фонду Сечені", "Фонду Мочарі" і "Фонду Опаці" [491].

Вказані дії викликали гостру критику з боку правих політичних сил. Однак уряд П.Меддьеші мотивував необхідність такого рішення тим, що колишній уряд В.Орбана, використовуючи політичну та матеріальну залежність, деморалізував угорські громади, надаючи свою підтримку виключно тим представникам, які ідеологічно влаштовували націонал-консерваторів. Через вказані фонди у квітні-червні 2002 р. (період формування нового уряду) було розподілено 3 млрд. форинтів серед тих зарубіжних організацій угорців, які були близькими до уряду Віктора Орбана.

Протягом вересня-жовтня 2002 р. керівництвом Управління у справах закордонних угорців Адміністрації прем'єр-міністра УР було здійснено ряд заходів, в ході яких була оприлюднена інформація про принципово новий підхід уряду Угорської Республіки до проблеми підтримки етнічних угорців, що проживають за межами Угорщини

25 вересня 2002 р. в угорському місті Вишеград відбулась офіційна зустріч відповідальних за вказану сферу угорських урядовців з громадсько-політичним активом угорців, які проживають у суміжних з Угорщиною країнах. Центральною темою заходу стало висвітлення нових підходів правлячої в Угорщині

соціал-ліберальної коаліції до шляхів забезпечення прав та інтересів закордонних угорців суміжних держав.

Фактично, відбулись сутнісні зміни у політико-організаційному вимірі. Зміна підходів була викликана негативною оцінкою діяльності попереднього право-консервативного уряду Угорщини. Головна помилка попередників – орієнтування угорських громад у сусідніх державах на пасивність у загальнополітичних процесах держав проживання і концентрація всіх зусиль на відстоюванні, при дипломатичній підтримці Угорщини, виключно своїх специфічних культурно-національних потреб.

Внаслідок такого підходу відбулась маргіналізація угорських політичних сил і нехтування значних можливостей по захисту прав та інтересів етнічних угорців, зокрема блокування з прогресивними у національній сфері загальнодержавними політичними партіями та громадськими об'єднаннями суміжних з Угорщиною країн. В результаті виникла залежність закордонних угорців від допомоги Угорської Республіки і певною мірою дестабілізувалися міжнаціональні відносини у ряді країн.

Уряд В.Орбана, використовуючи вказану політичну та матеріальну залежність, деморалізував угорські громади, надаючи свою підтримку тільки тим їх представникам, які ідеологічно влаштували націонал-консерваторів. Закордонні об'єднання угорців активно використовувались для забезпечення інтересів Угорщини, що викликало негативну реакцію суміжних країн.

Новий угорський уряд соціалістів та лібералів з самого початку своєї діяльності наполягав на підтримці всіх легітимних угорських сил в сусідніх з Угорщиною державах, закликав до їх активної участі в політичних процесах, які відбувались в цих країнах.

Для збереження своїх позицій серед суспільно-культурологічних і політичних організацій угорців за кордоном, колишній прем'єр-міністр Орбан Віктор вийшов із пропозицією про створення правими силами свого фонду, з якого фінансувалася б діяльність усіх правих політичних і суспільних сил як у серед-

ині країни так і за кордоном. 5 вересня 2002 р., створені за ініціативи Віктора Орбана “громадські гуртки”, звернулися до суду в м.Будапешт із заявою про реєстрацію фонду “Союз за націю” (“Szövetség a Nemzetért”), а вже 24 вересня новостворений фонд набув юридичної сили [491].

В установчому статуті вказується, що фонд “Союз за націю” створений з метою фінансової підтримки громадських рухів та об’єднань, діяльність яких спрямована на збереження угорської нації, підвищення угорської ідентичності (створення в країні духу “здорового націоналізму”), захисту культурних цінностей, які безпосередньо пов’язані з історією угорського народу, а також створення власних засобів масової інформації, які будуть підтримувати та висвітлювати діяльність правих політичних сил.

Однією із гострих проблем протистояння лівоцентристських і право-консервативних сил в Угорщині стало питання надання закордонним угорцям права на подвійне громадянство. 13 вересня 2004 року на засіданні Державних Зборів Угорщини переважною більшістю депутатів було підтримано пропозицію введення в Угорщині інституту “подвійного громадянства” для угорців, які проживають за межами Угорської Республіки. Остаточне рішення з вказаного питання мало бути прийнято в залежності від результатів голосування на всенародному референдумі.

Єдиною політичною силою, яка виступила проти введення інституту подвійного громадянства, стала партія Союзу вільних демократів (СВД) Угорщини. Представники останньої подали на розгляд Конституційного Суду Угорщини позов щодо правомірності прийняття зазначеного рішення.

Наприкінці жовтня 2004 р. Конституційний Суд Угорської Республіки відхилив заперечення СВД, після чого президентом Угорщини було оголошено рішення про проведення 5 грудня 2004 р. всенародного референдуму в Угорщині з вказаного питання.

2 листопада 2004 р., на засіданні парламенту УР представники правлячої коаліції Угорської соціалістичної партії та Союзу вільних демократів заявили, що будуть закликати своїх прихиль-

ників не підтримувати пропозицію введення інституту “подвійного громадянства”, так як це призведе до масового переселення закордонних угорців на територію Угорщини.

На 5 грудня 2004 року в Угорській Республіці було призначено загальнонародний референдум щодо введення подвійного громадянства. Голосування проводилося з питання про можливість набуття особам угорської національності – громадянами інших держав водночас і громадянства Угорської Республіки.

Правляча ліволіберальна коаліція – Угорська соціалістична партія (УСП) та Союз вільних демократів (СВД), коаліційний Кабінет міністрів Угорщини і особисто прем’єр Ф.Дюрчань категорично відкидали можливість і доцільність введення Угорщиною подвійного громадянства для закордонних угорців. Прем’єр-міністр мотивував таку позицію, насамперед загрозою переселення значних мас угорців з інших держав до Угорщини і необхідністю додаткових багатомільярдних бюджетних витрат на вирішення їх соціальних, економічних та інших проблем після прибуття на проживання до Угорщини.

Прем’єр Ф.Дюрчань публічно заявляв, що правляча коаліція і уряд зроблять все можливе для блокування навіть схваленого на референдумі рішення про можливість набуття громадянства Угорської Республіки закордонними угорцями – через парламент, Конституційний суд та всі інші законні механізми [182].

Опозиційні сили – насамперед їх провідна партія Союз молодих демократів (ФІДЕС), разом із Світовим союзом угорців (ССУ), – ініціатори проведення референдум відкидали “меркантильну” аргументацію правлячих сил і вимагали задля зміцнення угорської національної єдності та ідентичності йти на будь-які фінансово-економічні та інші жертви і провести референдум щодо набуття закордонними угорцями громадянства Угорщини та затвердити в парламенті його рішення. Лідер ФІДЕС – В.Орбан стверджував на адресу прем’єра Ф.Дюрчань, що державно-політичний діяч, який виступає проти такої ідеї та референдуму не має права йменуватися прем’єром 15-ти мільйонів

угорців (тобто, 10 млн. – громадян Угорщини і 5 млн. – закордонних угорців). Більшість закордонних угорців та їх політичних і культурно-національних організацій однозначно підтримали ідею референдуму і можливе введення Угорщиною подвійного громадянства для закордонних одноплемінників.

Фактично, слід констатувати непримиримість концептуальних підходів до ідеї референдуму щодо подвійного громадянства між, з одного боку, раціонально-прагматичною, негативною платформою ліволіберальних правлячих сил, коаліційного уряду Ф.Дюрчань та, з іншого – агресивно-наступальної пронаціоналістської платформи правоконсервативної парламентської опозиції, закордонного угорства.

Це, крім іншого, відбивало реальний стан так званого патового співвідношення ідейно-політичних сил в угорському суспільстві. Після парламентських виборів 2002 року в Угорщині, воно залишилося розділеним на дві політично ворогуючі частини – право-орієнтовану (націонал-консервативну) і ліволіберально орієнтовану (соціалізуючу), між якими, згідно з твердженнями угорських експертів-політологів, продовжувалася так звана “холодна громадянська війна” [50, С.107].

Референдум 5 грудня 2004 року, з внутрішньополітичного погляду, з-поміж іншого, мав стати генеральною перевіркою реального співвідношення сил на угорській політичній арені саме в середині виборчого періоду 2002-2006 року.

У цілому, були підстави вважати ініційований угорською опозицією референдум щодо подвійного громадянства для закордонних угорців важливим знаряддям стратегічної зміни співвідношення сил на внутрішньополітичній арені з метою забезпечення поразки ліво-ліберального блоку та повернення до влади право-націоналістських сил за результатами майбутніх парламентських виборів і, по можливості, утримання влади в своїх руках на довгостроковий період.

У випадку позитивного для угорської право-націоналістської опозиції голосування на референдумі 5 грудня 2004 року та на-

ступного парламентського і президентського затвердження рішення щодо введення подвійного громадянства для закордонних угорців, праві партії Угорської Республіки мали можливість суттєво розширити свою електоральну базу.

В цьому контексті важливо підкреслити і результати парламентських виборів в Угорщині, позаяк перемога того чи іншого політичного блоку суттєво впливає на формування і реалізацію етнополітики в центральноевропейському регіоні. Так, аналіз результатів всіх попередніх парламентських виборів в Угорщині – 1990, 1994, 1998 і 2004 років засвідчує, що із 7,5-7,8 млн. громадян УР, які мають право голосу, у виборах реально брали участь 5-5,5 млн. виборців [99].

За результатами виборів 1994, 1998 і 2002 років відбувалася зміна при владі правлячих блоків протилежного ідейного спрямування, але співвідношення між ліволіберальними і правонаціоналістськими блоками за результатами, наприклад, виборів 1998 і 2002 років було майже вирівняним – навіть при складній змішаній угорській виборчій системі, можна прослідити, що кожен з блоків в обох турах голосування постійно підтримувало не менше, ніж по 1,5-2 млн. виборців [99].

Правонаціоналістські партії Угорської Республіки постійно проводять політику підтримки закордонних угорців, з ними пов'язані і більшість організацій угорської меншини в іноземних державах. Саме права правляча коаліція в 2001 році забезпечила схвалення спеціального Закону Угорщини №LXII “Про угорців, які проживають в сусідніх країнах”. Згідно з офіційними угорськими даними уже близько 800 тис. чол. отримали статус “закордонного угорця”.

Можна було передбачати, що на подвійне громадянство Угорської Республіки претендуватиме значно більша частина із приблизно 2,5-3 млн. етнічних угорців з Румунії, Словаччини, Сербії і Чорногорії та України. Якщо принаймні половина з них отримала би і громадянство Угорщини – з усіма правами громадянина, в тому числі політичними – виборчими, тоді електоральна база

правих партії, насамперед ФІДЕС, в Угорщині у загальному збільшиться на 1-1,5 млн. потенційних виборців, так як більшість закордонних угорців орієнтується на праві, національно налаштовані сили Угорщини та буде лояльна до право-консервативної влади.

Наданням подвійного – і громадянства Угорської Республіки закордонним угорцям право-консервативні опозиційні політичні сили таким шляхом забезпечують собі чисельну перевагу власного електорату над ліво-ліберальними опонентами. До чергових парламентських виборів 2006 року новими виборцями із рядів закордонних угорців могли стати не менше 1 млн. чол. А це дозволило б ФІДЕС із ідейно близькими партіями однозначно перемогти на виборах в Угорщині 2006 року і за їх результатами сформувати парламентську більшість, можливо і конституційну.

Таким чином, першочерговою метою референдуму 5 грудня 2004 року, ініційованого право-націоналістською опозицією Угорської Республіки, та можливого введення подвійного громадянства було майбутнє використання правими партіями електорального потенціалу нових “закордонних” громадян Угорщини для кардинальної зміни розстановки політичних сил в країні, перемоги на парламентських виборах та тривалого утримання влади в своїх руках.

Гостра постановка угорською опозицією проблеми можливого введення Угорщиною подвійного громадянства для представників угорської національної меншини з інших країн не могла мати під собою нагальних об'єктивних підстав і носила виключно політичний характер. Будь-які аргументи щодо необхідності консолідації угорців та посилення турботи батьківщини про закордонних одноплемінників, надання можливості угорцям з країн-не-членів ЄС вільно переміщатися через шенгенський кордон та відвідувати країну материнської нації тощо є лише камуфляжем.

Уперше ідея щодо подвійного громадянства була висунута в 2003 році представниками організацій угорської національної меншини з Воеводини і далі підтримана політичним і культурно-національним представництвом закордонних угорців (в тому числі і

з України) та на “угорсько-угорських” конференціях протягом 2003-2004 років. Причому, спочатку – саме в ракурсі вступу Угорщини до Євросоюзу і необхідності збереження в нових умовах традиційно тісних зв’язків із закордонними одноплемінниками. Правда, з початку 2004 року ця ідея не отримала подальшого практичного розвитку. І лише, коли баланс співвідношення політичних сил в Угорщині колигнувся після виборів до Європарламенту в середині 2004 року на користь правих партій, ця ідея була реанімовано.

Система підтримки закордонних одноплемінників – українства здійснюється Україною, як на державному, так і на регіональному рівні, в рамках конкретних програм, реалізація яких сприяє утвердженню позитивного іміджу України у світі і у Карпатському регіоні зокрема.

Безперечно, одним із базових документів в цьому контексті є Закон України “Про правовий статус закордонних українців” [71], а також укази Президента України “Про національну концепцію співпраці з закордонними українцями”, “Про розвиток зв’язків з українцями, які проживають за межами України, щодо збереження, захисту та популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі” [489]. На регіональному рівні, рішенням Шостої сесії V скликання у березні 2007 року було затверджено регіональну Програму співпраці із закордонними українцями та русинами на період до 2010 року, спрямовану на подальший розвиток Закарпатської області з українськими громадами Карпатського регіону у справі підтримки українського шкільництва, збереження та розвитку національної свідомості у середовищі закордонної української молоді.

Найчисленніші українські діаспори українців у мільйонних вимірах проживають у Росії, США, Канаді, в країнах-сусідах України – українців нараховується порядку 300 тисяч осіб у Польщі, 40 тисяч у Словаччині, 60 тисяч осіб в Румунії, і близько 6 тисяч осіб в Угорщині. За словами Генерального консула України в Ніредьгазі, Іванчо І.В., понад 3,5 тисячі громадян України постійно проживають на території консульського округу в Угор-

щині, близько 800 осіб перебувають на тимчасовому обліку, а також в країні числиться 1,5 тисяч трудових мігрантів [72, С.49-51].

Хоча у етнополітичному вимірі спостерігається тенденція сегментації української меншини у країнах-сусідах України. Так, на думку експерта Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у місті Ужгороді, Клайзнер А.М., в Угорщині русини (за переписом 2001 року в країні проживає 5070 українців і 1090 русинів), як і у Словаччині (за переписом 2001 року, зареєстровано 35 тис. русинів-українців, 10814 з них віднесли себе до української національності, а 24201 осіб визнали себе русинами), також офіційно визнаються як окрема національність нарівні з українцями, вірменами, болгарами, хорватами, німцями, поляками, ромами, румунами, сербами, словаками та словенями. Відповідно до Акту національних меншин (параграф 61, пункт 1), саме ці національності належать до офіційних меншин в Угорщині. В Угорщині ситуація краща, оскільки в Угорщині немає явного протистояння між українцями та русинами, які мешкають в цій державі. Обидва визнані чинним законодавством Угорської Республіки. [100, С.90].

Позиція України до розвитку зв'язків з закордонним українством визначена у Національній концепції співпраці із закордонними українцями, у Декларації програмі співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року, у Національній програмі "Закордонне українство" на період до 2005 р, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2001 р. №892/2001.

Безперечно, питання правового статусу щодо закордонних українців, найповніше відзначені у Законі України "Про правовий статус закордонних українців", прийнятому 4 березня 2004 року Верховною Радою, який набрав чинності у жовтні 2004 року [71]. Закон складається з преамбули і 13 статей, так у Ст.1 чітко визначається статус "закордонного українця": "Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України". Структура Закону наступна: ст.3 визначає

умови, ст.4 – порядок надання, ст.6 – причини відмови у наданні чи припинення статусу закордонного українця; права, свободи і обов'язки закордонних українців на території України регламентує стаття 9, у ст.11 визначаються гарантії задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців [71].

Втім, є ще багато невикористаних можливостей у розвитку співпраці із світовим українством. Зокрема, подальшого вдосконалення потребують механізми більш повноцінного його використання, насамперед, як інструменту зовнішньої політики України.

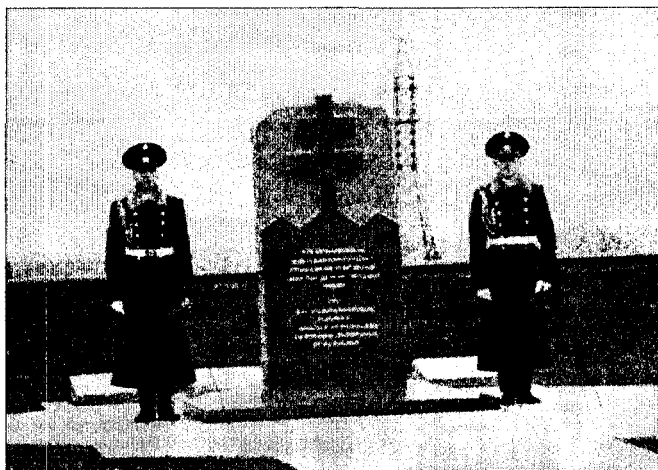
Зрозуміло, що фінансово, українську меншину в Угорщині в більшій мірі підтримує уряд Угорщини, ніж Україна. Безперечно, це пов'язано з причинами відмінного соціально-економічного рівня розвитку двох сусідніх країн – України та Угорщини.

З-поміж основних культурно-просвітницьких заходів між-державного рівня відзначимо наступні. В листопаді 2007 року у місті Ніредьгаза і інших містах Угорщини була проведена акція до скорботної дати Голодомору в Україні. 11 липня 2007 року було відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку в Будапешті.

В Угорщині функціонують кафедри української і русинської філології у Ніредьгазькому Інституті, у Будапештському та Сегедському університетах Угорщини, Інститут славістики у Дебреценському Університеті.

Як в Україні, так і в Угорщині проводиться активна робота по з'ясуванню загиблих на території України угорських жертв та українських – на території Угорщини, виявленні місць їх поховань, гідному увічненні їх пам'яті. В цьому контексті важливо відзначити спільну Українсько-Угорську Декларацію “Спільна пам'ять заради майбутніх поколінь”, яку було підписано 10 липня 2007 року у Будапешті. У спільній декларації визначається: “На Європейському континенті, який двічі став ареною початку світових воєн, вже більше півстоліття панує мир. Цей значний результат був би неможливим без Європейського Союзу, а також без демократичних перетворень у країнах, які залишилися поза межами Співтовариства, але духовно та історично є частиною

Європи. Сьогодні, коли в Європі проходять масштабні інтеграційні процеси, нам потрібно в душі ідеї порозуміння і примирення піклуватися в усьому світі про збереження пам'яті загиблих, про догляд їх могил. Наша декларація закликає віддавати пошесті жертвам війни, визначати місця їх поховань, доглядати та охороняти пам'ятні знаки на їх могилах” [491].

*Відкриття у м.Брянка Луганської області пам'ятного знаку
військовополоненим та інтернованим громадянам Угорщини,
які загинули у таборах НКВС на території України
у 1944-1950-х роках (7 листопада 2008 року)*

За інформацією Посольства України в Угорській Республіці 14 липня 2008 року Посол України в Угорщині Дмитро Ткач провів зустріч з Державним секретарем Канцелярії Прем'єр-міністра Угорської Республіки Ференцом Гемеші. У ході бесіди сторони обговорили результати державного візиту Президента Угорщини Ласло Шойома в Україну, який відбувся 7-8 липня 2008 року. За словами Держсекретаря, переговори ще раз засвідчили активний розвиток політичного діалогу між двома країнами. Водночас Ф.Гемеші відзначив динамічний розвиток двостороннього співро-

бітництва й в інших сферах, і насамперед в економічній, висловивши задоволення з приводу стрімкого росту товарообігу, який за 4 місяці 2008 року зріс на 26,7% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. У ході розмови було також обговорено питання проведення у вересні 2008 року у місті Ужгород Закарпатської області, XIV засідання українсько-угорської Міжурядової комісії з питань забезпечення прав національних меншин [489].

Здійснюється активна співпраця між викладачами Київського університету права НАН України, науковців Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та факультету держави і права Дебреценського університету, факультету держави і права Мішкольцьського університету свідчить, що ці вузи вже давно активно реалізують принципи Болонського процесу. В рамках міжнародної конференції з питань інтелектуальної власності проведено презентацію колективної монографії “Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні” за загальною редакцією Шевченко Я.М.. В підготовці цієї книги взяли участь угорські вчені, які досліджують проблеми права інтелектуальної власності. Такі конференції за участю науковців, освітян та студентів стали традиційними. Поглиблення наукового співробітництва з угорськими вузами, ґрунтується на розумінні керівництвом українських навчальних закладів значущості й перспектив порівняльного правознавства, запозичення позитивного європейського досвіду в інтересах студентства обох країн. Координацію зв’язків з Угорщиною здійснює Міжнародний центр правових проблем інтелектуальної власності при Інституті. Активно співпрацюють із угорськими науковими установами співробітники кафедри інтегрованих технологій машинобудування Харківського політехнічного інституту Національного Технічного Університету [489].

На підтримку українських громад у 2007-2010 роках згідно з Державною програмою планується спрямувати близько 77 млн. грн. На програму реалізації Регіональної програми співпраці із закордонними українцями на період 2007-2010 у Закарпатській

ОДА виділено 757 тисяч гривень. Конкретні заходи сегментовано у п'ять головних напрямів [80; 81].

По-перше, – це правові засади співробітництва із прикордонними українцями, що включає в собі наступні заходи: продовження практики укладання угод про співробітництво між облдержадміністрацією та відповідними державними органами Кошицького і Пряшівського краями Словаччини, Саболч-Сатмар-Березької області Угорщини, повіту Марамуреш Румунії, Підкарпатського воєводства Польщі шляхом здійснення прямих контактів між представниками органів влади та місцевого самоврядування з метою задоволення національно-культурних та освітніх потреб українців, які проживають у цих державах. Акцент робиться і на забезпечення розробки та виконання програм співробітництва у торговельно-економічній, науковій, культурній, видавничій сфері, у сфері освіти, туризму і спорту між Закарпатською областю, містами та районами з відповідними адміністративно-територіальними одиницями прикордонних держав, у яких проживають українці, з метою задоволення їх потреб та потреб національних меншин краю.

Особливо важливим є забезпечення виконання протокольних рішень Змішаних міжурядових комісій з питань забезпечення прав національних меншин (українсько-угорської, українсько-румунської, українсько-словацької), а також проведення моніторингів стану української національної меншини, що проживає у прикордонних районах Карпатського Єврорегіону (Румунії, Угорщини, Словаччини, Польщі) та румунської, угорської, словацької і польської національних громад Закарпатської області з метою вивчення їх освітніх, культурних, духовних, інформаційних потреб і запитів. В рамках цього планується проводити науково-практичні конференції, круглі столи з метою вивчення і практичного використання міжнародного досвіду роботи із забезпечення реалізації мовних, освітніх та культурних прав національних меншин області і представників українських громадських організацій, органів місцевого самоврядування країн Карпатського Єврорегіону.

По-друге, науково-освітня діяльність спрямована на придбання книжкової продукції у рамках акції “Подаруй книгу українській школі за кордоном” із залученням видавництв та громадськості області; активізацію співпрацю між вищими навчальними закладами області та сусідніх держав, у яких викладають українознавчі дисципліни; залучення іноземної учнівської та студентської молоді українського походження до навчання на курсах з українознавства та вивчення української мови, участі в семінарах, олімпіадах та конкурсах, що проходять в Закарпатській області. Важливим також є надання допомоги у комплектуванні українськими виданнями бібліотек громадських організацій українців за кордоном.

По-третє, історико-культурна та мистецька діяльність спрямовані на сприяння проведення виставок, гастролей професійних мистецьких та самодіяльних колективів області в державах компактного проживання українців, Днів української культури і кіно у сусідніх державах, а також Шевченківських днів. Визначена важливість більш ширшого залучення українців, що проживають за кордоном до участі у Всеукраїнському пісенному конкурсі ім.Машкіна (м.Іршава), обласних фестивалів „Мелодії солених озер”, „Кришталеве гроно” (м.Ужгород), „Червена ружа” (м.Мукачево), „Кришталеві грона” (м.Виноградово), „Гуцульська бринза” (м.Рахів), українського художнього слова ім.Ірлявського „Моя весна” (сmt.Середнє, Ужгородського району).

По-четверте, видавнича та інформаційна діяльність сфокусована на організацію зустрічей, засідань за круглим столом, науково-практичних конференцій за участю журналістів україномовних засобів масової інформації іноземних держав, обміні друкованими, електронними, радіо- та відеоматеріалами між засобами масової інформації області та держав компактного проживання закордонних українців.

По-п’яте, робота з молоддю, спортивно-туристична діяльність має на меті проведення обласних конгресів, форумів молодіжних та жіночих організацій області з українськими молодіж-

ними та жіночими організаціями країн зарубіжжя, налагодження співпраці туристичних фірм області з туристичними фірмами держав компактного проживання українців, шляхом участі у міжнародних виставкових заходах, залучення інвестицій, розробленню спеціальних туристичних маршрутів визначними місцями області, сприяння розвитку етнічного, етнографічного, екологічного, сільського (зеленого) туризму та налагодженню співпраці з цих питань з туристичними фірмами зарубіжних країн [80; 81].

Висновки до третього розділу

Здійснений аналіз засвідчує, що проблема етноспільнот в українсько-угорському міждержавному співробітництві має взаємопов'язаний зовнішньополітичний і внутрішньополітичний вимір.

Таким чином, під більшістю принципово відмінних підходів лівоцентристських і правоцентристських сил Угорської Республіки до підтримки одноплемінників за кордоном приховуються значним чином внутрішньополітичні інтереси й ідейні протиріччя. Україна і Угорщина здійснюють державну етнонаціональну політику на визнаних загальноєвропейських принципах гарантії прав національних меншин.

В Україні та Угорській Республіці існує достатня законодавчо-нормативна база для реалізації основних прав національних меншин та міжнаціональної злагоди. В обох сусідніх країнах розроблені і діють спеціальні законодавчі акти щодо національних і етнічних меншин.

Незважаючи на те, що питома вага представників іншонаціональних, ніж угорці, спільнот в сучасній Угорщині складає лише близько 2% населення, що майже в 15 разів менше, ніж частка представників інших етносів, ніж українці, в Україні, угорський досвід політики щодо національних меншин заслуговує глибокого наукового аналізу з метою застосування його саме позитивних моментів в українських реаліях.

Значний інтерес для подальшого вдосконалення українського законодавства щодо національних меншин представляє, з-поміж іншого, угорський досвід законодавчо-нормативного обґрунтування і практична реалізація самоврядування національних і етнічних меншин. Зараз в Угорщині представники 13 меншин, в тому числі української реалізують право на етносамоврядування більш, ніж у 1500 населених пунктах та на регіональному і загальнодержавному рівнях.

Разом з тим, Україні варто враховувати деякі суперечливі чи й негативні явища, які проявилися в угорській практиці етнонаціональної політики, наприклад, спекулятивне використання самоврядних прав національних меншин для “етнополітичного бізнесу”.

Вартий уваги досвід Угорщини з послідовної і предметної підтримки одноплемінників за кордоном, у тому числі на основі положень спеціального закону про закордонних угорців. На жаль, майже аналогічний законодавчий акт України щодо підтримки закордонного українства залишається переважно декларативним, так як мало підкріплений конкретними програмами та їх відповідним фінансуванням з боку української держави.

Проте, навіть розвинена політика Угорщини щодо закордонного угорства, в тому числі в Україні містить у собі певні суперечності і протиріччя, що викликано передусім тривалим протистоянням право-консервативних і лівоцентристських сил на угорській політичній сцені. Його не зовсім бажаними результатами стали розмежування угорських національних меншин в сусідніх з Угорщиною європейських державах та їх політичного і культурно-національного представництва на протилежних політико-ідейних принципах за аналогією із внутрішньополітичним протистоянням в Угорщині.

Непродуктивними стали спроби право-консерваторів Угорської Республіки розширити свою електоральну базу за рахунок забезпечення подвійного громадянства для закордонних угорців. Утім перемогою прагматичних політичних сил Угорщини вар-

то вважати провал референдуму з цього питання 5 грудня 2004 року, який визнано недійсним через низьку явку виборців.

Специфікою етнічної ситуації та міжнаціональних відносин у країнах Центральної та Східної Європи є те, що найбільші національні меншини на їх території мають поряд державу материнського народу і можуть сподіватися на її підтримку в справі збереження національної самобутності і захисту прав національних меншин, а це разом з іншим підносить етнополітичні питання на рівень системи міждержавних стосунків.

Вступ країн Центральної та Південно-Східної Європи до ЄС і НАТО, крім загального геополітичного позитиву, має однак і суперечливі етнополітичні наслідки. Зокрема, нові бар'єри – східні “шенгенські” кордони ЄС жорстко відділяють національні меншини західних областей України від їх європеїзованих материнських націй, що породжує у меншин етнопсихологічний стереотип меншовартості або другосортності і бажання з'єднатися з одноплемінниками в ЄС.

Наслідками дії цих стереотипів може бути: зростання міжнародної етнотеміграції, особливо виїздів на постійне місце проживання у країни-члени ЄС (насамперед, в Угорщину, Словаччину, Польщу); вимоги пільгового візового режиму для в'їзду-виїзду в країну материнської нації або отримання від цієї держави нормативно закріпленого спеціального статусу “закордонної” меншини (чи подвійного громадянства) тощо.

Угорщина та інші сусідні з Україною країни Центральної Європи не стимулюють еміграцію представників національних меншин до держав материнського народу, а намагаються шляхом політичної, фінансової та іншої підтримки, навпаки, закріпити їх в місцях компактного проживання на українській території. На це зокрема спрямовані насамперед закони Угорської Республіки про закордонних угорців і Словацької Республіки про закордонних словаків, що в цілому, свідчить про прагнення сусідніх держав зберегти етнічну присутність в Україні і впливати через етнічно споріднені меншини на внутрішньо-українські процеси та міждержавні відносини.

РОЗДІЛ 4.

Домінанти міждержавного угорсько-українського етнополітичного співробітництва

Співробітництво між Україною та УР в етнополітичній сфері займає важливе місце в двосторонніх міждержавних взаєминах. Особливо вагомим слід вважати досвід українсько-угорської співпраці з гарантії прав національних меншин. Співробітництво в цій області обидві держави розпочали в 1990-ті роки – з самого початку демократичних перетворень і новітньої незалежності. Комплексного характеру набрала і українсько-угорська співпраця на прикордонних територіях. Склалася дієва система транскордонного співробітництва. Україна і УР були ініціаторами створення Карпатського євро регіону, розробили та реалізують низку концепцій і стратегій спільного розвитку суміжних прикордонних областей.

4.1. Захист прав національних меншин

Питання українсько-угорського співробітництва в сфері гарантії прав національних меншин, збереження їх національної самобутності та подальшого культурно-національного розвитку висвітлені в дослідженнях українських та угорських вчених. Ними погоджено визнається, що Україна та Угорщина одними з перших з-поміж європейських постсоціалістичних країн запо-

чаткували міждержавну співпрацю щодо взаємного захисту прав національних меншин, яка нерідко оцінюється керівними загальноєвропейськими структурами як цінний приклад ефективного спільного вирішення складних етнополітичних проблем.

Політологічний аналіз даної проблематики вимагає врахування і європейського досвіду. Так, насамперед, аналіз виборчого законодавства країн членів ЄС дозволяє виділити такі основні механізми забезпечення представництва національних меншин у виборних органах:

1) утворення виборчих округів з обов'язковим урахуванням місць компактного проживання національних меншин;

2) застосування персоніфікованих виборчих систем – мажоритарної виборчої системи, системи єдиного голосу, що передається, пропорційної виборчої системи з голосуванням за відкритими та напіввідкритими списками кандидатів;

3) відмова від застосування виборчих бар'єрів щодо партій, які репрезентують інтереси національних меншин;

4) закріплення визначених квот представництва у виборних органах (місць для національних меншин);

5) встановлення широкого переліку суб'єктів висування кандидатів – право висування кандидатів на виборах у більшості країн надано не лише партіям, але і об'єднанням виборців; передбачається можливість самовисування;

6) надання законодавцем дозволу на створення регіональних та етнічних партій – такі партії функціонують у більшості країн ЄС, крім Португалії, де можливість їхнього утворення прямо заборонена Конституцією; в багатьох країнах вони мають своїх представників в парламенті;

7) створення сприятливих умов для реалізації виборцями – представниками національних меншин своїх виборчих прав [25, С.98].

У політологічному, політико-правовому вимірі вкрай важливим документом з цієї тематики, а фактично першим в історії юридично обов'язковим багатостороннім документом із захисту прав національних меншин є Рамкова конвенція про захист наці-

ональних меншин, яка з 1 лютого 1998 року після ратифікації 12 державами-членами Ради Європи набрала чинності. Україна ратифікувала Рамкову конвенцію про захист національних меншин 26 січня 1998 р., Угорщина – 25 вересня 1995 року.

Утім, зазначимо, що Рамкова конвенція не містить визначення “національна меншина”. Вже Європейська конвенція про захист меншин від 8 лютого 1992 року містить вислів “меншина”, стаття 2: “група, менша за чисельністю від решти населення держави, члени якої, хоч і будучи громадянами цієї держави, мають етнічні, релігійні або мовні риси, відмінні від решти населення, і керуються волею боронити свої культуру, традиції, релігію або мову” [142].

Політико-правовий вимір питання захисту національних меншин між Україною та Угорщиною сягає часів ще до незалежності України. Так, 31 травня 1991 року угорський і український міністри закордонних справ Гейза Єсенські і Анатолій Зленко підписали Декларацію про принципи співробітництва між Угорською Республікою та Українською РСР із забезпечення прав національних меншин.

Отже, було підписано документ, який з того часу є основою угорсько-українських відносин і політики щодо забезпечення прав національних меншин. Угорсько-українська Декларація продемонструвала європейський підхід української дипломатії до забезпечення прав людини. Декларація має важливе зовнішньополітичне значення. Зокрема, сторони підтвердили намір виконувати всі норми і зобов'язання, що є в Статуті ООН, документах про права людини ООН, Гельсінському заключному акті та в інших документах про безпеку і співробітництво в Європі. Декларація наголошує, що спільною метою Сторін є створення такої демократичної суспільної системи, яка в межах правової держави гарантує всім громадянам дотримання прав людини: права на свободу, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, політичний плюралізм, соціальну толерантність і рівність перед законом, правовий захист громадян і громад [147].

Сторони визнають, що дотримання прав національних меншин є визнанням загальних прав людини, а це є основою мирної, правдивої, безпечної, стабільної демократії і головною умовою формування дружніх відносин і розвитку співробітництва Сторін. Вони поважатимуть основні права і свободи національних меншин, що є невід'ємною частиною своїх суспільств і держав, як індивідуально, так і разом з іншими особами в рамках своєї групи, включаючи їх рівність перед законом, недискримінацію, і послідовно забезпечуватимуть їх здійснення.

З метою створення такого демократичного устрою, який забезпечить всім громадянам в рамках правової держави повну реалізацію основних прав і свобод людини, Українська Радянська Соціалістична Республіка і Угорська Республіка зобов'язалися розвивати конструктивне і ефективне співробітництво в контексті виконання у своїй практичній діяльності положеннями Декларації.

З-поміж інших положень в документі були визначені наступні основні принципи співпраці сторін по забезпеченню прав національних меншин як в Угорщині, так і в Україні. По-перше, це забезпечення основних прав і свобод національних меншин, що є невід'ємним атрибутом демократичних держав „як на індивідуальній основі, так і разом з іншими особами в рамках своєї групи” (ст.1) та „забезпечення права своїх громадян вільно визначати свою належність до національної меншості” (ст.2). По-друге, врахування в своїй політиці законних інтересів національних меншин і реалізацію необхідних політичних, правових та адміністративних заходів щодо створення сприятливих умов, необхідних для збереження й розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності національних меншин (ст.3).

По-третє, це захист і заохочення самобутності національних меншин, прийняття і виконання рішень, які забезпечують це в регіонах їхнього проживання (ст.5) [147].

Природним елементом будь-якої демократичної держави є право національних меншин на збереження їх самобутності.

Тому Сторони визначили де-юре відмову від всіляких „адміністративних, економічних чи інших заходів, спрямованих на асиміляцію меншостей чи на навмисну зміну пропорцій населення на територіях, де проживають національні меншини” (ст.8).

Сторони взяли на себе зобов’язання прийняти необхідні законодавчі та адміністративні заходи з метою реалізації меншинами права вільного користування та навчання рідною мовою на всіх рівнях навчання (ст.ст. 9-10).

З метою практичного виконання Декларації про принципи співробітництва по забезпеченню прав національних меншин Українська Радянська Соціалістична Республіка і Угорська Республіка 31 травня 1991 року підписали Протокол до Декларації і домовились про створення Змішаної комісії з представників державних установ і національних меншин обох країн, що може бути прикладом для наслідування іншими державами. До складу цієї комісії з української сторони ввійшли представники Міністерства закордонних справ УРСР, інших міністерств УРСР, а також Виконком Закарпатської обласної Ради народних депутатів і громадяни УРСР угорської національності. З угорської сторони – в рівній кількості представники Управління у справах національних меншостей, Міністерства закордонних справ Угорської Республіки, інших міністерств, а також органу самоврядування Саболч-Сатмар-Берегської області і громадяни Угорщини української національності [147].

До компетенції Змішаної комісії, яка збирається два рази на рік по чергово на територіях Сторін, належить прийняття за згодою Сторін рекомендацій урядам обох Сторін стосовно реалізації принципів Декларації. Важливість роботи Змішаної комісії визначається, зокрема, у розробці конкретних рекомендацій з метою вирішення актуальних питань національних меншин. Так, згідно з Протоколом про створення Української частини Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин від 14 травня 1992 року, було створено Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин [176].

Зокрема, у документі визначалось, що Українська частина Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин є постійно діючим органом і координує діяльність міністерств і відомств України, Уряду Криму та інших органів державної виконавчої влади щодо забезпечення прав угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці. Основними функціями Комісії є: організація розроблення та реалізації комплексу заходів щодо співробітництва між Україною та Угорською Республікою для забезпечення прав національних меншин; сприяння створенню необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження і розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин; контроль за виконанням міністерствами і відомствами України, Урядом Криму, іншими органами державної виконавчої влади рішень Кабінету Міністрів України, прийнятих на основі рекомендацій Комісії.

Чітко визначався перелік завдань спільної Комісії:

- аналіз соціально-економічних, демографічних та інших процесів розвитку української меншини в Угорській Республіці та угорської меншини в Україні;
- сприяння розширенню контактів між громадянами України та Угорської Республіки як на індивідуальній основі, так і через державні, громадські та інші організації, співробітництву установ культури, навчальних закладів, науково-дослідних установ, засобів масової інформації;
- координація розроблення та контроль виконання українсько-угорських програм з питань забезпечення прав національних меншин, аналізу та узагальнення досвіду роботи органів державної виконавчої влади з цих проблем;
- взаємодія за дорученням Кабінету Міністрів України з урядовими структурами та громадськими організаціями Угорської Республіки щодо вирішення питань, які стосуються національних меншин;

- участь у підготовці спільних засідань Змішаної українсько-угорської комісії, розробленні проектів рішень з обговорюваних питань і вжитті заходів до їх виконання, а також здійснює організаційне, матеріальне, технічне, фінансове та інше забезпечення засідань Комісії, що проводяться в Україні [176; 195].

Завдяки комплексності проблеми щодо національних меншин, а також розвитку прикордонного регіонального співробітництва, робота Змішаної комісії на рівні аналізу та рекомендацій охоплює ті питання, від яких залежить життя угорської національної меншини в Україні та української в Угорщині. За період 1990-х років відбулися наступні засідання Спільної комісії в Будапешті – 27 липня 1992 року, в Києві – 4 лютого 1993 року, в Ниредьгазі – 24 червня 1993 року, і в Ужгороді – 13 квітня 1994 року. Будапешт – 28-29 березня 1995 р.; Київ – 10-11 червня 1996 р.; Будапешт – 23-25 квітня 1997 р.; Ужгород – 10-11 грудня 1998 р.; Будапешт – 16-17 грудня 1999 р [195].

З-поміж результатів діяльності комісії та державних органів двох країн слід згадати розміщення двомовних надписів у населених пунктах, де проживають національні меншини обох країн; повернення історичних назв населеним пунктам в Закарпатській області, де проживають угорці; виділення приміщень для навчання і культурної діяльності українців в Угорщині; відкриття нових шкіл з угорською мовою навчання на Закарпатті. Особливо важливим у сфері освіти стало відкриття в місті Берегово Закарпатського угорського педагогічного інституту, де угорською мовою розпочалося навчання на п'яти факультетах.

З точки зору виокремлення політологічного аналізу етнополітичного чинника у міждержавних стосунках України та Угорщини виокремимо рішення і результати засідань двох комісій – 12-тої Комісії з питань забезпечення прав національних меншин у 2003 році і 13-тої Комісії з питань забезпечення прав національних меншин у 2007 році. Так, період 2003-2007 років це доволі визначний проміжок часу, за який сталися радикальні

геополітичні зміни на континенті внаслідок східного розширення Європейського Союзу.

У 2003 році 25-26 вересня в Ужгороді відбулось XII засідання Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин. Були відзначені загальні положення і рекомендації XII засідання Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин, а саме: сприяти підготовці законопроекту про національно-культурну автономію, сприяти внесенню на розгляд Верховної Ради України узгодженого законопроекту “Про національні меншини в Україні”, підтримати законодавчі пропозиції щодо реабілітації жертв антиугорських репресій в Закарпатській області 1944-1945 років [195].

Зазначимо, що за ініціативи народного депутата Верховної Ради України IV скликання І.Гайдоша було розроблено законопроект “Про осіб, що були депортовані (зазнали репресій) за національною ознакою за рішенням несудових органів колишнього СРСР”. Утім, це питання ВР України не розглянула. В цьому відношенні важливо відзначити, що угорські політичні сили на Закарпатті цілком погоджено виступають стосовно засудження подій 1944-1945 років. Так, колишній депутат Верховної Ради М.Ковач виступив у Парламенті України з доповіддю щодо долі депортованих народів: “Більшість населення мого виборчого округу становлять громадяни України угорської національності, й Вам, напевно, відомо, що після другої світової війни радянськими органами влади були депортовані із Закарпаття десятки тисяч угорських чоловіків. Й хоча збір чоловічого населення проводився ніби для виконання “триденних відновлювальних робіт”, справжньою метою цього заходу ставилося винищення угорців Закарпаття... Вважаю, що дія Закону України про депортованих і репресованих, який готується, повинна розповсюджуватися не лише на кримських татар, натомість за єдиним принципом має проголосити: будь-які дії, основою яких є принцип колективної злочинності народів, вважаються протиправними,

й всі, хто потерпав від них, мають право на реабілітацію й відповідну матеріальну компенсацію. Бо на відновлення історичної справедливості мають право всі національності, які проживають в Україні, в тому числі й угорці” [213].

Комісією у галузі культури, освіти були відзначені конкретні заходи. Зокрема, відзначено, що з часу набуття чинності Закону Угорської Республіки про угорців, які проживають у сусідніх країнах (1 січня 2002 року) щороку отримують матеріальну допомогу близько 230 тисяч учнів та 7 тисяч студентів вищих навчальних закладів на загальну суму 5 млрд. форинтів. Відповідно до угоди, учні загальноосвітніх шкіл на придбання шкільного приладдя отримують щорічно по 20.000 форинтів, на придбання підручників та навчальних посібників по 2.400 форинтів. Студенти отримують одноразову стипендію у сумі 2.800 форинтів. Допомога реалізується в рамках програми підтримки угорськомовної освіти і культури “На Батьківщині рідною мовою”. Угода про надання фінансової допомоги в освіті та вихованні між Угорщиною та Україною підписується щорічно. У 2007 році дана угода укладена у квітні у м. Будапешт, яку підписали Держсекретар адміністрації прем’єр-міністра Угорщини Ференц Гімеші та голова Благодійного Фонду України (КАМОТ) Марія Кочіш [195].

Наступне, після 2003 року, XIII засідання Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин, відбулось лише 17 липня 2007 року у Будапешті.

Протягом 2007 року з питань захисту прав національних меншин відбулись важливі зустрічі на державному рівні. Прем’єр-міністр України Віктор Янукович та Прем’єр-міністр Угорщини Ференц Дюрчань 6 березня 2007 року підписали Спільний план дій, по суті, програмний документ у сфері забезпечення прав національних меншин. 22 травня 2007 року Урядом України прийнято Програму заходів щодо розвитку культур національних меншин України на період до 2010 року.

На XIII засіданні Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин, здійснивши

обмін думками щодо актуальних питань дотримання прав національних меншин, які проживають в обох країнах, угорської та української, Сторони взяли до уваги намір України у майбутньому досягти повноправного членства в Європейському Союзі. Як було підкреслено, Угорщина як країна-член ЄС в усіх сферах підтримує цей намір України [195].

Сторони із задоволенням констатували здійснення символічних кроків з метою посилення атмосфери взаєморозуміння і поліпшення суспільного стану національних меншин. Це стосується, зокрема, встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку 11 липня 2007 року у Будапешті, в якому взяли участь президенти України та Угорщини.

Пам'ятник Т.Г.Шевченку у Будапешті

Українська сторона подякувала Угорщині за те, що 24 листопада 2003 року Державні Збори Угорщини одногослосно прийняли постанову щодо Голодомору в Україні 1932-1933 років, в якій засудили геноцид українського народу, що був штучно створений сталінським режимом.

*Пам'ятник жертвам Голодомору 1932-1933 років
в Україні (м.Будачеєв)*

Сторони проаналізували стан виконання рекомендацій, що були прийняті під час XII засідання, беручи до уваги тривалий проміжок часу, що пройшов з їх прийняття, внесли свої висновки до Протоколу і відзначили, що у майбутньому Комісія бажає засідати щорічно, відповідно до Положення про Комісію.

Факт, що частина попередніх пропозицій була реалізована лише частково, а були випадки і не виконання пропозицій, отже, Сторони відзначили за доцільне методологічно та змістовно оновити діяльність Комісії: “Беручи до уваги Протокол XII засідання, Комісія розглянула та оцінила сучасну ситуацію угорської національної меншини в Україні та української меншини в

Угорщині і констатувала таке. У сфері загальних питань, а також враховуючи завдання, що сформульовані у відповідних розділах Плану спільних дій від 6 березня 2007 року – співробітництво з питань економіки, транспорту та візової політики – Сторони пропонують такі рекомендації: 1) пріоритетного характеру, 2) перспективного характеру [195].

До пріоритетних рекомендацій відносилися пропозиції щодо спрощення людських контактів у прикордонній смузі з метою укладення угоди про правила місцевого прикордонного руху; налагодження співробітництва між регіональними обласними адміністраціями у сфері комплексного розвитку сусідніх прикордонних регіонів із залученням фінансових джерел ЄС; продовження роботи по розвитку міжнародного пункту “Лужанка-Берегшурань”; державного фінансування та відкриття нових угорсько мовних закладів освіти у Закарпатській області; стосовно прискорення завершенню роботи над проектом пам’ятного знаку віднайдення угорцями батьківщини для встановлення на Верецькому перевалі.

Пропозиції на тривалу перспективу містили рекомендації щодо активізації роботи міжвідомчих змішаних комісій; завершення роботи щодо підписання Робочого плану на 2007-2009 роки про співробітництво між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти і культури Угорської Республіки; поглиблення співпраці вузів, архівів, бібліотек, художніх колективів, митців, театрів двох країн; сприяння проведенню різноманітних культурних заходів із відзначенням знаменних подій в історії України та Угорщини; відкриття гуманітарно-природничого факультету з угорською мовою навчання в УжНУ; покращення фінансування угорськомовних шкіл; створення в Угорщині Українського культурного документаційного центру [195].

Відповідно до вищезазначених рекомендацій, було затверджено розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації від 01 листопада 2007 року №630 “План заходів

щодо реалізації положень Протоколу XIII засідання Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин” [51].

Взаємовідносини парламентів України та Угорщини в галузі політики щодо національних меншин, вивчення законопроектів, законів та їх дії стосовно угорської та української національних меншин здійснюються за допомогою Угорсько-української міжпарламентської спільної комісії. Комісія була створена 29 вересня 1995 року на основі підписаної 28 вересня 1994 року Угоди про співпрацю між Державними Зборами Угорщини і Верховною Радою України.

Утім, українські і угорські дослідники, зокрема І.Бабинець та А.Берені справедливо вказують, що навіть подальша активізація діяльності українсько-угорської змішаної комісії з початку 2000-х років не привела до повного вирішення всіх суперечливих проблем у сфері гарантії прав національних меншин.

Звертає на себе увагу, наприклад, вельми чутливе питання про автономістські тенденції в середовищі угорської меншини в місцях її компактного проживання на Закарпатті. Еволюція руху угорців за територіальну автономію почалася з проекту Угорського автономного територіального округу в межах Берегівського району. На місцевому референдумі, який відбувся одночасно із Всеукраїнським, та виборами Президента України 1 грудня 1991 року, позитивну відповідь про утворення автономного округу (“Чи бажаєте Ви утворення в Берегівському районі угорського автономного округу?”) дали 43482 виборців, тобто 81,4% дорослого населення району. З метою практичної реалізації волевиявлення потужної частини виборців, громадян України, фахівцями був розроблений проект Закону України “Про угорський автономний територіальний округ” [186].

В умовах багатонаціональних держав, де переважає дисперсне проживання національних меншин, до яких безперечно відноситься і Україна, розглядати національно-культурну автономію можна виключно на екстериторіальній основі. Отже, на

думку к.ю.н. Я.Лазура, національно-культурну автономію необхідно розглядати як гарантоване державою право на реальну здатність національних меншин самотійно (персонально) або опосередковано, через органи національно-культурної автономії вирішувати питання свого національного життя, віднесених до їх компетенцій законодавством та статутом національно-культурної автономії. Вважаємо за доцільне розглядати органи національно-культурної автономії в якості особливого різновиду органів публічної влади [128, С.29].

Створення Угорського автономного територіального округу у складі Закарпатської області України, передбачалось створити з особливим правовим статусом, що ґрунтується на наступних принципах: національно-територіального та культурного самоврядування, господарсько-економічної самотійності та права вибору її реалізації, самофінансування, розмежування компетенції загальнодержавних органів та органів Округу. Зокрема, стаття 7 визначала використання угорської мови на рівні з державною в роботі державних, громадських органів, підприємств, установ і організацій Округу.

Документ був схвалений районною радою, але на розгляд Верховної Ради так і не був внесений.

Як зазначає один із лідерів угорців Закарпаття, голова КМКС: М.Ковач: "Правового статусу національних меншин Конституцією України комплексно не врегульовано. Конституцією України не передбачається можливість створення адміністративно-територіальної автономії. Специфічних механізмів щодо забезпечення представництва національних меншин у парламенті не існує. Законодавчо нормативними документами не передбачається механізмів створення культурної автономії національних меншин. Необхідним є створення юридичної можливості представництва національних меншин у парламенті України" [103, С.94-95].

Створення адміністративно-територіальних одиниць за національною ознакою на сьогодні не є можливим, як зазначає

к.ю.н. Алмаші М.М.: “для практичної реалізації даних положень не існує достатніх правових гарантій. Згідно ст.2 Декларації прав національностей України Українська держава забезпечує існування національно-адміністративних одиниць. Однак, для їх функціонування в Україні немає належної законодавчої бази, тай фактично такі національно-адміністративні одиниці в Україні відсутні. Реальна можливість їх створення є надзвичайно малою [5].

Починаючи з 2000 року в засобах масової інформації набуває розголосу ідея створення Притисянського району у складі Закарпаття з метою більш повної реалізації прав та збереження традиційного національного середовища громадян України угорської національності, що була окреслена у листі народного депутата України М.Ковача до Президента Л.Кучми, В.Литвина та голови Закарпатської обласної ради І.Іванча. Створення нової адміністративної одиниці мало відбутися за рахунок територій компактного проживання угорців: Берегівського району, частини Ужгородського, Мукачівського та Виноградівського районів.

Під час зустрічей в Адміністрації Президента України та у зверненні до В.Литвина від 22 липня 2000 р. М.Ковач сформулював вимоги угорців Закарпаття до вищих органів державної влади України, першу частину яких складала заходи щодо забезпечення політичних, культурно-освітніх, мовних та інших прав меншини і реабілітації угорських жертв сталінських репресій.

Друга частина звернення М.Ковача була програмою-обґрунтуванням створення нової адміністративно-територіальної одиниці в Закарпатті із переважно угорським населенням шляхом підпорядкування сучасному Брегівському району угорськомовних і мовнозмішаних населених пунктів із складу теперішніх Ужгородського, Мукачівського та Берегівського районів. М.Ковач стверджував, що нова адміністративно-територіальна одиниця складалася б із 94 населених пунктів, 81 з яких мають переважно угорське населення, і тут мешкало б 155 тис. чол., з них 112 тис. угорців.

Ідея проекту так і не була реалізована на практиці. Проте, як вважають окремі вчені, питання угорської автономної залишається для Закарпаття актуальним, потребуючи при цьому нових політичних реалій як на міжнародній арені, так і в українському соціумі.

Інший, в більшій мірі, так званий компромісний варіант більш повної реалізації прав та збереження традиційного національного середовища громадян України угорської національності у політичному вимірі, презентують колишній депутат Верховної Ради України, на сьогодні мер міста Берегово, голова другої найвпливовішої партії угорців УМДС Гайдош І.Ф., а також Д.Дупко, к.ю.н. Лазур Я.В. та інші. Їхня позиція на відміну від більш радикальних та прямолінійних заяв Ковача М.М., зводиться до максимального використання позитивного європейського досвіду у справі впровадження інституту національно-культурних автономій. Більше того, максимальну увагу вони акцентують саме на якнайповнішій адаптації угорського досвіду щодо гарантій та надання меншинам України права участі у політичному житті країни.

“Одним із найпринциповіших і складних проблем є питання формування національно-культурної автономії. Вбачається, що одним із найуспішніших прикладів забезпечення права національних меншин на екстериторіальну автономію шляхом створення самоврядних органів є законодавство Угорської Республіки. В цій країні існує тривалий і цікавий досвід регламентації порядку формування органів самоврядування національних меншин”, – як зазначає Гайдош І.Ф. І продовжує: “в Угорській Республіці законодавство найбільш детально регламентує порядок формування органів місцевого самоврядування національних меншин, які по своїй суті є органами національно-культурної автономії” [28, С.80].

Кандидат юридичних наук Лазур Я.В., на основі порівняльного аналізу формування різних типів автономій в країнах Європи (Естонія, Сербія та Чорногорія, Словенія), відзначає позитивну практику цього процесу: “Розвиток національно-культурної ав-

тономії в зарубіжних країнах, свідчить про складний шлях утвердження та розвитку інституту національно-культурної автономії, зокрема, порядку формування її органів. Еволюція правового статусу національних меншин в зарубіжних країнах засвідчує перспективи подальшого розвитку національно-культурної автономії в країнах Європи, а тому і Україна не повинна залишатись осторонь цього процесу” [129;130].

В якості народного депутата України, Секретаря Комітету ВР України з питань прав людини, національних меншин і між-національних відносин, Голови Ради представників громадських організацій національних меншин при Президентові України, Гайдош І.Ф. з метою вдосконалення системи законодавчого забезпечення захисту прав національних меншин в Україні, разом з іншими фахівцями, розробив проект Закону України “Про національно-культурну автономію національних меншин в Україні” – як можливість створення шляхом прямих виборів виборцями з числа національних меншин представницьких органів національно-культурного самоврядування національної меншини [29; 30]. “На користь такої системи свідчить досвід Угорської Республіки, де вже протягом 10-ти років працюють виборні органи національно-культурного самоврядування. Така практика визнана позитивною навіть на рівні Ради Європи”[28, С.80] – як цілком логічно стверджує Гайдош І.Ф.

Разом з тим, слід підкреслити, що угорська меншина в Закарпатті має достатнє представництво в місцевих органах влади і самоврядування. Це офіційно визнається й державними органами Угорської Республіки.

Станом на кінець 2007 року 12,8% депутатів обласної, районних та міських рад на Закарпатті – представники угорської меншини. В області проживає найбільше угорців порівняно з іншими областями України – 151,5 тисяч осіб, тобто 12,1% від усього населення краю. В обласній раді із 90 депутатів – 10 угорців (11,1%). У Берегівському районі, де угорське населення складає 76 відсотків, до районної ради обрано 62 угорців (68,9%) [148].

У Закарпатті функціонують 103 навчальні заклади, де навчання ведеться угорською мовою, в т.ч. 71 – з угорською мовою; 27 – з українською та угорською, 68 дошкільних закладів з угорською мовою виховання. У 4 вузах відкрито групи з угорською мовою викладання.

В області діє 13 обласних громадських об'єднань угорської меншини. Угорською мовою в області виходить 13 періодичних видань. Інтереси угорської національної меншини репрезентуються у суспільно-політичному житті краю цілим рядом національно-культурних товариств: Товариство угорської культури Закарпаття, Товариство угорської інтелігенції, Спілка угорських журналістів, Спілка угорських бібліотекарів, Спілка угорських підприємців, та інші. Перші угорські національно-культурні товариства утворились в 1989 році і тоді ж об'єднались в обласне Товариство угорської культури Закарпаття, вплив якого тривалий час був домінуючим [148].

Розкол серед угорської меншини Закарпаття розпочався з виборчої кампанії 1994 року. Після парламентських виборів 1994 року з Товариства угорської культури Закарпаття вийшли Березівська, Тячівська, Свалявська районні та Ужгородська міська організації і створили Форум угорських організацій Закарпаття. Розмежування товариств і об'єднань меншини продовжувалося далі як у регіональному, так і загальнодержавному масштабах.

Утім не можемо повністю погодитися з дещо категоричною і спрощеною тезою окремих українських і угорських експертів, що боротьба лідерів угорських національно-культурних організацій Закарпаття за депутатський мандат у Верховній Раді України стала чи не головною причиною протиріч всередині угорської меншини краю. І, ніби-то, в цілому відносини, які складаються між національними угорськими організаціями в Закарпатті, суперечки між Товариством угорської культури Закарпаття (М.Ковач) і Демократичним союзом угорців України (І.Гайдош) в основному повторюють відносини двох провідних політичних сил Угорщини – правонаціоналістичної ФІДЕС і Угорської соціалістичної партії.

Причини розмежування угорської меншини в Україні, тривалих суперечок її організацій та керівництва, на нашу думку, значно складніші. Не варто ігнорувати і того факту, що більш потужні українські політичні сили нерідко провокували протиріччя та амбіції в угорському середовищі, які використовували для маніпулювання у власних кон'юнктурних інтересах досить багаточисельним і дисциплінованим угорським електоратом у Закарпатській області.

Звертає на себе увагу і той факт, що в 2005 році в Закарпатті були майже синхронно засновані дві угорські політичні партії. Спочатку в Ужгороді була створена "Політична партія „КМКС” – Партія угорців України”. Міністерство юстиції зареєструвало її як 108-у політичну партію в країні. Керівником партії став 37-річний Микола (Міклош) Ковач, голова Товариства угорської культури Закарпаття. М.Ковач був депутатом Верховної Ради третього скликання 1998-2002 років, у 2002 р. у виборчому окрузі №72 у Закарпатській області він, як самовисуванець, зайняв друге місце, здобувши 30,55% голосів виборців.

Партію створено співзасновниками – "Наша Україна" і "КМКС" між першим і другим турами президентських виборів 2004 року з метою популяризації і підтримки кандидатури Віктора Ющенка, а також на протигагу Демократичній спілці угорців України, очолюваній нардепом Іштваном Гайдошем (на момент президентських виборів членом СДПУ(о), потім – СПУ).

Невдовзі була заснована ще одна партія – Демократична партія угорців України, яку очолив згаданий Іштван Гайдош, народний депутат від СДПУ(о) у Верховній Раді скликання 2002-2006 років, нині міський голова Берегова. Партія ця унікальна вже тим, що зареєстрована у Берегові. Здається, це єдина серед півтори сотень українських партій, головний осередок якої розміщений не в столиці, і навіть не в обласному центрі, а на периферії – у райцентрі.

Загалом, заснування вказаних двох політичних партій угорської меншини в Закарпатті стало свідченням досить небажаної

подальшої політизації угорського культурно-національного руху та організацій в Україні.

Разом з тим, різноманітні політичні кола Угорщини також сприяли політизації основних культурно-національних товариств угорської меншини в Україні. Щодо представництва меншини в українському парламенті, то Угорщина, безумовно, зацікавлена в тому, щоб у складі Верховної Ради України був хоча б один представник угорської національної меншини. Про це, наприклад, заявив, коментуючи підсумки виборів 30 вересня 2007 року та шанси входження до нового складу українського парламенту представників угорської національної меншини, голова Комітету у закордонних справах і в справах закордонних угорців Державних Зборів Угорщини Жолт Неймет [491].

Про зацікавленість угорських політичних кіл у перемозі того чи іншого кандидата від угорців у Верховну Раду свідчили і події 2002 року, коли угорський держсекретар Міністерства закордонних справ Жолт Неймет виступив щодо низки порушень під час українських виборів в одному з виборчих округів. Йшлося про 72-й округ, що на Закарпатті (досить чутлива область для Будапешта, оскільки тут проживає значна кількість угорської меншини). Згодом з'явилися відповідні публікації в пресі, з яких і стало відомо про образу Києва на угорські зауваження. Посилаючись на дипломатичні джерела, у провідному виданні "Непсабадшаг" зазначалося, що у зв'язку з реакцією угорців на українські вибори до МЗС України "було запрошено посла Угорщини в Україні Ференца Контру". Начальник прес-служби МЗС Сергій Бороденков також повідомив на вчорашньому брифінгу, що "мова на зустрічі йшла про необхідність уникнення політичних спекуляцій в Україні та Угорщині". Будапешт відкрито підтримував під час виборів Ковача М. Можливо, тим і спричинена реакція угорського держсекретаря Жолта Неймета, який зазначив, що "якщо буде доведено, нібито у 72-му окрузі були порушення, угорський уряд і надалі вважає легітимним представником угорської меншини голову ТУКЗ Мілоша Ковача" [207].

Від Демократичної спілки угорців України під №11 до списку Соціалістичної партії на виборах народних депутатів було включено Михайла Товта, а під №99 у списку блоку “Наша Україна – Народна Самооборона” – Миколу Ковача.

Проте, за результатами дострокових парламентських виборів 2007 року ні один із представників угорської національної меншини не потрапив до новообраного складу Верховної Ради України. Але участь відомих осіб з керівництва організацій меншини в передвиборчих списках дозволила певним українським політичним силам мобілізувати в 2007 році для своєї підтримки угорськомовний електорат хоча б в Закарпатті. Слід прогнозувати, що спроби використання потенціалу виборців угорської національності потужними українськими політичними силами продовжуватимуться і надалі. А невеликі політичні партійки угорської меншини в Україні залишаться швидше “групами підтримки” окремих амбітних лідерів і здатні бути хіба що гравцями на місцевому рівні – передусім в ареалі компактного проживання її представників.

Окремо слід зазначити, що у виборах, угорці могли б мати у місцевих органах влади вдвічі більше представників, але тоді їм треба було б об’єднатися в одну потужну політичну силу. Ре-

*Пам'ятник угорському поету
та революціонеру
Шандору Петефі у Кисві*

зультат відомий: наявне протистояння між двома потужними політичними партіями угорців Закарпаття спричинило і негативний результат щодо виборів у Верховну Раду України. Отже, угорці навіть не мають представників у Верховній Раді і протистояння в угорському середовищі залишається і надалі.

4.2. Етнополітична взаємодія на прикордонних територіях

Активною складовою частиною українсько-угорських відносин на міжрегіональному рівні, є транскордонне співробітництво між прикордонними регіонами України та Угорщини, яке регулюється передусім положеннями Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про транскордонне співробітництво від 11 листопада 1997 року та низкою інших двосторонніх договірно-правових документів. Українсько-угорська транскордонна співпраця здійснюється і в рамках багатостороннього Карпатського єврорегіону, створеного в 1993 році.

Окремі аспекти українсько-угорських транскордонних зв'язків певним чином висвітлені в публікаціях українських та угорських спеціалістів. Зокрема, проаналізовано еволюцію транскордонних стосунків між Україною та УР протягом 1990-початку 2000-х років, стан і перспективи їх розвитку в умовах розширення ЄС, засади формування українсько-угорського прикордонного (транскордонного) регіону, передусім в економічному сенсі.

Однак, неупереджений науковий аналіз засвідчує, що реальна ситуація в українсько-угорських транскордонних стосунках, особливо в господарській сфері залишається не простою і за багатьма об'єктивними параметрами доволі далека до ідеальних схем і моделей.

З початку 2000-х років розвиток українсько-угорського транскордонного співробітництва отримав новий імпульс, чому сприяло ухвалення в січні 2003 р. Закарпатською обласною ра-

дою та Загальними Зборами області Саболч-Сатмар-Берег Концепції спільного розвитку прикордонних територій.

Темі транскордонної співпраці була присвячена міжнародна конференція, яка проходила 23 жовтня 2003 р. у м.Ужгород. У її роботі взяли участь відповідальні працівники Представництва Ради Європи, окремих міністерств і відомств України, експерти ЄС, керівники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, науковці України, Угорщини, Словаччини, Польщі, Румунії, представники дипломатичних установ Карпатського регіону. Метою конференції стало об'єднання зусиль прикордонних регіонів п'яти сусідніх країн щодо спільної реалізації Стратегії розвитку транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні „Карпати 2003-2011” [211].

Слід однак незаангажовано констатувати, що українсько-угорське транскордонне співробітництво занадто повільно адаптується до принципово нових геополітичних і гео економічних умов, які склалися після розширення Євросоюзу та безпосереднього наближення кордонів ЄС до України. Це значно обмежує можливість формування в українсько-угорських стосунках оптимальної моделі транскордонної інтеграції, взаємозближення і взаємодії прикордонних регіональних господарських комплексів і створення основи цілісного міждержавного транскордонного економічного регіону. Тому українсько-угорське транскордонне співробітництво потребує на сучасному етапі оновлених практичних і концептуально-теоретичних підходів, якщо і не нової філософії та стратегії розвитку.

Основою розвитку міжнародних відносин транскордонного співробітництва України із Угорщиною є насамперед, загальноєвропейські норми і принципи, закріплені в документах Ради Європи. Головним документом, який легалізує ці відносини, а також сприяє децентралізації прийняття рішень владними структурами регіонів є Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (ETS №106) – Мадрид, 21 травня 1980 р., а також і два додат-

кових протоколи, що надають більших компетенцій регіонам у зовнішньоекономічних та політичних питаннях, сприяють як міжнародній активізації регіонів, так і позитивній дискримінації периферійних прикордонних територій [48; 57].

Внаслідок ратифікації Мадридської Конвенції (21 травня 1980 р.) Верховною Радою України у 1993 році, його положення (міжнародно-правові норми стосовно транскордонного співробітництва, закріплені у Конвенції) стали частиною національного законодавства України і мають пріоритет над внутрішнім правом, згідно зі статтею 27 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [90; 97].

Правові засади формування та розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Угорщиною визначаються також і низкою двохсторонніх документів, міждержавних угод, де співпраця на регіональному рівні чи транскордонне співробітництво, виокремлюються як важливі напрями співпраці.

Особливе значення в контексті розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Угорською Республікою, має Угода про транскордонне співробітництво, підписана в Будапешті 11 листопада 1997 року. Усвідомлюючи переваги співробітництва між органами місцевого та регіонального самоврядування, уряди України та Угорщини, визначають важливість цієї форми співпраці, чітко визначаючи, що „транскордонне співробітництво – це спільна діяльність, яка направлена на поглиблення відносин між органами місцевого самоврядування та державної виконавчої влади Договірних Сторін і, в цих інтересах, на укладання необхідних угод та домовленостей. Це співробітництво здійснюється в межах компетенції органів місцевого самоврядування та державної виконавчої влади, які визначаються національним законодавством країн Договірних Сторін (ст.4)” [147; 97].

У розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Угорщиною особливе місце відводиться межуючим прикордонним регіонам: Закарпатській області та області Саболч-Сатмар-Берег. Закарпатська область є одним із західних

прикордонних регіонів України, знаходиться на перетині державного українського кордону з 4-ма європейськими державами: Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією; сусідня Закарпаттю – область Саболч-Сатмар-Берег (північно-східний регіон Угорщини), межує з адміністративно-територіальними одиницями 3-х держав: Словаччини, України й Румунії, що дозволяє їм формувати і ефективно здійснювати на міжрегіональному рівні багатостороннє транскордонне і єврорегіональне співробітництво [97].

Інституційною формою транскордонного співробітництва є єврорегіони – двохсторонні і багатосторонні міжнародні асоціації та об'єднання прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України та Угорщини, а також інших держав Центральної Європи. З ініціативи угорських і українських прикордонних регіонів, прикордонними адміністративно-територіальними одиницями України, Угорщини, а також Польщі, Словаччини і Румунії у лютому 1993 р. було засновано міжнародну асоціацію Карпатський Єврорегіон (територія якого – 132651 кв. км., де проживає 14 млн. населення), який є організаційною формою транскордонного співробітництва загальноєвропейського типу, а також слугує прикладом українсько-угорського транскордонного співробітництва на багатосторонній основі. Українську частину єврорегіону (площа – 56660 кв. км.) презентують чотири області західної частини України: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька. Угорську частину єврорегіону (площа – 28639 кв. км.) складають п'ять округів (megye), розташованих у північно-східній частині Угорщини: Саболч-Сатмар-Берег, Боршод-Абауй-Земплін, Гайду-Бігар, Гевеш, Йас-Надькун-Солнок, а також міста: Ніредьгаза, Мішкольц, Дебрецен і Егер [387].

Транскордонне співробітництво між Україною і Угорщиною є прикордонною формою транскордонного співробітництва, оскільки бере за основу переваги прикордонного місцезнаходження територій, близькість та спільність розвитку залучених областей та регіонів.

Принципи та завдання даної форми співпраці також викладені у Концепції спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини. Мета даної концепції полягає в економічному розвитку регіону, сприянні суспільному згуртуванню, покращенню якості життя населення, що проживає на цих територіях та максимальному використанню наявних можливостей транскордонного співробітництва [112].

Засадами такої співпраці слугують суспільно-економічні, природно-географічні та історичні взаємозв'язки, необхідність вирішення аналогічних проблем, а також і наявність боротьби проти економічного занепаду області Закарпаття та Саболч-Сатмар-Березької області.

Згідно Концепції спільного розвитку прикордонних регіонів, можна визначити наступні довгострокові цілі, які обґрунтовують пріоритети та заходи щодо забезпечення розвитку прикордонного регіону. Це наступні цілі:

- створення чітко визначеного в соціальному та економічному відношеннях регіону, посилення та прискорення вже діючих в регіоні процесів, спрямованих на досягнення даної мети;
- зміцнення транскордонних економічних та суспільних зв'язків, надання дієвої системності та узгодження локальних та центральних ініціатив в контексті інституціоналізації транскордонних кооперацій;
- поширення позитивних пріоритетів, характерних лише для однієї сторони кордону на весь регіон, а також забезпечення кращих позицій у макроекономічному просторі економічних та соціальних мереж; підготовка до використання переваг, у зв'язку з майбутнім вступом до ЄС, а також регулювання наслідків неодночасності вступу України й Угорщини до ЄС [112].

Спираючись на загальні та довгострокові цілі, були сформульовані наступні 5 стратегічних цілей:

1. Створення конкурентоспроможної економічної системи

2. Розвиток людських ресурсів та сфери послуг
3. Покращення доступу до прикордонного регіону
4. Збереження природних та культурних цінностей, створення здорового та привабливого середовища
5. Успішне використання можливостей у зв'язку з вступом в ЄС [112].

Завдання аналізу впливу транскордонного співробітництва на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, полягає в оцінці та включенні всіх наявних ресурсів, створення своєї бази даних переваг та проблем з метою чіткого визначення спільних проблем та завдань, вирішення яких можливе лише в межах транскордонного співробітництва. Спільні переваги, недоліки, можливості та загрози систематизовані у формі SWOT-аналізу, слугують засадами проведення програмування, де визначені домінуючі пріоритети розвитку та виокремлені відповідні завдання.

Враховуючи внутрішні ресурси, національні концепції територіального розвитку за умов використання основних принципів ЄС була сформульована наступна загальна мета розвитку українсько-угорського регіону, яка визначає засади стратегії розвитку: економічний розвиток українсько-угорської прикордонної території – сприяння суспільному згуртуванню, підвищенню якості життя проживаючого там населення за умов максимального використання наявних можливостей транскордонного співробітництва.

Одним з пріоритетів досягнення таких цілей є розвиток економічного співробітництва. Хоча для обох прикордонних територій характерним є низка відмінностей, проте їх вигідне геополітичне розташування та спільні властивості створюють можливості й для більш ефективного співробітництва. Необхідність такого розвитку пояснюється тим, що по обидві сторони кордону розташовані малорозвинені регіони, які через своє периферійне розташування не в змозі приймати активну участь як в економічній діяльності на регіональному рівні, так і у міжна-

родному вимірі. Тому, перш за все, діяльність спрямовується на використання сприятливих умов регіону, а по друге, на розвиток економічної інфраструктури, і в результаті, на тісне співробітництво двох прикордонних областей.

Ціль – всебічний економічний розвиток прикордонних територій, а також здійснення диференційованого розвитку галузей, характерних для даних регіонів, шляхом вдосконалення бізнес-інфраструктури, впровадження спільних проектів та створення спільних підприємств. Проте, при проведенні заходів, щодо економічного розвитку, особлива увага приділяється й своєчасності та послідовності виконання запланованих дій. Так, на першому плані стоять завдання, що стосуються розвитку інфраструктури бізнесу, створення умов для співробітництва в галузі інформаційних технологій. Шляхом реалізації даних заходів забезпечується успіх усіх інших заходів та досягнення поставленої мети.

Як це вже було видно зі співробітництва Угорщини та України, транскордонна співпраця має неабиякий вплив на розвиток міжнародних економічних зв'язків. Зокрема, за рахунок того, що прикордонні території є сприятливими, як правило, для розміщення іноземних інвестицій, то на цих територіях транскордонного співробітництва розвивається найбільшою мірою іноземний бізнес, що в свою чергу забезпечує значні надходження в державний бюджет країни.

Відбулась зміна статусу Угорщини в якості члена ЄС, посилилась роль Угорщини у здійсненні східної політики ЄС протягом 2005-2006 років, насамперед, це стосується формування нової якісної міжрегіональної політики Євросоюзу і активізації дій Угорщини у розбудові ефективної системи міжрегіонального співробітництва з Україною, включно і головування у Вишеградській групі протягом 2005-2006 рр. Набуття Угорщиною членства в ЄС, як його наслідок вимагало від неї і зміни формату відносин з Україною у багатьох сферах міжнародної співпраці, зокрема це стосується питань прикордонного менеджменту, введення візового режиму, змін в системі торгово-економічних відносин тощо.

3-поміж ініціатив Угорщини міжрегіонального характеру відзначимо так звану Ніредьгазьку ініціативу. Ініціатива є складовою частиною комплексної концептуальної ідеї стратегії безпеки Європейського Союзу, згідно якої військові, політичні, соціально-економічні, екологічні, культурні виміри є взаємопов'язаними, а стабільність у більш ширшому часовому вимірі можна досягнути лише проведенням постійних переговорів, реалізацією багатостороннього співробітництва, обміном інформацією, знань та досвіду. Зазначимо, що європейську політику сусідства (European Neighbourhood Policy) [455;467] стратегічний документ нової політики ЄС, було ухвалено у травні 2004 року. Європейська політика сусідства є відповіддю на нові виклики, які з'явилися після 1 травня 2004 року внаслідок історичного за характером розширення ЄС. Зміна геополітичної ситуації вимагала формування відповідної до нових умов спільної зовнішньої політики та політики безпеки, розробки нових та інноваційних форм співробітництва.

Діяльність Ніредьгазької Ініціативи, що діє під патронатом Міністерства Закордонних Справ Угорщини, сфокусована на східноєвропейський регіон – перш за все на Україну. Ця ініціатива відповідає системі засобів угорської зовнішньої політики, і регіональної політики включно, а також є засобом концепції Європейського Союзу “Ширша Європа”. Ніредьгазька Ініціатива, і її інституційна структура – Фонд ЄвроКліп-ЄвроЗв'язок відіграють важливу роль і визначають практичне втілення регіонального рівня зовнішньої політики Угорщини як у сучасній східній політиці Європейського Союзу (концепція “Ширша Європа”), так і в угорсько-українських зв'язках (насамперед, у транскордонному співробітництві) [467].

Метою Ініціативи є посилення зв'язків між місцевими та регіональними органами влади, громадськими організаціями на нових східних кордонах розширеного Європейського Союзу, розвиток співробітництва та сприяння налагодженню міжрегіонального партнерства; підтримка розвитку багатостороннього

співробітництва між представниками регіональних, місцевих органів влади, громадських організацій, правоохоронних органів, між суб'єктами економічної діяльності, між представниками науки, культури і освіти країн регіону.

На сьогодні “специфіку” щоденного багаторазового динамічного перетину українсько-угорського кордону визначає саме жвавий “човниковий бізнес”, розвиток так званої “сірої чи то чорної” економіки на прикордонні двох держав. Особливістю сучасного періоду є рівнозначне чи навіть домінування кількості в'їзду громадян Угорщини до України перш за все з метою придбання підакцизних товарів і купівлі дешевого палива. Щоденний перетин українсько-угорського кордону жителями прикордонних регіонів є також питанням соціально-економічного характеру, більше того, проблемою щоденного виживання, працевлаштування та пошуків заробітку – і це за умов великої рати безробіття на прикордонних регіонах. Особливістю перетину українсько-угорського кордону, є факт міграції населення України до Угорщини (в більшій мірі з території Закарпаття) [94].

Виходячи з сучасних і майбутніх євроінтеграційних умов, виокремлюючи широку палітру сутнісних характеристик Карпатського Єврорегіону, можливою є і альтернатива його розвитку, як потужної структуризації його діяльності, модифікація його інституційної основи:

1) Карпатський єврорегіон – його форма, механізми, структура – демонструють пріоритетність міждержавних відносин у стосунках між країнами Центральної Європи, а не міжрегіональної співпраці територій, як це прийнято в Європі.

2) Карпатський Єврорегіон у майбутньому буде існувати і надалі, позаяк це є політичною потребою для держав-засновниць і потребує докорінних змін, філософії свого подальшого розвитку.

3) Необхідною є розробка спільних концепцій розвитку прикордонних регіонів України з межуючими прикордонними територіями центральноєвропейських країн. Саме прикордонні регіони України та Угорщини демонструють приклад погоджен-

ня та координації концепцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, що, врешті-решт, мало наслідком формування цілісного, науково обґрунтованого документа, а саме Концепції спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини, який був схвалений у 2003 регіональними органами влади Закарпаття та Саболч-Сатмар-Берег.

4) Нагальною є активізація участі прикордонних областей України у створенні більш прагматичних двох чи трьохсторонніх єврорегіонів з прикордонними регіонами сусідніх держав, що також створює можливість використовувати вже у наступні роки міжнародну фінансову допомогу в реалізації проектів територіального соціально-економічного розвитку [90].

Позитивом сучасного розвитку Карпатського євро регіону є стратегічна програма розвитку його:

- I. розвиток систему інфраструктури Карпатського Євро-регіону, вирішення проблеми географічної периферійності інфраструктури (коридори ЄС, шляхи, автомагістралі, автошляхи, регіональні аеродроми);
- II. формування конкурентоспроможної економічної системи в єврорегіоні;
- III. скоординований розвиток людських ресурсів;
- IV. розвиток сфери охорони здоров'я, соціального та культурного середовища;
- V. комплексний розвиток туризму Карпатського Євро-регіону;
- VI. розвиток довкілля та захист навколишнього середовища;
- VII. посилення зовнішніх зв'язків, підготовка до прийняття фінансової підтримки Європейського Союзу [439].

Ці розвиткові цілі є тотожними з головними завданнями територіального розвитку Карпатського Єврорегіону, тобто вони відповідають європейським загальноприйнятим стандартам в тому сенсі, що дані цілі є подібними до політичних цілей територіального розвитку, прийнятними у Європейському Союзі. Та-

ким чином, з метою реалізації місії та пріоритетів територіального розвитку Карпатського Єврорегіону, створюється необхідність розробки відповідних програм з територіального розвитку.

Разом з тим, після розширення ЄС в транскордонному співробітництві між Україною та УР необхідно переходити до якісно вищих форм співпраці та інтегрування. Акцент, зокрема, варто робити на реалізацію спільних інвестиційних проєктів транскордонного характеру [439].

Після вступу УР до ЄС, як слід об'єктивно визнати, з'являються і деякі негативні тенденції, які, зокрема не зовсім бажано впливають на угорсько-українські стосунки. Наприклад, через значну різницю в цінах, угорські громадяни – мешканці прикордонних областей, насамперед з Україною і Румунією вдаються до масових закупок товарів першої необхідності в цих сусідніх державах. Цей, т.зв. комерційний туризм, наприклад, на східних угорських територіях у 2004-2006 роках набув масштабного характеру. Якщо раніше основними постачальниками відносно дешевих товарів населенню північно-східних прикордонних областей були в основному українські громадяни – ринкові торговці в Угорщині, то зараз здебільшого самі угорські громадяни періодично виїжджають в прикордонні регіони України для закупок продовольчих і промислових товарів, в т. ч. бензину, дизтоплива, цигарок тощо. Крім того, продовжується дрібна контрабанда українськими громадянами деяких товарів до УР. Товаропотік з України до УР в рамках комерційного туризму та дрібної контрабанди може вести до скорочення обсягів внутрішньої торгівлі в східних прикордонних угорських областях. Населення обирає більш дешевші товари повсякденного попиту, які має можливість купувати за кордоном, і, відповідно, зменшує їх купівлю в закладах угорської торгівлі. Для захисту внутрішнього ринку державні органи УР вимушено вводять обмежувальні заходи ввозу деяких споживчих товарів.

З-поміж перспективних спільних інвестиційних проєктів, які можуть бути реалізовані в рамках українсько-угорського

транскордонного економічного співробітництва, на двосторонньому рівні визначені наступні:

- у сфері запобігання природним катастрофам:

Одним із найбільш масштабних і довгострокових спільних проєктів, що уже реалізується сторонами, є „Програма комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиса”.

Успішне виконання цієї програми потребує подальшої тісної координації спільних дій сторін. Тому готуються матеріали для прийняття українсько-угорського міжурядового документу стосовно спільного проєктування, фінансування та будівництва окремих протипаводкових об’єктів, у тому числі, із залученням коштів ЄС.

- у енергетичній сфері:

Проєкти, спрямовані на розвиток гідроенергетики в Закарпатській області, зокрема підготовки спорудження каскаду ГЕС на р. Тиса

Учасниками проєкту є угорська корпорація “Систем-консалтінг” та ВАТ “Укргідропрект” (Харків). Проєкт включає також питання реконструкції Терєбля-Ріцької ГЕС. Для додаткового вивчення низки питань стосовно будівництва каскаду ГЕС на українській ділянці р. Тиса вже створена спільна робоча група.

- у сфері розбудови міжнародної транспортної інфраструктури:

Найбільш перспективним є проєкт розвитку сітки автомобільних шляхів у суміжних прикордонних областях України і Угорщини в рамках спорудження 5-го пан’європейського транспортного коридору.

Втім, цей проєкт, з урахуванням наявних унікальних можливостей, має значно ширше і комплексне значення. Існують об’єктивні передумови для спільного створення на українсько-угорському кордоні та в прикордонному регіоні в цілому справжнього міжнародного суходільного порту європейського значення.

- залізниця – розбудовані вантажоперевалочні комплекси Чоп-Захонь та Чоп-Батьово й сьогодні відповідають

європейському рівню; на залізничній лінії, яка з'єднує Західну Європу з Далеким Сходом, тут стикаються широка й вузька колії, а це пов'язано з обов'язковою зупинкою, складуванням й перевантаженням товарів; можлива практично безмежна інтенсифікація руху, проте використання потенціального обсягу міжнародних перевезень сьогодні не досягає 10%.

- автошляхи – мережа автодоріг у регіоні сьогодні ще недостатньо розвинута, однак у другій половині цього десятиріччя буде здано до експлуатації – як частина головної автотраси Трієст-Київ – автотраса М3, південна частина якої з'єднається з логістичним центром.
- водне сполучення – поки що не розбудовано; комітет з питань індустріального розвитку ООН вивчав тут можливість руху кораблів і визнав, що на цьому відрізку Тиси рух можливий за умови невеликого підняття рівня води; з огляду на екологічні вимоги, обсяг перевезень вантажів кораблями на внутрішніх водах у майбутньому зростатиме; місто Чоп має дозвіл на спорудження річкового порту.

Українські вчені-економісти вважають, що унікальні можливості перетворюють цей регіон у крупний суходільний порт разом з усіма послугами, які тільки можуть надаватись. Цей комплекс відрізняється від морського порту лише тим, що саме роль регіону Захонь-Чоп, як суходільного порту, залежить не від рішення однієї країни. Основною умовою його бездоганного функціонування є домовленість між двома та більше сторонами та їх тісне співробітництво. Якщо будь яка із сторін не дасть згоду на здійснення проекту, й не зробить усе для його функціонування, то можливість спільного отримання прибутку може перетворитися у спільні збитки. Необхідно усвідомити, що односторонній розвиток прикордонного регіону є зайвим вкладенням джерел, оскільки ефективність капіталовкладень за відсутності фактичної участі з боку іншої сторони підлягає сумніву.

Інші спільні міжрегіональні проекти транскордонного співробітництва Закарпатської та Саболч-Сатмар-Берегської областей, що знаходяться у стадії реалізації та мають важливе значення, наступні:

- відкриття для вантажних перевезень автомобільного КПШ Лужанка-Берегшурань, для чого угорській стороні потрібно здійснити реконструкцію мосту через р. Тиса в районі міста Вашарошнамень, а українській стороні здійснити будівництво об'їзної дороги в районі міста Берегове;
- реалізація проекту по збору та утилізації твердих відходів на території водозбору р. Тиса;
- створення інституційної бази спільного розвитку, зокрема спільного регіонального туристичного центру.

Сторони мають намір здійснити всі заходи щодо залучення для потреб реалізації цих проектів фінансових ресурсів ЄС, зокрема тих, що передбачені програмою INTERREG.

У туристичній сфері, з українського боку учасниками “Ниредьгазської ініціативи” є Центр українсько-угорського регіонального розвитку (м.Ужгород), який з січня 2005 року разом із Республіканською спілкою сільського та агротуризму Угорської Республіки реалізують проект розвитку зеленого та сільського туризму в Закарпатській області. Також проводиться спільна робота на наступних пріоритетних напрямках:

- співпраця між окремими областями, містами та регіональними туроператорами;
- підготовка кадрів для туристичної індустрії;
- розвиток зеленого та сільського туризму;
- розвиток молодіжного туризму.

В Закарпатській області в 2007 році нараховувалися 242 українсько-угорські підприємства. За видами економічної діяльності угорські інвестиції спрямовані так: у промисловість – 66,2%, торгівлю – 9%, будівництво – 2,7%, сільське господарство, мисливство та лісове господарство – 2,2%, діяльність готелів та ресторанів – 2,4%, діяльність транспорту та зв'язку –

1,2% тощо. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу з Угорщиною склало в 2007 році 19,4 млн. дол. США [489].

Посилена увага Угорщини і України до активізації транскордонного співробітництва в умовах членства країни в ЄС пояснюється тим фактом, що цей вид співпраці відкриває значні можливості в плані використання фінансової підтримки регіонального розвитку Євросоюзу. Беручи до уваги той факт, що на сьогодні значна маса євросоюзних програм підтримки концентрується на кордонах розширеного ЄС, повноцінне функціонування такого виду співробітництва сприятиме більш широкому доступу сторін до євросоюзного фінансування спільних проектів у всіх сферах господарського та соціально-культурного життя.

У рамках Програми Сусідства “Україна-Угорщина-Словаччина”, в Закарпатській області спільно з угорськими партнерами реалізуються 6 проектів. Серед них – створення інформаційно-туристичних центрів у містах Берегово та Ужгород, розробка та впровадження транскордонної програми медико-соціальної реабілітації на базі обласної дитячої клінічної лікарні, розробка комплексного українсько-угорського підходу до спільних протипаводкових заходів, дослідження стану використання біомаси в прикордонному регіоні. Восени 2007 року було завершено другий тур подачі заявок в рамках цієї програми загальним кошторисом для українських аплікантив – 2,5 млн. євро.

Аналіз стану українсько-угорського транскордонного співробітництва засвідчує наступне:

- існує спільна зацікавленість сторін у налагодженні співпраці з реалізації конкретних проектів на засадах спільної концепції, з широкого спектру питань транскордонного та прикордонного співробітництва, зокрема, у сферах енергетики, туризму, охорони навколишнього середовища, розвитку прикордонної та транспортної інфраструктури тощо;
- органами влади прикордонних регіонів УР і України розроблені програми та конкретні проекти для їх спільної

реалізації на коротко- та середньострокову перспективу, визначені пріоритети щодо послідовності їх реалізації.

Проте, успішність виконання цих програм та проектів значним чином залежить від належного фінансового забезпечення не лише за рахунок малопотужних регіональних і локальних бюджетів прикордонних областей, але й за участі центральних державних органів і бюджетів України та УР. Узгоджених дій сторін як на регіональному, так і міжурядовому рівні, а також погоджених кроків у рамках відповідних органів Євросоюзу вимагає широкомасштабне залучення фінансових ресурсів ЄС, у тому числі з Програми сусідства Україна-Угорщина-Словаччина на 2007-2013 роки для розвитку українсько-угорської транскордонної співпраці.

Рада Європи, Європейська Комісія та інші керівні загальноєвропейські структури позитивно оцінюють результати майже півтора десятилітньої діяльності Карпатського єврорегіону, як важливого чинника безпеки і стабільності в Центральній Європі. Особливо продуктивною вважається роль єврорегіону в запобіганні міжнаціональним конфліктам та сприянні збереження національної самобутності етнічних спільнот на суміжних прикордонних територіях.

Утім, і після розширення Євросоюзу в 2004 і 2007 роках певні етнополітичні проблеми в Карпатському єврорегіоні продовжують існувати. Зокрема, щодо становища багаточисельної угорської національної меншини в Румунії і Словаччині, розв'язання циганського (ромського) питання у всіх державах єврорегіону, русинсько-українського поділу в Словаччині, Польщі та Україні тощо. Нові проблеми у транскордонних зв'язках етнічно споріднених спільнот єврорегіону виникли після вступу Польщі, Словаччини та Угорщини з 20 грудня 2007 року до "Шенгенської зони". Тому необхідним є моніторинг та фундаментальне наукове вивчення взаємозв'язку процесів становлення і розвитку європейської та національної ідентичності в Карпатському єврорегіоні.

Закарпатська область виступала одним із активних ініціаторів і засновників створення Карпатського євро регіону в 1993 році. Після розширення ЄС керівними загальноєвропейськими структурами Карпатський євро регіон визначено експериментальним у контексті ефективності здійснення Європейської Політики Сусідства (ЄПС) Євросоюзом щодо його нових східних сусідів. ЄС впродовж бюджетного періоду 2007-2013 років планує направити на підтримку ініціатив Карпатського євро регіонального об'єднання до 500 млн. євро, в тому числі 10% цієї суми спрямовується українській стороні. З квітня 2007 року в порядку ротації Закарпатська область головує в Раді Карпатського євро регіону і може зіграти вагомую координуючу роль в інтенсифікації співробітництва та ефективному залученню європейських коштів для реалізації конкретних масштабних транскордонних проєктів.

Разом з тим, подальшому зростанню консолідуючої і координуючої ролі прикордонного Закарпаття в системі співробітництва учасників Карпатського євро регіону сприяє також комплекс етнополітичних чинників, до яких варто віднести поліетнічний склад населення області, де етнічно представлені національними меншинами народи всіх межуючих з Україною на заході пост-соціалістичних держав, багатовікові традиції толерантного співіснування та міжнаціональної злагоди різноманітних етнічних спільнот на цій прикордонній території, ефективно діюча система захисту прав і гарантії національно-культурного розвитку всіх етносів, розвинута сітка міцних культурно-духовних і загалом міжнародних гуманітарних зв'язків, білігнівз і навіть полімовність багатьох мешканців прикордоння тощо.

Як підкреслюють спеціалісти, в євро регіональних об'єднаннях прискорюються процеси національного самоусвідомлення та європейської ідентичності представників націй, національних меншин і етнічних груп, які мешкають на прикордонних територіях суміжних країн. Відбувається дифузія етноспільнот, взаємопроникнення і взаємозбагачення культур, цивілізаційна інтеграція. Інтегровані євро регіональні спільноти запобігають

виникненню не лише міжнаціональних конфліктів, але й конфліктів на цивілізаційних розломах.

Разом з тим, розширення Євросоюзу, Європейська Політика Сусідства ЄС та формування „Європи регіонів” мають вельми суперечливі наслідки для розвитку міжнаціональних відносин як на прикордонних, так і інтегрованих транскордонних територіях. Нові розмежувальні лінії деструктивно впливають на взаємодію етнічно споріднених спільнот, ускладнюють насамперед взаємозв'язки деяких національних меншин з материнським народом, формують небажаний стереотип меншовартості в одноплемянників поза межами ЄС, штучно поділяють етноси на „вищий” вро ре – в країнах-членах ЄС і „нижчий” – у державах – безпосередніх сусідах ЄС тощо. У цьому контексті, сврорегіональна інтеграція представляється досить ефективним знаряддям для запобігання таким та іншим етнополітичним і етнопсихологічним „травмам” та формування в поліетнічного населення сврорегіону відчуття приналежності до європейської цивілізації і Об'єднаної Європи.

Особливої уваги заслуговує моніторинг міжетнічних відносин органами місцевого самоврядування в державах Карпатського регіону. Аналізу цього питання було присвячено науково-практичне дослідження науковців Ужгородського відділу Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України разом з колегами Інституту суспільних наук Словацької Академії наук та Дебреценського Університету Угорщини. Результати дослідження опубліковано спеціальному у виданні за 2002 рік [366].

Важливим завданням роботи органів місцевого самоврядування держав прикордонні адміністративно-територіальні одиниці, яких входять до міжнародної асоціації Карпатський сврорегіон – Словацької Республіки, України, Республіки Польща, Угорської Республіки та Румунії, є забезпечення міжнаціональної злагоди та гарантія прав розвитку і збереження етнічної самобутності представників національних меншин. Одним із

ефективних засобів і методів практичної реалізації цього завдання органами місцевого самоврядування є використання моніторингу міжетнічних відносин.

Моніторинг – від латинського слова “monitor” – “предостерегающий” (рос.). Моніторинг міжетнічних відносин, тобто, стосунків між національностями, у дещо стислому викладі, – це система науково обґрунтованого, кваліфікованого і професійно здійснюваного постійного спостереження за проблемами і станом повсякденних відносин між представниками та групами різних національностей, які проживають на території юрисдикції органу місцевого самоврядування. Моніторинг реалізується для превенції виникнення будь-якої напруги у стосунках між представниками різних національностей, гармонізації відносин між ними і забезпечення рівності і реалізації на практиці прав представників як державотворчих народів, так і національних меншин.

Таке явище як мультикультурність – виключно позитивний момент який загалом характерний для розвинутого європейського суспільства. Об’єктивно воно створює сприятливі умови для практичної реалізації заходів органів місцевого самоврядування у сфері міжнаціональних відносин. Таким чином, від діяльності органів місцевого самоврядування майже у вирішальній мірі залежить успішність реалізації етнополітики в державах, прикордонні адміністративно-територіальні одиниці яких входять до складу Карпатського євросерегіону.

Водночас, система міжетнічних відносин не є статичною і застиглою. Вона динамічно розвивається, в ході чого виникають принципово нові проблеми, на які державні органи повинні негайно реагувати і виробляти конкретні ефективні заходи з розв’язання цих проблем та недопущення переростання суперечностей у протистояння або і конфлікти. Тобто, навіть у силу постійного розвитку і змін в системі міжетнічних відносин слід рахуватися із неминучим виникненням складних вузлів проблем, які вирішувати необхідно оперативно і результативно.

Висновки до четвертого розділу

Таким чином, українсько-угорське співробітництво в етнополітичній сфері має різноплановий, але цілісний і комплексний характер. Воно здійснюється на всіх рівнях міждержавних взаємин – від центрального до регіонального і локального. При цьому співробітництво охоплює різноманітні сфери – від захисту прав національних меншин до господарської співпраці та координації соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Поступово поглиблюється міжрегіональна співпраця та формування основ транскордонного (прикордонного) українсько-угорського регіону, а також мультикультурних і поліетнічних єврорегіональних спільнот.

Україна та Угорщина були першими з-поміж постсоціалістичних країн, які розпочали міждержавне етнополітичне співробітництво, передусім у сфері захисту прав національних меншин.

Ефективним інструментом координації взаємодії двох держав у сфері гарантії прав національних меншин стала спеціальна змішана українсько-угорська міждержавна комісія, яка продуктивно працює і на сучасному етапі.

Продовжують однак існувати і певні етнополітичні проблеми, які дещо ускладнюють двосторонню співпрацю, наприклад, автономістські тенденції в угорському середовищі Закарпаття, розмежування культурно-національних товариств угорців тощо.

Переборення згаданих та інших етнополітичних негативів цілком можливе координацією дій та спільними зусиллями української і угорської сторін, спрямованими на прискорення комплексного соціально-економічного, інфраструктурного, екологічного, культурного та іншого розвитку суміжних прикордонних територій двох країн.

У цілому варто вважати роль самоврядування найбільш вагомою і одною із головних у регулюванні системи міжетнічних відносин на регіональному і місцевому рівні у країнах, прикордонні адміністративно-територіальні одиниці яких входять до Карпат-

ського єврорегіону. Це обумовлено тим, що, по-перше, виходячи навіть із місця і ролі самоврядування у структурі державної влади, саме органи самоврядування найбільше з-поміж всіх державних органів наближені до конкретного громадянина, в тому числі представника національних меншин, так як представляють територіальні – регіональні і місцеві самоврядні громади (спільноти). По-друге, реалізація загальнодержавної етнополітики де факто здійснюється через практичну роботу нижчих (первинних) ланок державної влади, складовою і провідною частиною яких є органи місцевого самоврядування. По-третє, самоврядування у всіх країнах Карпатського регіону відноситься до системи законодавчої влади, тому у владній ієрархії на місцевому і регіональному рівні має навіть пріоритет перед органами державної виконавчої влади (адміністрацією) та значно ширші компетенції, в тому числі і у сфері регулювання міжнаціональних відносин. Причому загальною тенденцією розвитку на сучасному етапі в усіх країнах Карпатського регіону є перерозподіл владних компетенцій на користь органів самоврядування. Зміцнення ролі територіальних спільнот (громад), інтереси яких і представляють органи самоврядування є і важливою тенденцією загальноєвропейського розвитку та демократизації суспільства загалом.

ПІСЛЯМОВА

Дослідження розвитку українсько-угорських міждержавних відносин в контексті аналізу етнополітичної складової зовнішньої політики двох сусідніх держав є надзвичайно важливою і актуальною науковою темою. У монографії аналіз розвитку співробітництва між Угорською Республікою і Україною здійснено з позицій політичного реалізму, отже, основними мотивами поведінки держав на міжнародній арені вважаються національні інтереси, що лежать в основі їх зовнішньополітичної стратегії.

1. На українсько-угорські стосунки на межі ХХ-ХХІ століть, значний вплив мали процеси, пов'язані із зміною геополітичного становища Угорської Республіки та України внаслідок розширення Євросоюзу на Схід та демократичних перетворень в Україні, започаткованих Помаранчевою революцією, що обумовило пріоритет взаємодії двох держав на євроінтеграційному напрямку. На сьогодні між країнами розгорнувся інтенсивний двосторонній політичний діалог на вищому державному рівні, що дозволило перейти в зовнішньополітичних стосунках між Україною та Угорщиною від декларацій до конкретної координації кроків та вироблення спільних позицій на міжнародній арені.

2. Політика Угорщини щодо України після розширення Європейського Союзу в 2004 і 2007 роках та перетворення українсько-угорського кордону в складову частину нових східних кордонів ЄС продовжує базуватися на трьох основних пріоритетах угорської зовнішньої політики: загальноєвропейська і євроатлантична інтеграція; добросусідські відносини; турбота про угорську національну меншину за кордоном. Ці зовнішньо-

політичні пріоритети Угорщини закріплені і на довгостроковий період – до 2020 року в новому концептуальному документі “Стратегії зовнішніх зв’язків Угорщини”.

3. На сьогодні сформувався так звана стратегія економічного “повернення” Угорщини в Україну, яка має декілька напрямів і рівнів. По-перше, це подальше розширення угорсько-українських зовнішньоекономічних зв’язків на загальному міждержавному рівні. Особливої динаміки на межі ХХ-ХХІ століть набрало українсько-угорське економічне співробітництво. Прагматичний підхід Угорської Республіки до розвитку співробітництва з Україною в рамках нової “східної політики” угорської держави, найбільшим чином, проявляється у сфері зовнішньоекономічних зв’язків. Угорська сторона в господарських стосунках з Україною передусім керується низкою конкретних економічних інтересів різноманітного рівня – від загальноєвропейського і загальнодержавного до комерційно-корпоративного.

По-друге, відбувається суттєва інтенсифікація угорсько-українського співробітництва на рівні регіонів, яка комплексно здійснюється наступним чином: а) уряди УР і України звертають більшу увагу на залучення до участі в міждержавних двосторонніх економічних зв’язках потужних, високорозвинених індустріальних регіонів своїх країн; б) формується система безпосереднього економічного співробітництва регіонів Угорщини і України; в) посилюється транскордонна співпраця прикордонних регіонів двох держав. По-третє, в політиці розвитку і поглиблення зв’язків Угорщини з Україною присутні також і етнополітичні інтереси.

4. У центральноевропейських державах – нових членах ЄС, які межують з Україною на заході, насамперед в Угорщині, а також Польщі, Словаччині та Румунії на сучасному етапі уже виразно помітні нові тенденції як у розвитку міжнаціональних відносин, так і в формуванні та здійсненні державної етнонаціональної політики у внутрішньому і зовнішньому вимірах. Загальним позитивом етнічних процесів у Центральній Європі

на межі другого і третього тисячоліть є завершення консолідації державотворчих націй і поступове формування елементів та системи цивілізованого мультикультурного суспільства в країнах регіону. Упродовж попередніх років поліетнічна за складом населення Центральна та Східна Європа впевнено уникла загрози “балканізації” на основі міжетнічних конфліктів.

Державну етнонаціональну політику нових демократій центральноєвропейського регіону, починаючи з першого етапу новітнього державотворення – з межі 1980-1990-х років пріоритетно визначали інтереси титульної нації, політичними виразниками яких нерідко були правлячі сили, схильні до національної виключності – правоконсервативні коаліції і уряди в Угорщині, Польщі, Румунії та націоналпопулістські – у Словаччині.

5. Утвердження нових незалежних держав у Центральній та Східній Європі не лише на громадянському, але й частково на національному принципі породило у відповідь на зростання інтегрованого націоналізму державотворчої нації прискорення процесу етнічної самоідентифікації і згуртування національних меншин та захисну націоналістську реакцію з їх боку щодо титульної нації.

Специфікою етнічної ситуації та міжнаціональних відносин у країнах Центральної та Східної Європи є те, що найбільші національні меншини на їх території мають поряд державу материнського народу і можуть сподіватися на її підтримку в справі збереження національної самобутності і захисту прав національних меншин, а це разом з іншим підносить етнополітичні питання на рівень системи міждержавних стосунків.

6. Вступ країн Центральної та Південно-Східної Європи до ЄС і НАТО, крім загального геополітичного позитиву, має однак і суперечливі етнополітичні наслідки. Зокрема, нові бар’єри – східні “шенгенські” кордони Євросоюзу жорстко відділять національні меншини західних областей України від їх європейовних материнських націй, що породжує у меншин етнопсихологічний стереотип меншовартості або другосортності і бажання з’єднатися

з одноплемінниками в ЄС. Наслідками дії цих стереотипів може бути: зростання міжнародної етнотеміграції, особливо виїздів на постійне місце проживання у країни-члени ЄС (насамперед, Угорщину, Словаччину, Польщу); вимоги пільгового візового режиму для в'їзду-виїзду в країну материнської нації або отримання від цієї держави нормативно закріпленого спеціального статусу "закордонної" меншини (чи подвійного громадянства) тощо.

Комплекс етнополітичних проблем, пов'язаних із становищем національних меншин в Україні, материнські народи яких мають по сусідству незалежні держави, в тому числі угорської, стає вагомим фактором розвитку стосунків України із центральноєвропейськими державами та ЄС у цілому. Не допустити негативного впливу цього чинника на міжнародні відносини здатна виважена державна етнотнаціональна політика та міждержавне співробітництво у сфері гарантії і реалізації прав національних меншин.

7. Угорщина та інші сусідні з Україною країни Центральної Європи не стимулюють еміграцію представників національних меншин до держав материнського народу, а намагаються шляхом політичної, фінансової та іншої підтримки, навпаки, закріпити їх в місцях компактного проживання на українській території. Зокрема, на це спрямовані насамперед, закони Угорщини і Словаччини про закордонних угорців та словаків, що свідчить про прагнення сусідніх держав зберегти етнічну присутність в Україні і впливати через етнічно споріднені меншини на внутрішньоукраїнські процеси та міждержавні відносини.

8. Передумовами для вступу країн Центральної Європи до ЄС і НАТО були і проблеми реалізації прав національних меншин, ліквідації міжетнічних спорів та недопущення загрози виникнення етнічних конфліктів, а також розвиток добросусідських відносин з усіма межуючими державами.

Однак, на нашу думку, слід передбачити ефект так званої "подвійної етнополітичної хвилі", яка накопиться на Україну із західного напрямку. Зрозуміло, що Об'єднана Європа категорично не допустить продовження існування старих або появу нових вузлів

міжетнічної напруги у державах Центральної Європи і тут, ймовірно, встановиться відносна міжнаціональна злагода, отже: по-перше, епіцентри потенційних етноконфліктів можуть поступово пересунутися далі на Схід, в тому числі на територію України; по-друге, загальноєвропейські інституції значно менше перейматимуться становищем національних меншин у інтегрованій Центральній Європі, а сконцентрують свою увагу на моніторингу і контролі ситуації в сфері міжнаціональних відносин та гарантії прав меншин в Україні, а окремі центральноєвропейські держави – нові члени ЄС проявлятимуть посилену “турботу” про своїх одноплемінників на українській території навіть уже від імені ЄС у цілому.

9. Угорська Республіка і Україна на сучасному етапі мають дещо відмінний національний склад населення. Україна – багатонаціональна держава, із значними за чисельністю національними меншинами і етнічними групами, а Угорщина – майже мононаціональна країна з домінуванням угорського етносу і незначною питомою вагою національних меншин та відносно невеликою кількістю їх представників. Відповідно, державне регулювання системи стосунків між етноспільнотами з метою досягнення міжнаціональної злагоди в Україні та Угорщині є відмінним. Певну різницю в сучасній українській і угорській державній етнонаціональній політиці породжують і більш швидкі темпи та результативніші наслідки системної суспільної трансформації попередніх років в Угорщині, ніж в Україні, різний геополітичний статус двох держав, зокрема приналежність Угорської Республіки до ЄС і НАТО, за поки що геополітичної невизначеності української держави та низка інших вагомих чинників і диференціалів.

10. Проблема етноспільнот в українсько-угорському міждержавному співробітництві має взаємопов’язаний зовнішньополітичний і внутрішньополітичний вимір.

По-перше, Україна і Угорщина здійснюють державну етнонаціональну політику на визнаних загальноєвропейських принципах гарантії прав національних меншин. В Україні та Угорщині існує достатня законодавчо-нормативна база для реалізації

основних прав національних меншин та міжнаціональної злагоди. В обох країнах розроблені і діють спеціальні законодавчі акти щодо національних і етнічних меншин.

По-друге, незважаючи на те, що питома вага представників іншонаціональних, ніж угорці, спільнот в сучасній Угорській Республіці складає лише близько 2% населення, що майже в 15 разів менше, ніж частка представників інших етносів, ніж українці, в Україні, угорський досвід політики щодо національних меншин заслуговує глибокого наукового аналізу з метою застосування його найбільш позитивних моментів в українських реаліях. Значний інтерес для подальшого вдосконалення українського законодавства щодо національних меншин представляє, з-поміж іншого, угорський досвід законодавчо-нормативного обґрунтування і практична реалізація самоврядування національних і етнічних меншин. Зараз в Угорщині представники 13 меншин, в тому числі української реалізують право на етносамоврядування більш, ніж у 1500 населених пунктах та на регіональному і загальнодержавному рівнях.

По-третє, Україні варто враховувати деякі суперечливі чи й негативні явища, які проявилися в угорській практиці етнонаціональної політики, наприклад, спекулятивне використання самоврядних прав національних меншин для "етнополітичного бізнесу". Навіть розвинена політика Угорської Республіки щодо закордонного угорства, в тому числі в Україні містить у собі певні суперечності і протиріччя, що викликано передусім тривалим протистоянням правоконсервативних і лівоцентристських сил на угорській політичній сцені. Його не зовсім бажаними результатами стали розмежування угорських національних меншин в сусідніх з Угорщиною європейських державах та їх політичного і культурно-національного представництва на протилежних політико-ідейних принципах за аналогією із внутрішньополітичним протистоянням в Угорщині.

11. Співробітництво між Україною та УР в етнополітичній сфері займає важливе місце в двосторонніх міждержавних

взаєминах. Особливо вагомим слід вважати досвід українсько-угорської співпраці з гарантії прав національних меншин. Співробітництво в цій області обидві держави розпочали в 1990-ті роки – з самого початку демократичних перетворень і новітньої незалежності. Комплексного характеру набрала і українсько-угорська співпраця на прикордонних територіях. Склалася дієва система транскордонного співробітництва. Україна і Угорщина були ініціаторами створення Карпатського єврорегіону, розробили та реалізують низку концепцій і стратегій спільного розвитку суміжних прикордонних областей.

Україна та Угорщина одними з перших з-поміж європейських постсоціалістичних країн започаткували міждержавну співпрацю щодо взаємного захисту прав національних меншин, яка нерідко оцінюється керівними загальноєвропейськими структурами як цінний приклад ефективного спільного вирішення складних етнополітичних проблем.

Вартий уваги досвід Угорщини з послідовної і предметної підтримки одноплемінників за кордоном, у тому числі на основі положень спеціального закону про закордонних угорців. На жаль, майже аналогічний законодавчий акт України щодо підтримки закордонного українства залишається переважно декларативним, так як мало підкріплений конкретними програмами та їх відповідним фінансуванням з боку української держави.

12. Українсько-угорське співробітництво в етнополітичній сфері має різноплановий, але цілісний і комплексний характер. Воно здійснюється на всіх рівнях міждержавних взаємин – від центрального до регіонального і локального. При цьому співробітництво охоплює різноманітні сфери – від захисту прав національних меншин до господарської співпраці та координації соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Поступово поглиблюється міжрегіональна співпраця та формування основ транскордонного українсько-угорського регіону, а також мультикультурних і поліетнічних єврорегіональних спільнот.

Ефективним інструментом координації взаємодії двох держав у сфері гарантії прав національних меншин є Змішана Українсько-Угорська комісія з питань забезпечення прав національних меншин, яка продуктивно працює і на сучасному етапі. Продовжують однак існувати і певні етнополітичні проблеми, які дещо ускладнюють двосторонню співпрацю, наприклад, автономістські тенденції в угорському середовищі Закарпаття, розмежування культурно-національних товариств угорців тощо. Переборення згаданих та інших етнополітичних негативів цілком можливе координацією дій та спільними зусиллями української і угорської сторін, спрямованими на прискорений комплексний соціально-економічний, інфраструктурний, екологічний, культурний та інший розвиток суміжних прикордонних територій двох країн.

13. Після розширення Європейського Союзу і вступу до нього у 2004 році Угорської Республіки набули подальшого розвитку наступні позитивні тенденції в розвитку українсько-угорського співробітництва в політичній сфері:

- значна активізація співпраці в галузі європейської та євроатлантичної інтеграції, зокрема підтримка угорською стороною стратегії європейської інтеграції України, позиції української сторони у стосунках з ЄС та передача їй євроінтеграційного досвіду УР;
- активна участь Угорщини у формуванні і здійсненні Європейської політики сусідства щодо України, зокрема координуюча роль в Програмі сусідства Угорщина – Україна Словаччина на 2004-2006 рр. та 2007-2013 рр.;
- залучення Угорщиною України до розвитку центрально-європейських інтеграційних процесів, зокрема до участі в якості спостерігача у Вишеградській групі;
- співробітництво у сфері візової політики та запобігання негативним наслідкам Шенгену, зокрема укладення Угорщиною – першою з-поміж держав-членів ЄС угоди з Україною про місцевий (малий) прикордонний рух.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Абетка етнополітолога. / Ю.Римаренко, О. Мироненко та ін. У 2-х томах. – К.: Школяр, 1996.
2. Аграрная реформа в странах Центрально-Восточной Европы и России (1990-2000). – М.: Наука, 2003. – С.49-83.
3. Актуальні проблеми конституційно-правового статусу національних меншин: український та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2007 року. – Ужгород: Ліра, 2007. – 376 с.
4. Алмаші І.М., Алмаші М.М., Бисага Ю.М. Правовий статус корінних народів. – Ужгород, 2004. – 104 с.
5. Алмаші М.М. Захист прав національних меншин в Україні за внутрішньодержавним правом // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. К.: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2003. – С.159-163.
6. Антонюк О. Етнополітичний менеджмент: теоретичне обґрунтування та емпірична реальність // Персонал. – 2007. – №8. – С.4-9.
7. Антонюк О.В. Зовнішньополітичні аспекти взаємодії України з діаспорою: концептуальні підходи // Наукові записки / Збірник. – К.: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, 2000. – Вип. 11. – С.281-289.
8. Антонюк О.В. Формування етнополітики Української держави: історичні та теоретико-методологічні засади: Монографія. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 1999. – 284с.
9. Бабинець І. Становлення українсько-угорських міждержавних відносин (1991–1993 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові

- пошуки і знахідки. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – Виш. 12. – С. 85-94.
10. Балян А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини). – Ужгород: Ліра, 2006. – 325 с.
 11. Барані Б. Роль транскордонних регіонів в інтеграційних зв'язках розширеної Європи // Соціально-економічні дослідження у перехідний період. Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації (Збірник наукових праць). Випуск 2, 2005. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – С.308-313.
 12. Басараб М. Ризики етнічного сепаратизму в сучасній Україні // Дослідження світової політики. Збірник наукових праць. – №19. – 2002. – С.95-102.
 13. Безпосереднє сусідство України з ЄС: закриті кордони чи нові імпульси до співпраці? Матеріали міжнародного „круглого столу” експертів. –Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2002.-190 с.
 14. Берені А. Нормативно-правова основа розвитку і функціонування національних меншин: міжнародні стандарти і українські реалії // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 10. – Ужгород: СМП “Вісник Карпат”, 2004. – С. 97-102.
 15. Берені А. Діяльність угорських національно-культурних товариств на Закарпатті (1991-2002) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 11. – Ужгород: СМП “Вісник Карпат”, 2004. – С. 161-171.
 16. Білан В.М. Сучасний стан угорської меншини в Україні, як приклад розв'язання міжетнічних проблем в регіоні ЦСЄ // Гуманітарний журнал. Дніпропетровськ, 1999.– № 4. – С. 121-126.
 17. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні. Монографія. Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2001. – 354 с.
 18. Борко Ю.А. От европейской идеи к единой Европе. – М, 2003. – 464 с.
 19. Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі / За ред. В.Гудака. – Ужгород, 1997. – 116 с.

20. Будкін В.С. Проблеми і перспективи співробітництва між Європейським Союзом та Україною // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 82–92.
21. Бураковський І.В. Теорія міжнародної торгівлі. – К.: Основи, 1996. – 241 с.
22. Бураковський І.В. Міжнародна торгівля та економічний розвиток країн з перехідною економікою (теоретико-економічний аналіз механізму взаємозв'язку). – К.: К.І.С., 1998. – 209 с.
23. Бусыгина И.М. Стратегия европейских регионов в контексте интеграции и глобализации. – М., 2002. – 75 с.
24. Варга Д. Угорське-українське співробітництво в питанні національних меншин: міжнародний досвід // Стратегічна панорама. – №1-2. – 2001
25. Вибори в Європейському Союзі. За редакцією Д.С.Ковриженка. – К.: ДУС, 2006.
26. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / За заг. ред. Радченка С.В. – К.: Факт, 2003. – 258 с..
27. Газда Л. Концептуальні засади стратегічного планування розвитку прикордонних регіонів (на прикладі регіонів Угорщини та України) // Соціально-економічні дослідження у перехідний період. Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації (Збірник наукових праць). Випуск 2, 2005. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – С.314-331.
28. Гайдош І.Ф. Особливості формування органів національно-культурної автономії за законодавством Угорської Республіки // Актуальні проблеми конституційно-правового статусу національних меншин: український та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2007 року. – Ужгород: Ліра, 2007. – С. 75-81.
29. Гайдош І.Ф. Суспільні сподівання щодо задоволення потреб національних меншин та законодавча діяльність в Україні // Права людини в поліетнічному суспільстві. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2004. – С.15-23.

30. Гайдош І.Ф. Про актуальні проблеми законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні // Правовий статус національних меншин. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 28 травня 2003 р. – Ужгород: Ліра, 2003. – С.12-17.
31. Гальчинський А.С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. К, 2002. – 164 с.
32. Головач А.Й. Угорщина в системі міжрегіональних зв'язків держав карпатського регіону // Carpatica – Карпатика. Випуск 18. – Ужгород: 2002.- С.144-156.
33. Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. – К.: Академія, 1999. – 240 с.
34. Гребенюк Г. Ситуація в Україні й українська націократія // Державність. – 1995. – N 1. – С. 7 – 9.
35. Гузинець Ю.І. Українсько-угорське співробітництво з питань захисту прав національних меншин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Випуск XVI. – Львів. – 2008. – с. 662-667.
36. Гузинець Ю.І. Національні меншини в Україні та Угорщині: порівняльна характеристика // Альманах «Грані». Випуск 5 (61). – Дніпропетровськ: Видавництво «Грані», 2008. – с. 141-145.
37. Гузинець Ю.І. Етнополітика Угорської Республіки щодо закордонних угорців // Наукові записки – Випуск 37. – Київ: Видавництво «Дельта», 2008. – с. 264-271
38. Гузинець Ю.І., Артёмов І. Місце транскордонного співробітництва в реалізації Україною нової політики сусідства з Євросоюзом // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. Випуск 1. – Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (24-25 травня 2007 р.). – Ужгород: Ліра, 2007. – С. 291-307.
39. Дашкевич Я. Національне питання в Україні // Наука і культура. Україна. – К., 1994. – Вип. 28. – С. 6 – 17.
40. Декларація міністрів закордонних справ про співробітництво народів, які проживають в Карпатському євро регіоні // Інформацій-

- ний бюлетень Карпатського сврорегіону. – Лютий-березень 1993 р.-№3.
41. Декларація прав національностей України: Прийнята 1 лист. 1991 р. № 1771 – 12 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 799.
 42. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята 16 лип. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – №31. – Ст.429.
 43. Демони миру та боги війни: соціальні конфлікти посткомуністичної доби. Керівник авт. кол. Макеєв С. – К.: Політична думка, 1997.
 44. Дергачов О.П. Глобалізація та деякі проблеми національного розвитку країн Центрально-Східної Європи: випадок України // Наукові записки / Збірник: К.: ІГОЕНД, 2002. – Вип. 20. – С. 182-189.
 45. Дергачов О.П. Розширення ЄС: нова геополітична ситуація для України. / Національна безпека і оборона. – 2001, № 11. – С. 52-54.
 46. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва України на 2007-2011 роки.
 47. Державний Комітет статистики України www.ukrstat.gov.ua
 48. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями // Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (версія українською мовою). – Братислава, 1999.- С. 144-148.
 49. Долішній М., Вовканич С. Глобалізація і регіональні детермінанти ренаціоналізації // Регіональна економіка. – 2001. – №3. – С.7–16.
 50. Дорош Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: рік 2002 – завершення трансформації // Регіональні студії (випуск № 5) // Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2002.
 51. Доручення Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2007 р. №33838/4/1-07 „План заходів з реалізації положень Протоколу XIII засідання Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин

52. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: уроки для України. – Мукачево, 30-31 жовтня, 2003. – Національний інститут стратегічних досліджень, Закарпатський філіал, Фонд Фрідріха Еберта. Аналітичні оцінки. – Ужгород, 2003. – 136 с.
53. Етнічні меншини Східної та Центральної Європи. Компаративний аналіз становлення та перспективи розвитку. – К.: Інтел, 1994 – 208 с.
54. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – с.461.
55. Етнополітика в Україні. Документи та матеріали. – К.: Фенікс, 1998.
56. Європейська Конвенція з прав людини.Свобода вираження поглядів: Довідник з українського та європейського інформаційного законодавства / Укл.В.Ф.Іванов, Ю.Є.Зайцев. – Київ: Центр вільної преси,2002. – 518 с.
57. Європейська Рамкова Конвенція про Транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. – Текст українською мовою. – Страсбург: Рада Європи, 1995. – 35 с.
58. Європейська Хартія про місцеве самоврядування // Місцеве самоврядування. – 1997. – №1 – 2 (3). – С. 90 – 94.
59. Євтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – К.:Фенікс, 1997.
60. Євтух В.Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. – К.: Стилос, 2001. – 204 с.
61. Єрьомін А. Референдум не відбувся через низьку явку // <http://www.wz.lviv.ua/pages.php?ac=arch&atid=35690>
62. Желицки Б.Й. Венгрия в системе центральноевропейских социально-экономических преобразований начала 90-х годов XX в. (попытка сравнительного анализа) // Постреволюционная Восточная Европа: экономические ориентиры и политические коллизии / Отв. ред.Ю.С.Новопашин. – М.: ИСБ РАН, 1995. – С.70-97.
63. Желицки Б.Й. Многопартийность и политическая панорама в современной Венгрии // Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов / Отв. ред. Ю.Ф.Зудинов. – М.:ИСБ РАН, 1997. – С.55-94.

64. Задорожній О. Україна-Угорщина: міст до наступного тисячоліття. – К.: Парламентське видавництво, 2001. – 336 с.
65. Закон Угорської республіки №LXII 2001 року про угорців, які проживають у сусідніх країнах // Угорщина на шляху до Шен гену для України: Матеріали міжнародного “круглого столу” експертів (м.Ужгород, 1-3 листопада 2001 року) / Національний інститут стратегічних досліджень, Закарпатський філіал. – Ужгород: Видво В.Падяка, 2001.
66. Закон України “Про транскордонне співробітництво” 24 червня 2004 року. № 1861IV.
67. Закон України “Про внесення змін до Конституції України” № 2222-15 // <http://www.rada.kiev.ua>
68. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”. 21 травня 1997 року, №280/97 // <http://www.rada.kiev.ua>
69. Закон України від 25 червня 1992 року Про національні меншини в Україні // Відомості Верховної Ради України. –1992. – №36.
70. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”// <http://www.rada.kiev.ua>
71. Закон України про правовий статус закордонних українців // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №25. – Ст.343.
72. Закордонне українство: утвердження української присутності у світі. Матеріали міжнародної – науково практичної конференції 14-15 травня 2008 року. – Ужгород: Ліра. – 380 с.
73. Звіт з діяльності Товариства Української Культури в Угорщині (ТУКУ). Серпень 2006 р. – червень 2007 р.
74. Зеленько Г.І. “Політична “матриця” громадянського суспільства: досвід країн Вишеградської групи та України”. – К.: Знання України, 2007. – 336 с.
75. Зовнішня політика України – 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети. Щорічник під реакцією професора Г.М. Перепелиці. – Київ, 2007 р. – 201 с.
76. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы / Пер. с англ. Ласло Контлер. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.

77. Ілько І., Кіш Є., Лендьел М. Європа регіонів на початку XXI століття. Майбутнє регіональної політики у країнах Центральної та Східної Європи. – Ужгород: Ліра, 2001.
78. Ілько І., Палінчак М., Лендьел М. Карпатський єврорегіон як модель регіонального співробітництва у Центрально-Східній Європі. – Ужгород: Карпатський фонд-IREX, 1998.
79. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник. – Ужгород: Закарпатське облстатуправління, 2004. – 22 с.
80. Інформаційний Бюлетень. Спецвипуск “Реалізація в Закарпатській області положень Протоколів Міжурядових комісій з питань забезпечення прав національних меншин”. Відділ у справах національностей Закарпатської Обласної Державної Адміністрації. – Ужгород: Ліра, 2007.
81. Інформаційний Бюлетень. Спецвипуск. Відділ у справах національностей Закарпатської Обласної Державної Адміністрації. – №17. – Ужгород: Ліра, 2008.
82. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо функціонування євро-регіонів та перспектив транскордонного співробітництва України з іншими країнами – членами Європейського Союзу до парламентських слухань на тему: “Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва”. – травень, 2007 р.
83. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред Л.Зашкільняка.- Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001.– 660 с.
84. Карпатський Єврорегіон – Carpatian Euroregion. – Ужгород: Карпатський фонд, 2001. – 16 с.
85. Картунов О. Головні віхи становлення етнологічної думки // Політол. читання: Укр.-канад. щоквартальник – К., 1994. – № 4. – С. 190-250.
86. Картунов О.В. Проблеми національно-державного відродження України // Вісн. міжнар. відносин. – К., 1993. – Вип. 1. – С. 33-50.
87. Картунов О.В. Вступ до етнополітології: Науково-навчальний посібник. – К., 1999. – 300 с.

88. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
89. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе // Логос.- 2003. – №6. – С.67-116.
90. Кіш Є. За програмою сусідства. Транскордонне співробітництво України після східного розширення Європейського Союзу // Політика і час. – МЗС України. – Київ. – №12. – 2004. – С.27-34.
91. Кіш Є. Міжнародно-правовий вимір захисту прав національних меншин (двосторонні відносини України та Угорщини) // Закордонне українство: утвердження української присутності у світі. Матеріали міжнародної – науково практичної конференції 14-15 травня 2008 року. – Ужгород: Ліра. – С.313-322.
92. Кіш Є. Політична трансформація в Угорщині в контексті загальноєвропейської інтеграції на зламі тисячоліть // Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: [Кол.моногр.] / За ред. Ф.М.Рудича. – К.: МАУП, 2002. – С.293-308.
93. Кіш Є. Регіональний вимір зовнішньої політики України // Українознавство. Науково-дослідний інститут українознавства. – Київ, 2008. – №1. – С.105-109
94. Кіш Є. Розвиток контактів між людьми та питання етнічних меншин у відносинах між Україною та Угорщиною // Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноевропейськими сусідами. Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень “ЄвроРегіо Україна” – Київ: КІС, 2004. – С.183-193.
95. Кіш Є. Транскордонне співробітництво України у новій системі європейської політики // Соціально-економічні дослідження в перехідний період (Збірник наукових праць)/НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2005. – Вип.2(52). – С.299-308.
96. Кіш С.Б. Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості та пріоритети у ХХІ столітті. – Ужгород: Ліра, 2003. – 124 с.
97. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції. Монографія / Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.

98. Кіш С., Шолох Ю.М. Стратегічний вимір співробітництва між прикордонними регіонами в Центральній Європі // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Міжрегіональне співробітництво: стан та перспективи (Збірник наукових праць)/НАН України. Інститут регіональної політики. – Вип.4(66). – Львів, 2007. – С.113-123.
99. Кіш Т., Остапець Ю. Партії і вибори в Угорщині: 1990-1998 рр. // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16. Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної і Південно-Східної Європи. – Ужгород: УжНУ, 2002. – С.257-274.
100. Клайзнер А.М. Колізії, що виникають в результаті розбіжностей у кодифікації національностей різних держав // Актуальні проблеми конституційно-правового статусу національних меншин: український та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2007 року. – Ужгород: Ліра, 2007.
101. Коваль О.А. Міжетнічні конфлікти у контексті національної безпеки України: теоретичні аспекти // Стратегічна панорама. – 2000. – №3-4. – С.80-85.
102. Ковальова О.О. Стратегія євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. – 340 с.
103. Ковач М.М. Проблеми конституційно-правового статусу національних меншин в Україні // Актуальні проблеми конституційно-правового статусу національних меншин: український та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2007 року. – Ужгород: Ліра, 2007. – С.94-95.
104. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. Монографія. – Харків: Фоліо, 2003. – 240 с.
105. Консолідовані договори ЄС. – Київ: Port-Royal, 1999.
106. Конституції нових держав Європи та Азії. – К.: Українська Правнича Фундація “Право”, 1996.
107. Конституція Республіки Угорщина // Конституції нових держав Європи та Азії. – К.: Українська Правнича Фундація “Право”, 1996. – 544 с. – С. 307 – 339.

108. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Закони України. Т.10. -К., 1997. -С. 5-40. <http://www.rada.kiev.ua>
109. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – М.: Право, 1995. – Т. 2. – 483 с.
110. Концепція державної етнопонаціональної політики України: (Розвиток українського етносу та національних меншин) // Освіта. – 1996. – 22 трав. – С. 10 – 11.
111. Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 // <http://www.rada.kiev.ua>
112. Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини // Кіш С.Б. Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості та пріоритети у ХХІ столітті. – Ужгород: Ліра, 2003. – С.17-38.
113. Концепція сталого розвитку Закарпаття. – Ужгород: Закарпатська облрада – ЗОДА, 2002. – 69 с.
114. Концепція створення логістичного кластеру на Закарпатті / Кіш Є., Мікула Н. – Ужгород, 2007.
115. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу: Теорія і практика інтеграційного процесу. – К.: Видавничо-поліграф. центр Київський університет, 2002. – 253 с.
116. Кошпель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи. Світова політика. – К.: ФАДА ЛТД, 2001. – 239 с.
117. Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському євро регіоні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – 19-21 квітня 2002 року, м.Ужгород, 2001. – 77 с.
118. Корпай Я. Макростабілізація в Венгрії: політэкономический аспект // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 2.
119. Коротка історія Угорщини. – Ніредьгаза: Полі-Прінт, 1997. – 222 с.
120. Котигоренко В. До питання про концептуальні засади етнопонаціональної політики України // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 20 – 43.

121. Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.
122. Котик В. Етнічний протективізм у зовнішній політиці // Політика і час. – №12. – 2003. – С.78-87.
123. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз). – К.: Вища школа, 1998.
124. Курас І.Ф. Етнополітика: історія і сучасність: статті, виступи, інтерв'ю 90-х років. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1999. – 656 с.
125. Курас І.Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
126. Куц Ю.О. Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект. – Харків: Вид-во ХарПІ УАДУ “Магістр”, 2002.
127. Куц Ю.О. Етноконфлікт: проблема державного регулювання // Актуальні проблеми державного управління. / (ХФ УАДУ) .1999. – №1. – С.42-54.
128. Лазур Я.В. Національно-культурна автономія: поняття, види, особливості правового статусу // Правовий статус національних меншин. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 28 травня 2003 р. – Ужгород: Ліра, 2003. – С.28-34.
129. Лазур Я.В. Деякі порівняльно-правові аспекти правового статусу органів національно-культурної автономії за законодавством деяких країн Центральної Європи // Актуальні проблеми конституційно-правового статусу національних меншин: український та зарубіжний досвід. – Ужгород: Ліра, 2007. – С.96-102.
130. Лазур Я.В. Перспективи розвитку правових засад національно-культурної автономії національних меншин в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – Випуск 4. – Ужгород: Ліра, 2005. – С.88-93.
131. Левенець Ю.А. Національні меншини в Україні на початку ХХ ст. // Національні меншини в Україні в ХХ столітті політико-правовий аспект. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2000. – С.10-50 (співавтори Н.Макаренко, М.Геник).

132. Лендъел М.О. Институалізація процесів регіонального розвитку у країнах Центральної Європи. // Регіональна політика в країнах Європи Уроки для України. – Київ: Логос, 2000.
133. Литвин В.М. Україна: Європа чи Євразія? – К.: Вид. дім “Лі-Терра”, 2004. – 512 с.
134. Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика. – К.: Либідь, 2003. – 176 с.
135. Майборода А.Н. Теория этнополитики в западном обществоведении: структура и принципы исследования. – К.: Наукова думка, 1993. – 228 с.
136. Майборода О. Нація – держава // Мала енциклопедія етнодержавознавства. Відп. ред., кер.авт. колективу Ю.І.Римаренко. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – С.567.
137. Майборода О.М. Політичне русинство: Закарпатська версія периферійного націоналізму. – К.: Видавничий дім “КМ Akademia”, 1999. – 50 с.
138. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Відп. ред., кер.авт. колективу Ю.І.Римаренко. – К., Генеза, Довіра, 1996. – 942 с.
139. Малий прикордонний рух: відповідь на виклики Шенгену. – Матер. міжнар. “круглого столу” експертів, м. Ужгород, 18 жовтня 2007 р. – Ужгород, 2007. – 271 с.
140. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС. – К.: Бланк-Прес, 2004. – С.171.
141. Марков Д. Общественно-политические преобразования в Венгрии // Политическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы. – М.: Эпикон, 1997. – С.33-60.
142. Мармазов В.Є., Піляєв І.С. Україна в політико-правовому просторі Ради Європи: досвід і проблеми. – Київ: Вентурі, 1999. – С.108-109.
143. Мельвіль А. До аналізу демократичного транзиту в Росії (ескіз методології) // Політична думка. – 1998. – №1. – С.3-26.
144. Мельникова І.М., Мартинов А.Ю. Україна в новому геополітичному устрої Центральної та Південно-Східної Європи (90-і роки ХХ ст.) // Україна і Європа // Міжнародні звязки України: наукові

- пошуки і знахідки – Вип. 10. – К.: Ін-і Історії України НАНУ, 2001. – 250 с. – С. 97.
145. Методические материалы по организации приграничного сотрудничества местных и региональных властей Европы. – Совет Европы. – Страсбург, 1995. – 8 с.
146. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія // За ред. Ю.І.Римаренка. – К.: Довіра, 1998. – 912 с.
147. Міжнародні договори. Угорська Республіка www.rada.kiev.ua/laws/pravo/new/country.html
148. Міжнаціональні відносини. Поточний архів Відділу у справах національностей Облдержадміністрації. – Ужгород, грудень 2007 року.
149. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 394 с.
150. Місцеве самоврядування в країнах Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав у 1994 році. Інститут місцевого врядування та державної служби. – Будапешт, 1995. – 254 с.
151. Місцеві вибори в Україні: проблеми правового регулювання // За ред. Ковриженка Д.С. – К.: ФАДА, ЛТД, 2006. – 136 с.
152. Мітряєва С.І. Міжнаціональні аспекти консолідації українського суспільства (на прикладі Закарпатської України) // Стратегічна панорама. – 1999. – №1-2. – С. 122-126.
153. Мітряєва С.І. Національно-культурні товариства Закарпатської області. – Ужгород, 2001. – 162 с.
154. Мітряєва С., Мансветов Ю. Пріоритети етнополітичного розвитку України // УКРАЇНА: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006.
155. Моніторинг дотримання прав національних меншин в Україні // Робочі матеріали, поширені серед учасників “круглого столу” 13 грудня 2002 року, проведеного за підтримки Верховного комісара у справах національних меншин ОБСЄ у 2002 році під егідою Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

156. Нагорна Л.П. Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи. – К.: Інститут національних відносин і політології НАН України, 1997. – 211 с. – С.20-66.
157. Нагорна Л. Національна ідентичність: український феномен в історичній ретроспективі // Розбудова держави, 1997, №7-8. – С.47.
158. Національні меншини України у ХХ ст.: регіональний аспект // Наукові записки ІПіЕНД, за редакцією М.І. Панчука. – №19.
159. Національний склад населення України та його мовні ознаки. (за даними Всесоюзного перепису населення 2001 року). – К.: Держкомстат України, 2003. – 245 с.
160. Нікіпюк В.О. Статус етнопонаціональних меншин (порівняльно-правовий аспект). – К.: Естет, 1996. – 186 с.
161. Оніщенко І.Г. Геокультурні шанси і ризики України. // Міжнародні відносини і національні меншини України: стан, перспективи. – К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 2004. – С.266-276.
162. Основні напрями зовнішньої політики України. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. // Україна на міжнародній арені. – Збірник документів і матеріалів у двох книгах. 1991-1995 рр. – Книга 1. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
163. Остапєць Ю.О., Бабинєць І.І. Суспільно-політичний та духовний розвиток угорської національної меншини Закарпаття (1991-2006 рр.)
164. Панчук М.І. Національні меншини в Україні в ХХ столітті політико-правовий аспект. – К.: Інститут політичних і етнопонаціональних досліджень НАН України, 2000. – 357 с.
165. Панчук М. Політичне русинство в Україні // Політична думка. – 1995. – №2-3. – С.116-122.
166. Панчук М., Калакура О. Національні меншини як об'єкт етнополітичних досліджень // Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? / Збірник. – К.: ІПіЕНД, 2002.
167. Парахонський Б.О. Національні інтереси України. – К.: НІСД, 1993. – 43 с.
168. Пахомов Ю. Н., Крымский С. Б., Павленко Ю. В. Пути и перепутья современной цивилизации. – К., 1998. – 432 с.

169. Перша періодична доповідь України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин // http://www.minjust.gov.ua/files/dopovid_20_04_2007.zip/
170. Підготовка нових членів ЄС – країн-сусідів України – до вступу в Шенген і виклики для України: Матеріали міжнародного «круглого столу» експертів. – Ужгород: Мистецька лінія, 2007. – 112 с.
171. Пірен М.І. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. – К.: УАДУ. – 1999.
172. Повідомлення Європейської Комісії. “Прокладаючи шлях для запровадження нового Інструмента відносин з країнами-сусідами” – Brussels, 1 липня 2003 р. COM(2003) 393 final.
173. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 327 с.
174. Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
175. Політологія посткомунізму. – К.: Політична думка, 1995. – 368 с.
176. Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин. Кабінет Міністрів України. Постанова від 11 червня 1994 р. № 389. – Київ.
177. Постанова Верховної Ради України “Про приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 року” // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У двох книгах. Книга 2.-К. Юрінком Інтер.-1998.-С.387.
178. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 587 “Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів” (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабміну № 270 від 01.03.2003 р. та № 1402 від 04.09.2003 р.). – С.1-5.
179. Поточний архів Закарпатської торгово-промислової палати. – Ужгород.
180. Правовий статус національних меншин. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 28 травня 2003 р. – Ужгород: Ліра, 2003. – 200 с.

181. Примаченко І.В. Центральноевропейська асоціація вільної торгівлі та перспективи участі в ній України // Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С.Філіпенко (кер. авт. кол.). – К.: Знання України, 2004.- С.239-255.
182. Провал референдуму в Угорщині // http://www.ea-ua.info/news.php?news_show_type=1&news_id=1233
183. Програма розвитку сврорегіонів. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. N 587.-С.1-11.
184. Програма розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області на 2003 рік. – Ужгород, 2003.
185. Проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України » // Кримські студії . – 2005. – № 1-2. – С. 6-13.
186. Проект Закону України “Про угорський автономний територіальний округ” // Вісник Берегівщини. – 1992. – 22 лютого.
187. Протокол №2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується між територіального співробітництва.
188. Расширение Европейского Союза: экономические и правовые аспекты. А.Е. Дейнеко, Г.В. Забавский, Ф.А. Дмитракович. – М, 2004.– 336 с.
189. Расширение ЕС на восток: Предпосылки, проблемы, последствия / Ин-т мировой экономики и международных отношений. – М.: Наука, 2003. – 344 с.
190. Регіональна політика Європейського Союзу після його розширення: (експертний аналіз та оцінки) // Регіональна політика Європейського Союзу після його розширення: Аналітичні оцінки / Нац. Ін-т стратегічних досліджень (Закарпатський філіал). Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. – Ужгород: Видво “Ліра”, 2004. – С. 72-76.
191. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євро інтеграційній стратегії України. – Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.). – Ужгород: Ліра, 2007. – 456 с.

192. Римаренко С.Ю. Права нації та права людини: між Сціллою та Харібдою. – К.: Світогляд, 2005. – 78 с.
193. Римаренко Ю.І., Шкляр Л.Є., Римаренко С.Ю. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні проблеми. Підручник: – К.: Ін-т держави і права ім. Корецького. – 2001.
194. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп від 14.12.1999 у справі за кон ституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови // www.ccu.gov.ua/pls/wccu/P000?lang=0
195. Розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації від 01 листопада 2007 року №630. План заходів щодо реалізації положень Протоколу XIII засідання Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин // Інформаційний Бюлетень. Спецвипуск “Реалізація в Закарпатській області положень Протоколів Міжурядових комісій з питань забезпечення прав національних меншин”. Відділ у справах національностей Закарпатської Обласної Державної Адміністрації. – №17, 2008. – Ужгород: Ліра, 2007. С.40-47.
196. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. (11.03.2003) Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту. http://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm
197. Розширення ЄС. Аналітичний щоквартальник. Науковий редактор О.П. Дергачов. – Випуск №1, 2003. – 90 с.
198. Розширення ЄС і Україна: погляд з центрально-європейських країн-кандидатів // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 11. – С. 43-51.
199. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами / Ін-т “ЄвроРегіо Україна”. – К.: К.І.С., 2004. – 378 с.

200. Рудич Ф.М. Магістральні вектори сучасної української зовнішньої політики: спроба політологічного аналізу // Наукові записки / Збірник: К.: ШЕНД, 2001. – Вип. 16. – С. 271-290.
201. Рудич Ф.М. Чи багато влади потрібно владі? (Україна в контексті трансформації політичних структур в країнах СНД і Балтії, Центральної і Східної Європи). – К.: Довіра, 1998. – 142 с.
202. Рудич Ф.М. Політологія.- К.: Ін-т держави і права ім.Корецького НАН України, 2000. – 200 с.
203. Рябопашко Л.І. Правове становище національних меншин в Україні. Монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 484 с.
204. Сиденко В.Р. Перспективы экономических отношений Украины с ЕС и Венгрией в контексте стратегии евроинтеграции и присоединения к ВТО. – К.-Будапешт: ИЭП НАН Украины-Институт мировой экономики ВАН, 2005. – 35 с.
205. Системная история международных отношений в четырех томах. События и документы. 1918 – 2003 /Под ред. А.Д.Богатурова. Том третий. События. 1945 – 2003. М.: Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2003. – 720 с.
206. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. – К.: Логос, 1999. – 568 с.
207. Солодкий С. Вибори ледь не посварили // День. – №71, середа, 17 квітня 2002
208. Спільна Концепції розвитку прикордонних регіонів та транскордонного співробітництва Угорщини та України (області Саболч-Сагмар-Берег та Закарпатської області). – Ужгород-Ніредхаз, 2003. – 28 с.
209. Страны Центральной и Восточной Европы на пороге XXI века: Проблемно-тематический сб. / РАН ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глобальных и региональных проблем / Отв. ред. Шаншиева Л.Н. – М.: ИНИОН РАН, 1999.-164 с.
210. Страны Центральной и Восточной Европы на пути в Европейский Союз. – М.: Наука, 2002. – 206 с.
211. Стратегія транскордонного співробітництва „Карпати 2004-2011”. – Ужгород: АРР „Закарпаття”, 2004. – 46 с.

212. Суглобін С. Сучасна етнополітика і проблеми ідентифікації та її параметри // Етнічні меншини Східної та Центральної Європи. – К., 1994. – С. 134-137.
213. Текст виступу народного депутата від Закарпаття Міклоша Ковачау ВР України під час обговорення питань, пов'язаних з долею депортованих народів // www.karpatok.uzhgorod.ua/ukranian.povini.html
214. Тиводар М.П. Етнологія. Навчальний посібник. – Ужгород, 1998. – 578 с.
215. Ткач Д. Місцеві органи самоврядування в Угорській Республіці: вибори, функціонування, фінансування (досвід посттоталітарної доби) – С. 135-144 // Людина і політика 2003г. N 2(26)
216. Ткач Д.І. Співвітчизники за кордоном. Захист прав угорської національної меншини в сусідніх державах-один із головних пріоритетів зовнішньої політики Угорщини // Політика і час.- 2003.- №12. С. – 78-87.
217. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – К.: МАУП. 2004. – 504 с.
218. Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). – Ужгород: ІВА, 2002 – 160 с.
219. Товт М. М. Міжнародно-правовий захист національних меншин в Україні та система контролю Ради Європи // Право України. – К., 2001. – №7. – С. 28 – 31.
220. Товт М. М. Проблеми угорської національної меншини в сучасній Україні // Нова політика. – К., 1997. – №3. – С. 24 – 28
221. Токар П. Нові реалії сучасних кордонів. Соціолого-політологічний аналіз на п'яти мовах. – Ужгород, 2008. – 320 с.
222. Транскордонне співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу на Схід / За ред. В.П.Мікловди. – Ужгород: Карпати, 2006. – 494 с.
223. Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи. Матеріали наукового симпозиуму. Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 196 с.

224. Угорщина на шляху до Шенгену: виклики для України. Матеріали міжнародного „круглого столу” експертів (м.Ужгород, 1-3 листопада 2001 р.) / Національний інститут стратегічних досліджень, Закарпатський філіал. – Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001. – 196 с.
225. Україна. Верховна Рада. Про введення в дію Закону “ Про національні меншини в Україні”: Постанова 25 черв. 1992 р. // Голос України. – 1992. – 16 лип. – С. 2.
226. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин: Постанова. 11 черв. 1994 р. № 389 // Збір. постанов Уряду України. – 1994. – № 11. – Ст. 267.
227. Україна в міжнародно-правових відносинах. Збірник документів. – Книга 1. – К.: Юрінком, – 1996. – 184.
228. Україна і Європа (1990 – 2000 рр.). Частина I. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анотована історична хроніка. – К., 2001. – 308 с.
229. Україна і Європа (1990 – 2000 рр.). Частина 2. Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. Анотована історична хроніка. – К., 2001. – 123 с.
230. Україна і Шенген: приватний вимір європейського вибору. Інформаційно-аналітичне видання. Київ, 2001 – 67 с.
231. Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення. Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 14-16 квітня 2005) К., 2006. – 275 с.
232. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 / За ред. О.С.Власюка. – К.: Знання України, 2005. – 608 с.
233. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 / За ред. О.С.Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
234. Усиевич М.А. Десятилетие реформ в Венгрии. 90-е годы XX в. // Новая и новейшая история. – 2002. – № 5. – С.80-97.
235. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. Київ: Знання України, 2002 – 190 с.
236. Форкаш З. Экономическая политика правительства Анталла. // Баланс. Правительство Венгерской Республики. 1990–1994. – Бу-

- дапешт: Центр политических исследований «Коридор», 1994. – С. 190-216.
237. Хортяні Я. Українська громада Угорщини, як чинник утвердження держави України у міжнародній спільноті Закордонне українство: утвердження української присутності у світі. Матеріали міжнародної-науково практичної конференції 14-15 травня 2008 року. – Ужгород: Ліра. – 2008. – С.52-59
238. Центральна-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3 т. – Т.3. Трансформации 90-х годов. Ч.1. – М.: Наука, 2002. – 461 с.
239. Цивилизационные модели современности и их исторические корни. Под ред Ю.Н.Пахомова. – К.: Наукова думка, 2002. – 632 с.
240. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури – К., 2004. – 352 с.
241. Чужиков В.І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи / Монографія. – К.: Кадри, 2003. – 297 с.
242. Шаповал Ю.І. Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи. – К.: Інститут національних відносин і політології НАН України, 1997. – 211 с.
243. Шелест Д.С., Юрченко М.М. Політико-правові основи етнодержавотворення в Україні. – Одеса: Астропринт, 1999.
244. Шкляр Л.Є. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. – 264 с.
245. Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. – К., 1996. – 200 с.
246. A. Gergely András. Kisebbség – etnikum – regionalizmus, Scientia Humana 1997, 176 old.
247. A. Gergely András. Kisebbség – etnikum – regionalizmus I. Állam, nemzet, ellenkultúra és kisebbségiség, MTA, 1996, 139 old.
248. A. Gergely András. Kisebbségek és az integrációs csatlakozás. Integrációs tanulmányok MTA PTI. Tematikus közelítések. Magyarország európai integrációs csatlakozásának háttérelmezéséhez – 1997. – 116 old.

249. A magyarországi kisebbségek adattára 1994. In: A kisebbségek jogai Magyarországon. KJK, Bp., 336-378. p.
250. A Huszonötök Európai. Szerkesztette Kiss J. László. Budapest: Osiris, 2005.
251. A Nemzeti Megújítás Programja. A magyar gazdaság átállának es fejlődésének programja. Stabilizáció és konvertibilitás. Bp.: PMI, 1990. – 120 o.
252. A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája. In: Külpolitika // 1996/1. 115–128. p.
253. A 1991-es Visegrádi Nyilatkozat a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az európai integráció útján. Kelt Visegrádon, 1991. február 15-én 3 eredeti példányban, cseh, lengyel és magyar nyelven, mindhárom egyaránt érvényes
254. A 2004-es Visegrádi Nyilatkozat a Cseh Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Szlovák Köztársaság miniszterelnökeinek nyilatkozata a Visegrádi Csoport országainak együttműködéséről, az Európai Unióhoz való csatlakozásuk után Kelt Kroměřížben, 2004. május 12-én. www.visegradgroup.eu
255. Agh Attila. The Transition to Democracy in Central Europe: A Comparative View. In Transitions to Democracy: Comparative perspectives from Southern Europe, Latin America and Eastern Europe, ed. Geoffrey Pridham. – Dartmouth Publishing Company Ltd., 1995. – 367 p.
256. Agh Attila. Smaller and Bigger States in the EU25. The Eastern Enlargement and Decision-Making in the EU // Perspectives. The Central European Review of International Affairs. – 21, Winter, Prague. – 2003/2004. – 5-26 pp.
257. Alkotmányjog. Jogszabálygyűjtemény. Bp.: Századvég, 1994. – 516.o.(1989 évi XXXIV törvény az Országgyűlési képviselők választásáról. (291-310.o.); 1990 évi LXIV törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról. (391-409.o.); 990 évi LXIV törvény a helyi önkormányzatokról. (410-435.o.); 1993 évi LXXVII törvény a nemzeti és kisebbségek jogairól. (181-199.o.)

258. Antall József: Modell és valóság. I–II. kötet. Bp, 1993, Athenaeum. – 653 p.
259. Az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottságának 168/2001.sz Jelentése.
260. Az Európai Unió Bizottságának 1999. évi jelentése Magyarország előrehaladásáról a tagság felé. In: Külpolitika / 5. 1999. 3-4. 63-137. p.
261. Az Európai Unió Bizottságának 2000. évi jelentése Magyarország előrehaladásáról a tagság felé. In: Külpolitika / 2000/3-4. 73-160. p.
262. Bába Iván: Irányváltás a magyar külpolitikában. 1990-1994. 1. In: Magyar szemle. 3. 1994. 12. 1252-1267. p.
263. Balázs Péter: Az Európai Unió külkapcsolatai és Magyarország. Bp, 1996, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 482 p.
264. Balázs Péter: Az Európai Unió külpolitikája magyar szemmel. Bp, 2003, MEH Kormányzati Stratégiai Elemző Központ – Külügyminisztérium. 32 p.
265. Balogh András: A „nemzeti kisebbségekkel összefüggő konfliktusok” mítosza – közép-európai tanulságok. In: Külpolitika / (1995). 1997/2. 3-9. p.
266. Balogh András: A magyar külpolitika és a nemzetközi rendszer. In: Vissza a történelemhez. Bp, 1996, Napvilág Kiadó. 7-12. p.
267. Balogh András: The Hungarian national minorities in Hungarian foreign policy. In: Society and economy in Central and Eastern Europe. 20. 1998. 1. 142-155. p.
268. Balogh Artúr: Jogállam és kisebbség, Kriterion Kiadó 1997, 351 old.
269. Barabás Béla, Kovács Éva, Molnár Imre 1989. Vizsgálódások a határon túli magyarság körében. Műhelytanulmányok. – Budapest, 47 p.
270. Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túl magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumaiból 1989-1999. Bp, 2000, Teleki László Alapítvány.
271. Bayer József. Politikatudomány alapjai, Napvilág Kiadó, Bp. 1999., 432 oldal.
272. Bertalan Tamás: A külföldi magyar kulturális intézetek szerepe és hatékonysága a külpolitikai feladatok megvalósításában. In: Politikatudományi szemle. 2001. (10. évf.) 4. sz. 153. p.

273. Bihari Mihály 1993. Nemzet és politika. =Társadalmi Szemle, 11. sz., 45-49. p.
274. Biró Béla: A kisebbségpolitika paradoxonai. In: Liget. 8. 1995. 2. 56-65. p.
275. Biró Gáspár 1997. A kisebbségi érdekérvényesítés lehetőségei Európában. In: Tabajdi Csaba – Barényi Sándor szerk. Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák. Nemzetközi konferencia (1995 november 9-10.). Osiris, Bp. 27-30. p.
276. Biró Gáspár 1997. A nemzetállam válsága? In: Glatz Ferenc szerk. Globalizáció és nemzeti érdek. Magyarország az ezredfordulón. MTA, Bp. 10-09. p.
277. Blénesi Éva, Mandel Kinga: Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002-2004), Gondolat Kiadó, 2004, 402 old
278. Bojer Anasztázia: Népszámlálás 2001. 24. A Magyarországon bejegyzett kisebbségek adatai, KSH – Központi Statisztikai Hivatal, 2004, 607 old.
279. Boros Ferenc: Kiss J. László (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában. In: Társadalomtudományi Szemle. (6. évf.) 2004/1. sz. 209-212.p.
280. Boros Ferenc: A „visegrádi együttműködés” és perspektívája. In: Külügyi Szemle. 2003/3. 73-99. p.
281. Borsányi András: A három pillér. Közép-Kelet Európa átalakulása és a Magyar külpolitika változása. Bp, 2000, Bona-L BT. 172 p.
282. Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok, 1918-1945, Bessenyei Gy. Tanárképző Főiskola, 2005, 552 old.
283. Bozóki András. Portrék és életrajzok. – Bp.: Századvég, 1991. – 189 o.
284. Bruhács János, Bokorné Szegő Hanna: A kisebbségek védelme és a nemzetközi jog. Acta Humana 1993, Acta Humana No. 12-13, 64-81. old.
285. Brunner Georg 1995. Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában. Teleki László Alapítvány Közép-Európai Intézete, Bp., 99 p.
286. Carpathian Euroregion. Borders in the Region – Cross-Border Cooperation. – Debrecen: European Study Centre Programme of the University of Debrecen, 2001. – 159 p.

287. Carpathian Euroregion: Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda. Prešov-Uzhgorod 2001 – 118 p.
288. Carpathian Euroregion: Role of the Carpathian Euroregion in Mitigating Possible Negative Effects of Schengen. Prešov-Uzhgorod 2001 – 66 p.
289. Chmel Rudolf: A magyar külpolitika Trianon-szindrómája és a „státus-törvény.” In: Prágai tükrök. – Praha. – 10.évf. 2. (2002), 9–14. p.
290. Csaba L. Közép-Európa uniós érettségéről // Közgazdasági Szemle, XLV. évf., 1998. január (18-35. o.)
291. Csaba László: A kibővítési krízis. In: Európai tükrök. 2003. 4-5. sz. 3-16. p.
292. Csáki György – Pitti Zoltán: Magyarország a világgazdaságban – a nemzetközi működőtöke-áramlás. In: Külpolitika / (1995). 2000/3-4. 3–38. p.
293. Csizmadia Ervin: A magyar pártok külpolitikai elképzelései és Nyugat-képe. In: Magyarország politikai évkönyve. 1998. 157–165. p.
294. Csuday Balázs: Félúton a kedvezménytörvény elfogadása és életbelépése között. In: Esély. 2002. 1. 44–52. p.
295. Deák András: EU-csatlakozás és orosz-magyar külkereskedelem. In: Európai Tükrök. 69. sz 2000, 67–82. p.
296. Declaration of the Assembly of European Regions on Regionalism in Europe. – Basel, 4 th December, 1996. Art1. – 6.p.
297. Dioszegi István: „Külső tényező” – kisebbségi politika. In: História. 16. 1994. 2. 20–23. p.
298. Dunay Pál – Meiszter Dávid: Sikerek és kudarcok között: Magyar külpolitika 1990-1994. Társadalmi Szemle, 1994. 8-9. szám, 35-52. p.
299. Dunay Pál: Az átmenet magyar külpolitikája. In: Mozgó Világ, 2004. 2. szám, 51- 65. p.
300. Dunay Pál: Fogyatékos fordulat. Magyarország nemzetközi kapcsolatai. 1994-1995. In: Társadalmi szemle. 50. 1995. 11. 18–31. p.
301. Dunay Pál: On Hungary and Ethnic Conflicts. In: Security Dialogue, 1993. 2. szám, 233-234. p.
302. Éger György – Kiss J. László (szerk.): Stratégia és kultúra. Kulturális külpolitika az új kihívások tükrében. Bp, 2004, Teleki László Alapítvány.

303. Eide Asbjorn: Az állam területi integritása, kisebbségvédelem és az autonómia. Comitatus, Önkormányzati szemle, A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata 1998. január VIII. évfolyam 1. szám, 61-70 oldal.
304. Eröss Gábor, Tamás Pál: Kisebbség – többség I., Új Mandátum Könyvkiadó 2005, 340 old.
305. Fazekas Judit: Az európai integráció alapszerződése 1. Bp, 2000., KJK–Kerszöv.
306. Fazekas Judit: Az európai integráció alapszerződése 2. Bp, 2002., KJK–Kerszöv. Forgács Imre (szerk.): Magyarország a kilencvenes években. A magyar kormány válasza az Európai Unió kérdőívére – rövidített változat. Külgazdaság: 388–398. p.
307. Ferencz I. Szabolcs: Alapszerződések és kételyek. In: Pro minoritate. 6. 1997. 3- 4. 91–115. p.
308. Festő Szabó László: Külpolitika, nemzetpropaganda. In: Gondolatok a nemzetért. Bp, 1997, Püski. 317–310. p. p.
309. Föglein Gizella: Nemzetiség vagy kisebbség?, Ister Kiadó 2000, 151 old.
310. Gálik Zoltán: A nem kormányzati szervek hozzájárulása egy sikeres magyar kül- és biztonságpolitikához. Budapest, 2001. Magyar Országgyűlés Külügyi Bizottság.
311. Gazdag Ferenc (szerk.): Magyar biztonság- és védelempolitikai dokumentumok 1989–1998. I-II. kötet. Bp, 1998, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. I: 349 p. II: 960 p.
312. Gázsó Tibor, Giró-Szász András, Stumpf István: Ígéreték sodrásában, A Medgyessy-kormány első éve, Századvég Kiadó, Budapest, 2003, 532 oldal.
313. Gecse Géza: Állam és nemzet a rendszerváltás után: a Magyar Rádióban elhangzott riportok és a Tolcsvay klubban tartott „Határok nélkül” vitaestek szerkesztett változata. Szentendre – Tóthfalu, 2002, Kairosz – Logos. 647 p.
314. Gereben Ferenc: Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében, Osiris Kiadó, 1999, 278 old
315. Glatz Ferenc 1992. Kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma // História melléklet, 11. sz., 62 p.

316. Glatz Ferenc: Európa, Európai Unió, Magyarország. In: Ezredforduló. 2004. 1-2. sz. 3-4 p.
317. Glatz Ferenc: Magyarország, az Európai Unió és a kisebbségi kérdés. In: Külpolitika // 1995/2. sz. 45–55. p.
318. Gombár Csaba 1996. Magammal vitázom. Nemzet 1, etnikumról, az egyes emberről. Korridor-könyvek, Bp., 1 39 p.
319. Gombár Csaba (ed.): Balance: The Hungarian government, 1990-1994. English translation: Zsuzsa M. Boronkay. Bp, 1994, Korridor. 397 p. [a külpolitikára vonatkozó részek]
320. Göncz Kinga beszámolója a Külügyi Bizottságban. 2008. április 8. // www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/
321. Görömbei Sára: Kántor Zoltán (szerk.): A státustörvény – dokumentumok, tanulmányok, publicisztika. In: Külügyi Szemle. 2003/2. 248–255 p.
322. Gyarmati István: Magyarország biztonságpolitikai helyzetének alakulása 1993-ban. In: Magyarország politikai évkönyve. 1994. 276–283. p.
323. Győri Szabó Róbert: Kisebbség, autonómia, regionalizmus, Osiris Kiadó, 2006, 586 o.
324. Haller Max 1992. Etnikum és nemzeti önmeghatározás Európában // Európai Szemle, 3. sz., 96-102 p.
325. Hankiss Elemér 1985. Nemzetvallás. In: Kovács Ákos szerk. Monumentumok az első világháborúból. M csarnok – Népművelési Intézet, Bp., 36-48. p.
326. Hobsbawm Eric 1992. Nacionalizmus és etnicitás // Hiány, szeptember, 34-37. p.
327. Hódi Sándor 1987. Azonosságkeresés – identitástudat // Híd 2. sz., 209-224. p.
328. Horn Gyula: Az elszalasztott lehetőségek kormányzata. [Riporter:] Szegő Gábor, Thurzó Tibor. In: Köztársaság. 2. 1993. 4. 48-54. p.
329. Horn Gyula: Azok a kilencvenes évek... Bp, 1999, Kossuth.
330. Hotváth Gyula: Regionalizmus és decentralizáció Európában. In: Külpolitika // 1998/3. 3–26. p.
331. Hromada, a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület lapjai. N 1- 95. <http://www.ukrajinci.hu/magazin/kilato/enek.html>

332. Inotai András: Gazdasági integráció. In: Ezredforduló. 2004. 1-2. sz. 5-7 p.
333. Inotai A. Az EU keleti bővítésének néhány jellegzetessége, Európa 2002, №4. – 15-19 pp.;
334. Inotaj A. Costs, Benefits and Chances of Eastern Enlargement for the European Union, – Bertelsmann Foundation Publisher, Gutersloh, 1998. – P. 13-37.
335. Izikné Hedri G.: Magyarország felkészülése az európai Unióhoz való csatlakozásra. Szerk.: Király Béla, Lee W. Congdon. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat- Alapítvány, Budapest. 2001, 275 oldal.
336. Jeszenszky Géza: A „visegrádi gondolat” és az euroatlanti integráció. In: Magyar szemle. 7. 1998. 7-8. 124-134 p.
337. Jeszenszky Géza: A magyar külpolitika dilemmái a XX. században. In: Magyar szemle. 2. 1993. 4. 360-370 p.
338. Jeszenszky Géza: Antall József, a külpolitikus. In: Valóság, 2003. (46. évf.) 12. sz. 57–75. p.
339. Jeszenszky Géza: Az euroatlanti gondolat történelmi gyökerei Magyarországon. In: Külpolitika / (1995). 1997/1. 17–29 p.
340. Joint Statement of V4 Foreign Ministerial Meeting, Budapest (July 11, 2005); Joint Declaration of the Prime Ministers of the V4 countries on the EU, Kazimierz Dolny. June 10, 2005; Joint Declaration of the Prime Ministers of the V4 countries on Ukraine, Kazimierz Dolny. June 10, 2005.
341. Joó Rudolf 1983. Nemzetiségi autonómia Nyugat-Európában // Világosság, 8-9. sz., 540- 548. p.
342. Joó Rudolf 1984. Az etnikai folyamatok és a politikai folyamatok néhány összefüggése // Társadalomkutatás, 2. sz.
343. Joó Rudolf 1984. Nemzeti és nemzetiségi önrendelkezés, önkormányzat, egyenjogúság. Kossuth, 283 p.
344. Joó Rudolf: Nemzetiségi konfliktusok és nemzetközi biztonság Közép-Kelet- Európában. In: Külpolitika // 1996/2. 11–27. p.
345. Kádár Béla: A keleti kibővülés és a magyar stratégia. In: Külpolitika / 1997/1. 49–57. p.
346. Kádár Béla: Az Európai Unió keleti kibővülésének kérdőjelei és feltételei. In: Külpolitika // 1995/2. sz. 11–28. p.

347. Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új eszköze In: Magyar kisebbség. Kolozsvár. 2002. 1. (23.) 3-20 p.
348. Kántor Zoltán: Status Law and „Nation” Politics: Theoretical Aspects. In: Foreign Policy Review. 2003/2. 37-49. p.
349. Kántor Zoltán (szerk.): A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika. Bp, 2002, Teleki László Alapítvány.
350. Kardos Gábor: Megoldhatók-e az etnikai konfliktusok? /Közép- és kelet-európai tapasztalatok./ In: Külpolitika / (1995) 1995/2. sz. 57-68. p.
351. Kardos József – Simándi Irén: Európai Politikai rendszerek; Osiris Kiadó, 2002.
352. Kelet-Európa Tanulmányok I. Száma. Európa peremén: új tagok és szomszédok . Kelet-Európa Tanulmányok, II. Szám. EU-bővítés: Csatlakozási hatások, társadalmi felelősségvállalás. MTA Világgazdasági Kutatóintezet.
353. Kemény Róbert: Rövid háttérrel az európai kisebbségek területiségének elemzéséhez, (tanulmány) Elzárlogosított jövő, A Medgyessy-kormány második éve/Gazsó Tibor, Giró-Szász András, Stumpf István, Századvég Kiadó, Budapest, 2004, 521 old.
354. Kende Péter: A Trianon-szindróma és a magyar külpolitika. In: Külpolitika / (1995). 1. 1995. 3-4. 3-16. p.
355. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről. Az Európa Tanács dokumentuma 1995. szeptember. In: Külpolitika / (1995). 1998/3. 97-119.
356. Kéri L. Tíz év probaidő. – Bp.: Helikon, 1998. – 281 o.
357. Kingston Klára: Controversy Surrounding the Hungarian Status Law. In: Foreign Policy Review. 2003/2. 50-63. p.
358. Kiss J., Vezér Z. CEFTA. Közép-európai szabadkereskedelmi megállapodás. Bp.: Texgraft, 1994. – 223 o.
359. Kiss J. László: Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában. Bp, 2003, Teleki László Alapítvány.
360. Kiss J. László: Szomszédságpolitika és a magyar külpolitika perspektívái. TLI Tanulmányok. Bp, 2003. TLI Külpolitikai Tanulmányok Központja. 6 p.

361. Kobilka István: Migráció Magyarországon, különös tekintettel biztonságpolitikai szempontokra. In: Szakmai tudományos közlemények / Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Kutatóhely. 2001. 167-185. p.
362. Kodolányi Gyula: A mese igaz. Antall József 1990-es külpolitikai kezdeményezései. In: Magyar szemle. 10. 2001. 11-12. 20-36. p.
363. Kocsis Károly 1990. Az etnikai térszerkezet átalakulása a Kárpát-medencében az elmúlt fél évezred során. In: Területi kutatások 9., Társadalomföldrajzi tanulmányok. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Bp., 53-7. p.
364. Kollányi Károly: A Kárpát-medence Európában a Kárpát-medence Európaérdek egysége a geopolitika megvilágításában. Bp, 1991, Hunavia Kráter. 119 p.
365. Kornai János. A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan. — Bp.: Heti Világgazdaság, 1993. — 311 o.
366. Kovács K., Eva Kiss E. Etnické minority Szabolcs-Szatmár-Berezskej zupe. Medzietnické vsťahy v národnostnezměšaných oblastiach Karpatského euroregionu. Stav a možnosti ich monitorovania. — Prešov-Užhorod: PSEI, 2002. — pp. 44-64.
367. Kovács László: A new Hungary in a new Europe. In: Studia diplomatica. — 44. vol. 1. (1991), 69-76. p.
368. Kovács László: Magyar külpolitika: törekvések és eredmények. In: Külpolitika / (1995). 1. 1995. 1. 3-14. p.
369. Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Budapest: Osiris, 1996., 238 old.
370. Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László: Etnikai Identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések. Balassi Kiadó, Budapest. 2005, 417 oldal.
371. Kozma István; Papp Richárd : Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében, Gondolat Kiadó 2004, 358. old
372. Kulcsár Kálmán: Az európai integráció és Magyarország. In: Külpolitika / (1995). 1995/3-4. 17-39. p.
373. Külpolitikai eseménynaptár 1995. június 1. — 1995. december 31. In: Külpolitika / (1995). 1995/3-4. 244-250. p.

374. Külpolitikai eseménynaptár 1998. április 1. – 1998. június 30. In: Külpolitika / (1995). 1998/2. 127–128. p.
375. Külpolitikai eseménynaptár 1998. január 1. – 1998. március 31. In: Külpolitika / (1995). 1998/1. 143–146. p.
376. Külpolitikai eseménynaptár 1998. július 1. – 1998. szeptember 30. In: Külpolitika / (1995). 1998/3. 133–135. p.
377. Külpolitikai eseménynaptár 1998. október 1. – 1998. december 31. In: Külpolitika / (1995). 1998/4. 112–114. p.
378. Külpolitikai eseménynaptár 1999. január – június. In: Külpolitika / (1995). 1999/1–2. 234–241. p.
379. Külpolitikai eseménynaptár 1999. július – december. In: Külpolitika / (1995). 1999/3–4. 248–254. p.
380. Külpolitikai eseménynaptár 2000. december 1. – 2001. június 30. In: Külpolitika / (1995). 2001/1–2. 285–291. p.
381. Külpolitikai eseménynaptár 2000. január – június. In: Külpolitika / (1995). 2000/1–2. 205–212. p.
382. Külpolitikai eseménynaptár 2000. július – november. In: Külpolitika / (1995). 2000/3–4. 242–244. p.
383. Külpolitikai eseménynaptár 2005. december 1. – 2006. május 31 // Külügyi Szemle. – N.1-2. – 2006 – 266-272.old.
384. Külpolitikai eseménynaptár.2005. július 1. – november 28. // Külügyi Szemle. – N.3-4. – 2005. – 294-300.old.
385. Külpolitikai eseménynaptár.2006. június 1. – november 30 // Külügyi Szemle. – N.3-4. – 2006 – 339-346.old.
386. Lábod László: Magyarország és szomszédsága. Gondolatok a kisebbségi kérdésről és biztonságpolitikai összefüggésekről. In: Európai politikai évkönyv. 1995/1996. 283-298. p.
387. Laszlo Brigitta. The Organizational Structure of the Carpathian Euroregion // Carpathian Euroregion. Borders in the Region – Cross-Border Co-operation. – Debrecen: European Study Centre Programme of the University of Debrecen, 2001. – 159 p.
388. László György (szerk.): Göncz Árpád. Beszélgetések az elnökkel. Bp, 1994, Pesti Szalon. 328 p. [a külpolitikára vonatkozó részek]

389. Lengyel László: „Külpolitika vagy nemzetpolitika.” In: Kormány a mérlegen 1990–1994. Bp, 1994, Budapest, Korridor. [p.]
390. Lőrinc Csaba – Námeth Zsolt – Rockenbauer Zoltán: A meghasonlottság külpolitikája. In: Magyar szemle. 4. 1995. 11. 1148-1154. p.
391. Ludvig Zsuzsa. Opportunities of the Ukrainian Economy. Development and Finance 2005/4. pp.32-42.
392. Ludvig Zsuzsa. Együttműködés és felzárkózás a Kárpátok Eurórégióban. – Budapest: Stádium, 2002.
393. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1991, Külügyminisztérium. 521 p.
394. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1991. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1992, Külügyminisztérium. 559 p.
395. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1992. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1993, Külügyminisztérium. 518 p.
396. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1993. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1994, Külügyminisztérium. 545 p.
397. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1994. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1995, Külügyminisztérium. 420 p.
398. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1995. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1996, Külügyminisztérium. 566 p.
399. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1996. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1997, Külügyminisztérium. 440 p.
400. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1997. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1998, Külügyminisztérium. 569 p.
401. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1998. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 1999, Külügyminisztérium. 470 p.
402. Magyar Külpolitikai Évkönyv 1999. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 2000, Külügyminisztérium. 511 p.
403. Magyar Külpolitikai Évkönyv 2000. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. – Bp, 2001, Külügyminisztérium. 487 p.
404. Magyar Külpolitikai Évkönyv 2004. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. Torda Endréné. Bp, 2005, Külügyminisztérium.- 3-152.old.

405. Magyar Külpolitikai Évkönyv 2005. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. Bp, 2006, Külügyminisztérium. Eseménynaptár. – 3-143.old
406. Magyar Külpolitikai Évkönyv 2006. Szerk.: Külügyminisztérium, Dokumentációs Főosztály. Bp, 2007.
407. Magyarics Tamás: A magyar külpolitika új helyzete In: Magyar szemle. 13. 2004. 9-10. sz. 54-73 p.
408. Magyarország kormánya. Az első száz nap programja. A Medgyessy kormány programja. www.gov.hu
409. Magyarország külkapcsolati stratégiája. Budapest – 2007. –23.old.
410. Magyarország szomszédsági kapcsolatainak jövője. Lehetőségek és feladatok. Készítette: Kiss J. László. – Budapest 2007. március.
411. Martonyi János: Értékek és külpolitika. In: Janus-arcú rendszerváltás. Szentendre, 1998, Kairosz. 187–196. p.
412. Martonyi János: The First Year of NATO Membership. In: Külpolitika. Különszám. 2000. 3–5. p
413. Mézes Zsolt: Az európai kisebbségvédelmi gyakorlat adaptációjának lehetőségei Közép-Kelet-Európában, 27 oldal
414. Molnár Gusztáv: Magyarország és szomszédai. In: Magyar szemle. 3. 1994. 2. 115-125. p.
415. Nádor Orsolya, Szarka László: Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában, Akadémiai Kiadó Rt. 2003, 230 old
416. Nagy Csongor István: Státustörvény és EU csatlakozás, van-e helye a kedvezménytörvénynek az EU-ban? In: Magyar kisebbség. Kolozsvár. 2003. 4. (30.) 223-266 p.
417. Németh Zsolt: Korlátok és mozgástér a magyar külpolitika előtt. In: Pro minoritate. 6. 1997. 1. sz. 84–88. p.
418. Németh Zsolt: Külpolitika és nemzeti érdek. In: Pro minoritate. 5. 1996. 2. 4-9. p.
419. Németh Zsolt, Lőrinc Csaba: Nemzet, kisebbség közép- és kelet – Európában, Szerkesztette. Lőrincz Csaba, Németh Zsolt, Orbán Viktor, Rockenbauer Zoltán: Nemzetpolitika ’88-’98 Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk, Pro Minoratitate Alapítvány, Budapest, 1998, 334 oldal.

420. Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában. – Bp.: TLA, 1995. – 341 o.
421. Népszámlálási körkép Közép-Európában 1989 – 2002. – Bp.: TLA, 2003. – 279 o.
422. Nicola Girasoli: A nemzeti kisebbség fogalmáról, Akadémiai Kiadó Rt. 1998, 135 old.
423. Niederhauser Emil: Nemzet és kisebbség, Lucidus Kiadó Bt., 2001, 338. old.
424. Office of the High Commissioner on National Minorities/ Nemzeti Kisebbségi Főbiztos Hivatala: Lundi ajánlások – a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben, Kiadó: Foundation on Inter–Ethnic Relations.- 1999, 35 o.
425. Quarterly Review of the Hungarian Regions. – 2002. – Volum 1-2 – 74 p.
426. Páldi András: Egyre távolabb Moszkvától. Egy diplomata kijevei emlékei, 1986- 1992. Bp, 1996, Belvárosi Könyvkiadó. – 399 p.
427. Pálné Kovács Ilona 1990. A helyi politika. Akadémiai, Bp. 229 p.
428. Pálné Kovács Ilona 1997. Helyi önkormányzatok és végrehajtó hatalom. In: Glatz Ferenc szerk. A demokrácia intézményrendszere Magyarországon. „Nemzeti Stratégiai Kutatások I. Rendszerváltozás: piacgazdaság, társadalom, politika”, MTA, Bp. 11 5-1 30. p.
429. Pap András László: Identitás és reprezentáció. Az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviseletig, Gondolat Kiadó 2007, 318 old.
430. Patay László (szerk): Szerda reggel: beszélgetések Orbán Viktor miniszterelnökkel: 1998. december 5. – 2000. december 27. Bp, 2001, Püski Könyvesház –Magyar Rádió – Dinasztia Könyvesház. 415 p.
431. Pataki Gábor Zsolt: A magyar külpolitika a rendszerváltozás után. In: Joó Rudolf emlékkönyv, 2002. – 133–152. p.
432. Pataki Gábor Zsolt: Az európai közös biztonság- és védelempolitika. Egy Magyar nézőpont. In: Európai szemle. XI. évfolyam. 2000/2. szám. 51–59. p.
433. Pataki István: A magyar külpolitika, az Európai Unió és a közép-európai regionalizmusok. In: Modernizáció és regionalitás. Bp, 1996, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Közszolgálati Tanulmányi Központ 31-40. p.

434. Pomogáts Béla: Magyar-magyar párbeszéd. In: Nyelvünk és kultúránk. 107. 1999. – 18-27. p.
435. Póti László: A „htm”-tól a „HTM”-ig – a prioritások kérdése a magyar külpolitikai orientációváltásban, 1990-1997 (From „htm” to „HTM” – the question of priorities in the Hungarian foreign policy reorientation, 1990-1997). In: Külpolitika és modernizáció. Stratégiák és eszközök. Bp, 1996., BIGIS.
436. Póti László: The changes in Hungary's security situation after the change of regime (co-author). In: The Main Changes in the Architecture of the Security Environment of Central European Countries after the Prague Summit. Military Academy in Liptovsky Mikulás, 2003.
437. Poulton, Hugh: Minorities in Southeast Europe: Inclusion and Exclusion. *Minority Acta Humana* 1993, *Acta Humana* №. 12-13., 64-81. old.
438. Practical Guide to Cross-border Cooperation. Third Edition 2000. – Gronau: European Commission – AEBR, 2000.
439. Regional Development Strategy for the Carpathian Euroregion Inter-regional Association. 2007-2013. Nyiregyhaza, 2007
440. Report on the situation of Hungarians in Ukraine. – Budapest. Government Office for Hungarian Minorities Abroad, 1998. – 31 p.
441. Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp, 1999, Osiris Kiadó. 662 p.
442. Romsics I.: Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág kiadó, Budapest. (1998), 419 old.
443. Romsics Ignac and Bela Kiraly. Geopolitics in Danube Region: Hungarian reconciliation efforts, 1848–1998. – Bp.: Central European University Press, 1999. – 422 p.
444. Réti T. A CEFTA kereskedelem fejlődése: lehetőségek és korlátok // *Külgazdaság*, 4. sz. 1997;
445. Réti T. Visegrad Economies: Chances of Convergence // Working Paper No. 7. Paper was presented at the conference Perspectives of Visegrad Co-operation in the Context of the EU Membership, Brno, November 24-25, 2004 Brno 2005. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně Údolní 53.

446. Sárdi Péter: Az Országgyűlés nemzetközi kapcsolatai és az európai integráció. In: *Külpolitika* / (1995). 2000/3–4. 161–169. p.
447. Schlett István. *Kisebbségnéz ben*. Kossuth, Bp. 1993
448. Schöpflin György: Citizenship and Ethnicity: The Hungarian Status Law. In: *Foreign Policy Review*. 2003/2. 18–36. p.
449. Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*, Osiris Kiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 2001, 377 oldal.
450. Somogyi Ferenc (ed.): *Hungary towards the European integration*. Bp, 1997, Hungarian Institute of International Affairs. 174 p.
451. *Strategic Development Programme for the Carpathian Euroregion Interregional Association*. Hungary, Nyiregyhaza. 2004;
452. Suli-Zakar I. *Euroregionalism in Central Eastern Europe – Case Study: Carpathian Euroregion // Carpathian Euroregion. Borders in the Region – Cross-Border Co-operation*. – Debrecen: European Study Centre Programme of the University of Debrecen, 2001. – P.18-32.
453. Suli-Zakar István. *A Kárpátok Eurórégió interregionális szövetség tíz éve*. Debrecen, 2003;
454. Szabó A. Ferenc: *Magyar politikatörténet: egyetemi tankönyv*. Bp, 2001, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Politikaelmélet Tanszék. 253 p.
455. Szabó Vilmos: *Hungary's Neighbourhood Policy and the Situation of Hungarian Minorities*. In: *Foreign Policy Review*. 2003/2. 3–17. p.
456. Szarka László: *A magyar kisebbségek Magyarország szomszédországi kapcsolataiban*. In: *Regio*. 3. 1992. 1. 57-63. p.
457. Szarka László: *Alternatívák és irányzatok a magyar kisebbségpolitikában – közösségépítés, konzociáció, nemzeti integráció*. In: *Magyar tudomány*. 50. 2005/2. 188-199 p.
458. Szarka L. *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák. Kisebbségkutatói könyvek*. – Budapest: Lucidus, 2004. – 342 old.
459. Szarka László: *Variációk nemzetstratégiára – magyar külpolitikai prioritások és kisebbségi pártprogramok 1989 után*. In: *Debreceni szemle* / (1993). 6. 1998. 1. 8-18. p.

460. Szegénység és egyenlőtlenségek Magyarországon és a többi Visegrádi országban. – Förster M.F., Tóth.GI. TTN, Budapest, -1997 – 60 p.
461. Szűrös Mátyás: Nemzetpolitika és csatlakozás: az integráció kérdései. Bp, 2001, Szenci Molnár Társaság. 39 p.
462. Szűcs Jenő 1984. Nemzet és történelem. Gondolat, Bp.
463. Tabajdi Csaba 1997. A kisebbségi érdekérvényesítés esélyei és az autonómiaformák. In: Tabajdi Csaba – Barényi Sándor szerk. Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák. Nemzetközi konferencia (1995. november 9-10.). Osiris, Bp. 9-15. p.
464. Tabajdi Csaba: Az önazonosság labirintusa. A magyar kül- és kisebbségpolitika rendszerváltása. Bp, 1998, CP Stúdió.
465. Tar Pál: In memoriam Antall József: tanú és szereplő. Bp, 2003, Kairosz.
466. Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában. – Bp.: TLA, 2002. – 411 o.
467. The Clip, that connects. EuroClip Brochures 1, 2005. Nyiregyhaza. – 80 old.
468. The role of CEFTA in the process of EU enlargement: Papers presented at the intern. conf., Prague, May 28 – 29, 1999 / Ed.: Stepanek M. – Prague: Inst. of intern. relations, 1999. – 200 p.
469. The Visegrad Yearbook 2003. – Budapest: Central European Student Partnership Organization – IVF, 2003. – 420 p.
470. Tóth A. (ed.): National and Ethnic Minorities in Hungary, 1920-2001 Social Science Monographs, Boulder, Colorado – Atlantic Research and Publications, Highland Lakes, New Jersey, 2005, 635 p. East European Monographs, No. DCXCVIII.
471. Törzsök Erika: A kisebbségek szerepe a szomszédságpolitikában. In: Európai szemmel. 1998. 4. 45-51. p.
472. Udvarvölgyi Zsolt: Az ún. státustörvényről. In: Esély. 2002. 1. 53-58. p.
473. Udvarvölgyi Zsolt: Konszenzusból ámokfutás. A magyar külügyek elmúlt négy éve. /1998-2002./ In: Beszélő/ (1996). 7. 2002. 7-8. 126-132. p.
474. Varga György: Magyarország külpolitikai mozgásteret a vezető hatalmak közötti viszonyrendszerben: beilleszkedés a NATO-ba és az EU-ba. In: Külpolitika / (1995). 6. 2000. 1-2. 8-21. p.

475. Váriné Szilágyi Ibolya – Niedermüller Péter szerk. 1 989. Az identitás kett s tükörben. TIT, Bp. 247 p.
476. Varrenes Ferdinand: A magyar kedvezménytörvényről In: Pro mino-ritate.2002/tavaszi 51-57 p.
477. Vernon Bogdanor: Politikatudományi enciklopédia, Osiris Kiadó Bp., 2001, 765 oldal.
478. Vogel Sándor: A kétoldalú kisebbségvédelmi jogeszközök rendszere. In: Külpolitika / 1996. 1. 23-44. p.
479. Vogel Sándor: A kisebbségi jogok kodifikációjának lehetőségei. In: Külpolitika / (1995). 1996/3-4. 186-216. p.
480. Weber Max 1 992. Etnikai közösségi kapcsolatok. In: Gazdaság és tár-sadalom, 2/1. kötet, IV. fejezet, 9-07. p.
481. Zsinka László (szerk.): Külpolitika és modernizáció. Stratégiák és esz-közök. Bp, 1996, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Köz-szolgálati Tanulmányi Központ.
482. 1397 számú. Beszámoló. A Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről. – Bp., 2003. – 489 o.
483. 1990. évi LV. törvény. Az országgyűlési képviselők jogállásáról. 1990. évi LVI. Törvény. 1990. évi LVI. Törvény. Az országgyűlési képví-selők tiszteletdíjáról, költségtérítéséről és kedvezményeiről. 46/1994. (IX. 30.) OGY határozat A Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házszabályáról.
484. 1993. ÉVILXXVII. TÖRVÉNY: A nemzeti és etnikai kisebbségek joga-iról. <http://www.complex.hu/kzldat/t9300077.htm/t9300077.htm> 1993.
485. 1997 évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról.
486. 2001.évi LXII.törvény a szomszédos államokban élő magyarokrol.
487. www.interreg.gov.hu
488. www.karpatok.uzhgorod.ua/ukranian.novini.html
489. www.mfa.gov.ua
490. www.ksh.hu
491. www.mfa.gov.hu/kum/hu
492. www.hhrf.org/htmh/
493. www.ukrstat.gov.ua

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади та джерела дослідження етнополітичних процесів у постсоціалістичних країнах	9
1.1. Концептуальні підходи	10
1.2. Інформаційне забезпечення	39
1.3. Методи	48
Висновки до першого розділу	57
РОЗДІЛ 2. Політичні та економічні основи угорсько-української міждержавної взаємодії у сфері етнонаціональних відносин	60
2.1. Політичні пріоритети	61
2.2. Економічні інтереси в євроінтеграційному контексті	82
Висновки до другого розділу	94
РОЗДІЛ 3. Спільне і особливе етнонаціональної політики Угорської Республіки та української держави	96
3.1. Досвід регулювання внутрідержавних етнонаціональних відносин	98
3.2. Політика щодо закордонних одноплемінників	117
Висновки до третього розділу	138
РОЗДІЛ 4. Домінанти міждержавного угорсько-українського етнополітичного співробітництва	141
4.1. Захист прав національних меншин	141
4.2. Етнополітична взаємодія на прикордонних територіях	162
Висновки до четвертого розділу	181
ПІСЛЯМОВА	183
ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА	191

НБ ПНУС

792967

Наукове видання

Гузинець Юрій Іванович

**ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН**

Монографія

Коректура авторська

Комп'ютерна верстка Ренати Реши

Дизайн обкладинки Степана Олаги

Оригінал-макет виготовлено в «Поліграфцентрі «Ліра»

Підписано до друку 17.02.2011. Формат 64х90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 15,5.

Тираж 300 прим. Замов. № 230.

Відруковано у «Поліграфцентрі «ЛІРА»

88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25

Свідцтво серія ЗТ №24 від 7 листопада 2005 року.

Гузинець Ю.І.

Г93 Етнополітичний аспект угорсько-українських міждержавних відносин: Монографія / Ужгородський національний університет. – Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2011. – 232 с.: Бібліогр. в кінці монографії.

ISBN 978-617-596-025-7

Монографія – одна з перших наукових робіт в українській, угорській, а також іншій зарубіжній політичній науці, де комплексно і системно здійснено науковий аналіз ролі і місця України в системі східної політики Угорщини на сучасному етапі. Вперше на основі порівняльного підходу розкрито роль етнополітичних факторів у політиці праволіберальної і ліволіберальної угорської влади стосовно України.

Досліджено основні етнополітичні чинники і суб'єкти, які вирішальним чином впливали і на сьогодні мають потужний вплив на формування і реалізацію зовнішньої політики Угорщини щодо України.

Дістав подальший розвиток компаративний аналіз взаємодії Угорщини з Україною в системі міжнародних відносин у регіоні Центральної та Східної Європи на етапі постсоціалістичної трансформації, проаналізовано основні напрями, методи, види і форми угорсько-українського міждержавного співробітництва.

УДК 66.5 (4УКР=УГО)
ББК 327 (477:439)